

DENG

AYLIK SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

**SUÇ ÖRGÜTÜNE
DÖNÜŞMÜŞ DEVLET
ÇARKINI DAĞITMAK,
ONDAN ZARAR
GÖRENLERİN
İŞİDİR!**

Yıl: 8 Sayı: 39 Ocak-Şubat 1997 Fiyatı: 75.000.-TL (KDV Dahil)

**EVİN TURİZM İNŞAAT
ve YAYINCILIK**
Ticaret Limited Şirketi Adına
Sahibi Mücait Aytaç

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Şoreş Erdoğan

HUKUK MÜŞAVİRİ

Av. Ayşen Terkan

YAZIŞMA ADRESİ

Atatürk Bulvarı Emlak Bankası Apt.

B Blok No: 146 Kat: 7 Daire: 28

Aksaray - İSTANBUL

Tel: 513 63 25 - 514 07 32 Fax: 513 63 26

TEMSİLCİLİKLER

DIYARBAKIR

Kurt İsmail Paşa 3. sok. Aydınlar Apt

A Girişi Zemin Kat No: 1

Tel-Fax: (0 412) 221 99 93

Ofis - DIYARBAKIR

ANKARA

Atatürk Bulvarı 105 / 701

Tel-Fax: (0 312) 417 10 22

Kızılay -ANKARA

ALMANYA

Postfach: 13181, 42045

Wuppertal/ALMANYA

Tel: 0 (202) 305 338

Fax: 0 (202) 306 917

ABONE KOŞULLARI

Altı Aylık: 200.000 TL Yıllık: 400.000 TL

Avrupa: 60 DM ABD: 40 \$

Avusturalya: 45 Avusturalya Doları

İLAN TARİFESİ

Arka Kapak: 12.000.000.-TL

İç Kapak: 9.000.000.-TL

İç Sayfalar: 6.000.000.-TL

Yarım Sayfa: 3.500.000.-TL

1/4 Sayfa: 2.000.000.TL

Baskı: Serler Matbaası

İçindekiler

DENG'den SUNU.....1

OLAYLAR ve GÖRÜŞLER

Susurluk: Mafyanın Siyasallaşması
ya da Siyasilerin Mafyalaşması

İbrahim METİN.....2-10

Demokrasi ve Barış Partisi

Refik KARAKOÇ.....11-18

ARAŞTIRMA-İNCELEME-BELGE

Mustafa Kemal Atatürk ve Kürtler

A. Kadir KONUK.....19-25

Kürt gazeteciliği tarihi

Dr. Golmorad MORADİ.....26-29

Kürt Tarihi ve Metodolojisi -2

TORİ.....30-40

Kızılbaş Kürtlerin İnancında

Ermeni Unsurları

Matti MOOSA.....41-46

HABER

PSK'nin 22. yılı çeşitli etkinliklerle kutlandı

Feridun KAYA.....47

DENG'den Sunu

Merhaba!

Dergimizin 39'uncu sayısı ile birlikte, **8'inci yılımızı da tamamladık**. Türkiye şartlarında yurtsever-sosyalist bir dergi için 8 yıllık bir süre, hiç şüphesiz az değil. Biz bu yılları, geçmişimizin onurlu mirası ile tamamlayarak bu günlere geldik.

8 yıllık yayınımsız süresince, egemenler, binlerce yıla varan hapis cezaları ve milyarları aşan para cezaları ile bizi engellemeye yeltenirken, yurtseverler, sosyalistler, aydınlar, emekçiler de, dergimizin anlayışını, savunduğu düşünceleri hergün biraz daha fazla sahiplenerek egemen tayfanın karşısında bizi yalnız bırakmadılar. Biz, yurtseverlerin, sosyalistlerin, emekçilerin bu tavrına her zaman değer verdik, çünkü bizi ayakta tutan bu kesimin tavrıydı. Egemenlerin tutumunu ise, anlayış ve düşüncelerimizden geri adım atmayarak, hergün biraz daha bilerek yanıtladık. Egemenleri bu şekilde yanıtlamaya devam edeceğiz...

Dergimizi yayına hazırladığımız bu günlerde, Türkiye'de yine karışıklık ve kaos had safhada. Geçen sayımızın baskıya girdiği günler, 3 Kasım 1996'da, **kamyona çarpan egemenlerin** yaşadığı kaos hâlâ durulmuş değil. Susurluk Kazası'nın üzerinden geçen onca güne rağmen, konuyu tartışan egemenler, yaşananları kamuoyundan gizleyerek, herşeyi neredeyse bir **"kumarhane hesaplaşması"**na indirgemek için çabalyorlar. Çetenin ucunun kendilerine dayandığını iyi bilen suç ortakları, diğer bir deyimle düzen partilerinin "muhterem" zevatları, Demirel'in çağrısıyla Çankaya'da toplandılar. Egemen tayfa tarafından sürdürülen tüm bu toplantılar, kuruluşumalar, aklınıza gelebilecek herşey, kamuoyunun artık tüm açıklığıyla anladığı, kavradığı **"Susurluk Gerçeği"**nin üzerini örtmeye yönelik... Onlar, Çankaya Zirvesini de, sözünü ettikleri onlarca soruşturmayı da, **Ömer Lütfü Topal**'ın katilini bulmak için yapıyorlar(!). Yarınki günde, kamuoyuna, ölmüş bir faşisti katil olarak lanse edip, bu işten sıyrılmayı hesaplıyorlar. Belki bir-iki piyonu da harcarlar.

Oysa Susurluk'la birlikte buzdağının su üstündeki bölümü görüldü. Geride kalanlar ise Kürdistan'da katliamlarına devam ediyorlar. Üstelik bunları gündeme getiren, üstüne giden de yok. Çünkü öldürülen Kürtler ve bu ülkede Kürtlerin katledilmesi, mübah... Hatta bu çetelerin patronları, Kürtleri bir bütün olarak kısırlaştırmayı bile tartışıyorlar. **Lice'de, Kulp'ta, Şirnak'ta katlederek bitiremedikleri bir halkı, şimdi insanları kısırlaştırarak bitirmeye kalkışacak kadar küçülen bu baylar, Susurluk'u da çözmez; onu çözmek işlerine gelmez.**

Devrimciler, emekçiler, Kürt halkı, ezilen diğer kesimler ve bunların temsilcileri, demokratik kitle örgütleri, sendikalar, siyasi partiler, çete devletinin "çözüm" olarak düşündüğü "milli mutabakat"ın yeni katliamlar ve baskılar olduğunu biliyorlar. **Bunu aşmanın, egemenlere gerekli yanıtı vermenin yolu, açıktır ki devrimci mutabakattır.** Devrimci mutabakat, çetelerin devletini başlarına yıkar, bunalan kitleye güven verir. Bunu yaratabilmek mümkündür; yeterki samimi olunsun.

Eğer devrimci mutabakat yaratılmaz ise, çeteler Lice'de insan katletmeye, Kürtleri, emekçileri, muhalifleri gözaltında kaybetmeye, köy boşaltmaya-yakmaya, yargısız infaza devam edecekler. Bunun suçlusu da, en az çeteler kadar yaşananlara duyarsız kalanlardır. Kendine insanım diyen hiç kimsenin yaşananlara duyarsız kalma hakkı yoktur.

Dergimizin 39'uncu sayısında, Susurluk Kazası ile birlikte yaşanan son gelişmeleri değerlendiren yazımız **Ibrahim Metin**'in yazısını ilgiyle okuyacağınıza inanıyoruz. Şimdiye kadar birçok yayın organının yaptığı soyut belirmelerden öte, yaşananların reel değerlendirmesini okurlarımıza sunan Metin, Susurluk'un yeni bir olgu olmadığını söylüyor. **Kürt halkına, emekçilere karşı yaşanan katliamlar zincirinin sorumlusu olan çetelerin, devlet içinde faaliyetlerini sürdürmeye devam ettiğine de değinen Metin, bu çeteleri alaşağı etmek için, barış ve demokrasi güçlerinin, devrimcilerin, sosyalistlerin güçlü örgütlülüklerle egemen tayfaya yanıt vermesinin zorunlu olduğunu savunuyor.**

Sayfalarımız arasındaki bir diğer değerlendirme ise, **DBP Genel Başkanı Refik Karakoç** tarafından kaleme alındı. Geçtiğimiz aralık ayının ilk günü yapılan **DBP 1'inci Olağan Kongresi** öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeleri okuyucularımıza aktaran **Karakoç**, DBP'nin hedef ve ilkeleri ile yaşadığı süreci de değerlendiriyor.

Dergimiz sayfalarında yerini yeni alan Yazar **A. Kadir Konuk** ise, yazısında, **Mustafa Kemal Atatürk**'ün **Nutuk**'larında yer alan belirmelerden yola çıkarak, Atatürk'ün başkanı olduğu meclislerdeki Kürt sorununa yönelik tartışmalar ile, O'nun Kürtlere karşı tutumunu değerlendiriyor. Bu incelemeyi ilgiyle okuyacağınıza inanıyoruz. Bu sayımızda, **Kızılbaş Kürtlerin Ermenilerle yakınlığını irdelleyen**, bir belgenin ilk bölümünü yayınlıyoruz. Yer darlığı nedeniyle ikiye bölmek zorunda kaldığımız bu belgenin, ikinci bölümünü gelecek sayıda yayınlayacağız. Sayfalarımız arasında yer alan bir diğer yazı ise, **Dr. Golmorad Moradi**'nin **Ziya Laçin** tarafından Almanca'dan Türkçeye çevrilen **Kürt gazeteciliği** üzerine plan değerlendirmesi. Araştırmacı-Yazar **Tori** tarafından kaleme alınan **Kürt Tarihi ve Metodolojisi** başlıklı yazının ikinci ve son bölümünde bu sayımızda yayınlıyoruz.

Dergimiz sayfalarında bir habere de yer verdik. Çeşitli etkinliklerle kutlanan **Kürdistan Sosyalist Partisi-PSK**'nin **22'inci yıldönümüne** ilişkin haberi, yurtdışı muhabirimiz **Feridun Kaya** derledi.

21'inci yüzyıla yaklaştığımız şu birkaç yılda, hiçbir gücün özgürlük, barış ve demokrasi mücadelemizi engelleyemeyeceğine olan inancımız tamdır.

Gelecek sayılarda buluşmak dileğiyle, nice yeni yıllara...

İbrahim Metin

SUSUFLUK

**Afyanın
Siyasallaşması
ya da
Siyasilerin
Afyalaşması**

Rejimin anti demokratik yapısı sürekli kriz üretip, çürüme ve yozlaşmaya yolaçarak siyasal ve toplumsal bunalımı artırıyor. Egemenler cephesinde bunu önleyecek bir politika değişikliği görülmediğinden, "Son Türk Devletinin" ömrüne ilişkin düşünce ve kaygılarda giderek artıyor. Irkçı-faşist tayfaya bakarsanız, siyasiler tek ses ve tek blok olmadıkları için devlet batmanın eşliğinde. Rejim muhaliflerine sorarsanız, zulüm üreten anti demokratik bir rejimin zaten yaşama şansı yoktur. Yani bu anti demokratik ucube devletin geleceği konusunda bütün kesimler aynı noktada buluşuyor; bu rejim çökecek.

İlginç olan, bu çöküşün enkazı altında canı en çok yanacak olan Kürt halkı, barış, demokrasi ve sol güçlerin durumudur. Bu güçler gelişmelere teşhisi koyuyor ama teda-

viye dönük bir gelişmeyi bir türlü sağlayamıyorlar. Barış ortamının oluşması, demokratik kanalların açılması, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün sağlanması için ortak bir mücadele platformunda bir araya gelmek gerekli ve zorunlu olduğu halde, bu hâlâ başarılabilmiş değil. Böyle olunca da rejimi yıkma görevi egemenlerin iç çatışmalarından, rejimin doğurup büyüttüğü çetelerden bekleniyor. Bu, Türkiye'ye özgü enteresan bir durumdur. Son iki ayda olup bitenler bu yönde düşüncelerin doğmasına yol açmıştır.

Bu mümkün müdür? Egemenlerin çıkar çatışmaları ve çeteleşme rejimin sonunu getirebilir mi? Bunun olmaması için egemenler cephesinde her şey yapılıyor. Üstelik rejim muhalifleri eliyle siyasal bir ağırlık merkezi yaratılmadığı için bu pek mümkün de görünmüyor. Bununla birlikte dışa vuran skandallar zinciri, bunaltımın derinliğini ve egemenler arası çatlağın giderek büyüdüğünü ortaya koyuyor. Rejim eskisi kadar şanslı değil. Rezervlerini büyük oranda tüketti. Sağ-sol ayrımı, mezhep farklılığı gibi unsurlarla artık yol alamıyor. Elde kala kala Kürt halkına karşı yürütülen kirli savaş kalıyor. Zira egemenler bloğunda savaşın kirine bulaşmayan tek siyasetçi kalmadı. Şimdi herkes koltuğuna sıkıştırdığı şantaj dosyalarıyla birbirini susturmaya çalışıyor. Her bir dosyada Kürt halkına, devrimci, sosyalist sol güçlere karşı işlenen yüzlerce cinayet belgesinin bulunduğu kuşku yok. Şimdi bütün bu suç dosyaları bir araya getirilerek, bay Demirel'in huzuruna çıkılıyor. Çünkü devletin kirli çamaşırlarının ortaya dökülmesi en çok bay Demirel'i tedirgin etmektedir. O, olayın vehametini kavramakta, çözülen devletin en başta kendisini yutacağını bilmektedir. Suç örgütlerinin oluşturulmasına onay veren, halk yığınlarına barışı ve demokrasiyi çok gören kendisi değil midir? Bu yüzden O, bütün rezaletleri kişisel tutumlara bağlamakta, sistemi ve rejimi aklamaya çalışmaktadır. Son gelişmeler

de gösterdi ki, Çankaya Zirvesi'nde konuşulan, suçluların araştırılması değil, olup bitenlerden herkesin sorumlu olduğunun siyasilere hatırlatılmasıdır. Ortaya dökülen rezaletler bu Zirve'ye katılanların derdi, amaçları suçlarını örtmektir. Öte yandan görüldü ki, Zirve'de, Kürt halkına karşı yürütülen haksız savaş bir kez daha egemenler arası uzlaşmanın zemini olarak orta yere konuldu.

Peki bu çözüm müdür. Elbette hayır. Egemenlerin aradığı da zaten suçluların ortaya çıkarılması ve adil bir çözümü sağlamak değil. Onlar; kitleleri aldatmak, tepkileri yumuşatmak için kimi yada kimleri feda edebilecekleri üzerinde bir uzlaşma yaratmak, çelişkileri dondurmak istiyorlar. Çünkü Kürt sorununun çözülememiş olması hem ortak suçları, hem ortak korkularıdır. Bu korku etrafında birleşmeleri büyük bir olasılıktır. Ne var ki, yıllar boyu ırkçılığın

Egemenlerin aradığı suçluların ortaya çıkarılması ve adil bir çözümü sağlamak değil

dümen suyunda akıntıya karşı kürek çekmenin, halka karşı suç işlemenin yarattığı bezginlik ve korku, hepsini hazımsız ve çözümsüz bir hale getirmiştir. Uzlaşmalarını zorlaştıran da işte bu ruh halidir. Bu gerilimin sürmesi halinde bir bölümünün havlu atarak siyaset sahnesini terketmesi bile uzak bir ihtimal değildir.

Ancak ihtimallerden hangisi gerçekleşirse gerçekleşsin, bugünkü sorunların doğmasına yol açan nedenleri sorgulayıp, ortadan kaldıracak bir iktidar seçeneği ortaya konulmadıkça, olup bitenlerin pasif birer izleyicisi olmaktan ileriye gidemeyeceğiz. Egemenlerin kendi aralarında çalıp oynadıkları, itişip kakıştıkları çirkin oyunun seyircilere her zaman ihtiyacı var ve bizler kendi seçeneğimizi yaratmadıkça, bize düşman olan karakterlerden birini diğerine tercih etmek durumunda kalacağız.

Rejimin egemenleri bunu bildikleri için sistemin yapısından kaynaklanan ve dış vuran pislikleri örtbas etmek, nedenlerine inilmeden geçici ve yüzeysel önlemler olarak

Bay Ağar; Susurluk'un baş aktörü

İhtimallerden hangisi gerçekleşirse gerçekleşsin, bugünkü sorunların doğmasına yol açan nedenleri sorgulayıp, ortadan kaldıracak bir iktidar seçeneği ortaya konulmadıkça, olup bitenlerin pasif birer izleyicisi olmaktan ileriye gidemeyeceğiz. Egemenlerin kendi aralarında çalıp oynadıkları, itişip kakıştıkları çirkin oyunun seyircilere her zaman ihtiyacı var ve bizler kendi seçeneğimizi yaratmadıkça, bize düşman olan karakterlerden birini diğerine tercih etmek durumunda kalacağız.

kamuoyunu uyutmak isterler. 1996 yılının ikinci yarısından başlayarak tesadüfi gelişmelerle ortaya dökülen ve gizlenemeyen çeteler, mafya-devlet ilişkisi kamuoyunun gündeminde önemli bir yer tuttu. Ancak bunlar rejim muhaliflerinin, barış ve demokrasi güçlerinin marifetiyle ortaya çıkarılmadığı için, gündem daha çok egemen blokun kendi çatlaklarından sızan bilgi kırıntıları çerçevesinde oluşuyor. Aslında Cumhuriyet rejiminin Osmanlı'dan devraldığı ve geliştirdiği çetecilik geleneği biliniyor. Cumhuriyeti kuranların rejim muhaliflerini ortadan kaldırmak için çetecilerden yararlandığı bir sır değil. Ancak devleti yönetenlerin meşruyetlerini ortadan kaldıran çeteci kimlikleri ilk defa peş peşe patlayan skandallarla ortaya dökülüyor. Bu bakımdan ele geçen bu fırsatı iyi değerlendirmek, oluşan çatlağı derinleştirmek büyük bir önem kazanmaktadır. Bu çerçevede Susurluk

Kazası'yla ortaya çıkan reziletin perde gerisini incelemek, kaynağını deşmek önemli bir görev olmaktadır.

Susurluk Kazası Karanlık Örtüyü Yırttı

Örtünün altından kokuşan, çürüten ve can çekişen despot devletin kadavrası çıktı. Kan ve irin deryası içinde yüzen bir yapının varacağı sonuç bu iken, nedense bir çok çevre gelişmeleri şaşkınlıkla karşıladı. Hemen herkes katliam sanığı bir faşist, bir polis müdürü ve aşiret şefi korucu bir milletvekili ile bir pavyon şarkıcısının neden bir arada bulunduğunu sormaya başladı. Oysa nedenler açık ve ortada idi, Mercedesin içinde yüzen bir kamyon ekip aslında yıllardır Türkiye'yi kirli savaş koşullarında tutan yönetimin iz düşümüdür. Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ve Parlamento ekseninde oluşan kirli ittifakın küçük bir örneğidir. Bu ittifakın kuruluş gerekçesi ise barışa, demokrasiye, temel hak ve özgürlüklere karşı olmak, başta Kürt halkı olmak üzere emekçi yığınlara düşmanlıktır. Kısacası bu ittifak

anti demokratik koşulların ve kirli savaşın ürünüdür. Bu bakımdan Susurluk Kazası ile ortaya çıkan durum bizi şaşırtmamıştır. Biz yıllardır bu rejimin pislikten başka bir şey üretmeyeceğini defalarca söyledik, yazdık. Devletteki çeteleşme ve mafya eğilimine dikkat çektik. Halk yığınlarına karşı durmanın, şiddet ve terörden medet ummanın eninde sonunda devleti çürüteceğini, bu-

nun hiç kimseye yararı olmadığını ifade ettik. Öyle görülmüyor ki, bu konuda daha çok konuşmaya ve yazmaya ihtiyaç var.

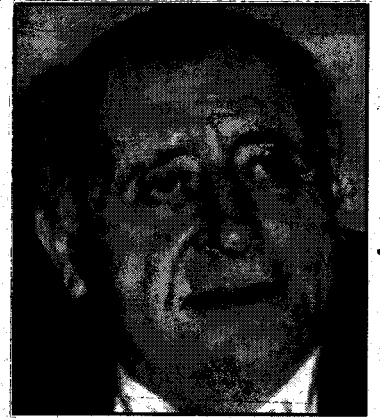
Mafya, aşiret ve devlet ilişkisinin bugünün işi olmadığı herkesin malumudur. Susurluk Kazası ve benzer olaylar ise bu ilişkinin yüze vuran küçücük göstergeleridir. Çünkü Türkiye devleti her dönemde bu tür kirli ilişkilerden medet umdu. O, demokratik bir hukuk devleti olarak eşitlikçi ve adil bir temelde kurulmadı. Anti emperyalist mücadelede ve Anadolu'nun savunulmasında Türk halkıyla beraber önemli bedeller ödeyen Kürt halkının kimliğine ve haklarına saygı göstermedi. İnkarcı ve katliamcı politikalarla özgürlük ve demokrasi taleplerini bastırdı. Sol güçlerin dağıtılması emekçi yığınlarının susturulmasında Kürt sorununun varlığı ve sürekliliği gerekçe gösterildi.

Mafya, aşiret ve devlet ilişkisinin bugünün işi olmadığı herkesin malumudur. Susurluk Kazası ve benzer olaylar ise bu ilişkinin yüze vuran küçücük göstergeleridir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti devleti her dönemde bu tür kirli ilişkilerden medet umdu. O, demokratik bir hukuk devleti olarak eşitlikçi ve adil bir temelde kurulmadı. Anti emperyalist mücadelede ve Anadolu'nun savunulmasında Türk halkıyla beraber önemli bedeller ödeyen Kürt halkının kimliğine ve haklarına saygı göstermedi. İnkarcı ve katliamcı politikalarla özgürlük ve demokrasi taleplerini bastırdı. Sol güçlerin dağıtılması emekçi yığınlarının susturulmasında Kürt sorununun varlığı ve sürekliliği gerekçe gösterildi.

karanlıkta yaşayan milisleri el altında tuttular. Kadrolarını hep cinayet işlemekten zevk alan piskopatlardan, eroınmanlardan, yeminli Kürt düşmanlarından seçtiler. Bu çeteler sayesinde zenginleştiler. İktidar sürelerini uzattılar. Tabii buna karşılık diyet borçları oluştu. Suç ortaklığının getir-

diği doğal bir bütünleşme oldu aralarında. Her geçen gün büyüyen harcamaları karşılamak için cinayetler işlendi, karşılıklı çatışmalar yaşandı. Diğer bir deyimle, mafya siyasallaşırken, siyasiler mafyalaştı. Devlet devlet olmaksızın çıkıp, çeteler koalisyonuna dönüştü.

Şimdi yaşanan sorunlar bu

**Bay Demirel;
ayıbı nasıl
kapatırım telaşında**

Başlangıçta Kürt halkının özgürlük mücadelesini bastırmak, ilerici, devrimci unsurları susturarak, demokrasi ve barış güçlerini dağıtmak amacıyla kurulan çeteler, zaman içinde güçlenerek esas sahiplerini rahatsız eden bir konuma ulaştılar. Şimdi başta MGK olmak üzere, bay Demirel, Ecevit, Yılmaz ve Baykal bunları etkisizleştirmenin çarelerini arıyorlar. Bunu yaparken çeteciliğe zemin hazırlayan sorunları, sistemi ve rejimin faşist niteliğini gözlerden kaçırmak istiyorlar. Onlar, çetelere karşı değiller. Çetelerin kendi içlerinde çatışmalarına, kumar işletmeciliği yapmalarına karşılar ve asli görevlerine, yani barış ve demokrasi güçlerinin önüne barikat kurma işine dönmelerini istiyorlar.

bağnaz tutumdan ve çeteler koalisyonunun iç çelişkilerinden dışarıya yansıyanlardan ve deyim yerindeyse gerçekliğin küçücük bir bölümüdür. Yüksekova, İzmit, Ankara, Batman ve daha bir çok yerde ortaya çıkan ve bir çoğu yönlendirilen soruşturmalarla örtbas edilen olaylar zinciri, kirliliğin vardığı boyutu göstermektedir.

Başlangıçta Kürt halkının özgürlük mücadelesini bastırmak, ilerici, devrimci unsurları susturarak, demokrasi ve barış güçlerini dağıtmak amacıyla kurulan çeteler, zaman içinde güçlenerek esas sahiplerini rahatsız eden bir konuma ulaştılar. Şimdi başta MGK olmak üzere, bay Demirel, Ecevit, Yılmaz ve Baykal bunları etkisizleştirmenin çarelerini arıyorlar. Bunu yaparken çeteciliğe zemin hazırlayan sorunları, sistemi ve rejimin faşist niteliğini gözlerden kaçırmak istiyorlar. Onlar, çetelere karşı değiller. Çetelerin kendi içlerinde çatışmalarına, kumar işletmeciliği yapmalarına karşılar. Ve asli görevlerine, yani barış ve demokrasi güçlerinin önüne barikat kurma işine dönmelerini istiyorlar, Kürt halkının dinamik unsurlarını yok etmelerini bekliyorlar.

Bu yüzden olup bitenlerin fevri olduğu ve devletçe soruşturulduğu havası verilmeğe çalışılıyor. Bay Demirel Susurluk Kazası'yla ortaya saçılan devlet-mafya-aşiret ilişkisini soran gazetecilere "Gidebileceği yere kadar olayı götürün, sorumluları kimse ortaya çıksın." diyor, ama asıl sorumlunun kendisi olduğunu unutuyor.

İlginçtir, ülkenin dinamit kuyusuna dönüşmesinde payı

olan her kişi ve kurum gibi, cicili basın ve medyada Susurluk Olayı'la çok ilgili görünüyor. İlk günden başlayarak Mehmet Özbay sahte kimlikli Abdullah Çatlı, polis müdürü Hüseyin Kocadağ, milletvekili Sedat Bucak ve pavyon şarkıcısı Gonca Us'un kimlikleri ve yaptıklarıyla ilgili çok şeyler yazılıp söylendi. Elbet bunlar önemli şeyler. Ama olayın, çeteleşmeyi yaratan asıl etkenler yerine, Ömer Lütfi Topal cinayeti çerçevesine kilitlenmesi, gerçeklerin ortaya çıkarılamıyacağı yönündeki kuşkuları artırıyor. 13 yıldır sürdürülen kirliliği savaşı, yakılıp yıkılan binlerce köy, yerinden yurdundan sürülen milyonlarca Kürt köylüsü işsiz, açsız belirsiz bir geleceğin kışkacında acı çekerken, bütün bu olup bitenlerle, çetelerin varlığı arasındaki ilişki gözlerden kaçırılmak isteniyor. Bu gelişmeler medyanın ve rejim yanlısı politikacıların umurunda bile değil. İki bini aşkın faili meçhul, gözaltında kayıplar, tutukluların öldürülmesi gibi olaylarla devletin çeteleşmesi arasındaki bağı görmek, bu hastalıklı yapıyı otopsi masasına yatırmak istemiyorlar. Hatta Kürt sorununun zorla bastırılması için çetelerin kullanılması gerektiği konusunda hemen hepsi hem fikir. Çiller ailesinin çete bağlantılarını diline peleseng yapan Mesut Yılmaz "Devletin gizli operasyonlar yapabileceğini, bunun için gizli birimler oluşturmanın doğal olduğunu..." söylüyor. Peki doğal olmayan ne bay Yılmaz? Mehmet Ağar da vatanın birliği, milletin bütünlüğü için "Binden fazla operasyon yaptık." demiyor mu? O zaman farkınız ne? Çiller'in

yanında değilde, sizin yanınızda olsaydı, yine Mehmet Ağar'a karşı olacak mıydınız? Hiç kuşkusuz hayır. Senin parti içinde de Ağar'ın suç ortakları var. Senin karşı olduğun çetelerin varlığı değil, Çillerle işbirliği içinde oluşudur.

Susurluk Olayı'yla birlikte ortaya çıkan gerçekler bay Yılmaz gibi sayın liderlerde ürktümüşe benziyor. Kürt coğrafyasının ateşe verilmesi için çetelere izin verenler, cinayetlere göz yumanlar, işin ucu kendilerine dokununca feryat figan etmeye başladılar. Besbelli ki, ülkenin bu kadar güvensiz bir hale geleceği hesap edilmemişti. Yangından yalnızca muhaliflerin zarar göreceği umulmuştu. Oysa yangın genişledi, evlerine sıçradı. Sırça saraylarında kendilerini güvende hissedenler, durumun hiç de böyle olmadığını acıyla farkettiler. Şimdi yönetenler kesiminde bu ikilemin şaşkın gerilimi yaşanıyor. Bir yanda hukuk dışılığın zorunlu kıldığı çeteler, diğer yandan çetelerin tüm siyasal, sosyal yaşam üzerinde oluşturdukları tehdit... İkisi dışında sağlıklı, demokratik, açık ve eşitlikçi bir

rejim düşünülmediğinden, bu ikisi arasından bir ara yol bulunmaya çalışılıyor. Bu yüzden sistem ve rejim yerine kişisel tutumlar sorgulanıyor.

Oysa birkaç kişinin deşifre edilip, cezalandırılmasıyla bu pislik bitmez. Radikal Gazetesinin yazarı İsmet Berkan 'Çeteye MGK Onayı' başlığıyla verdiği haberde, çetede yer alan asker, polis ve sivil faşistlerin isim listesi ve yönetim şemasının MGK tarafından belirlendiğini söylüyor. Bu haber bugüne kadar yalanlanmadı. Gerçi yalanlanmasa ne yazar diyeceksiniz. Her şey ayan beyan ortada. Çatlı'nın yıllarca yeşil pasaport ve her tür silah taşıma ruhsatıyla elini kolunu sallayarak dolaşması, cinayet işlemesi, ticaret yapması, eroin, kumar ve haraç çarkını yönetmesi bu desteği bütün çıplaklığıyla ortaya koymuyor mu? koymasına koyuyorda, etkili ve yetkililer ciddi bir soruşturma açabilmek için gerekli verilere

sahip olamadıklarını söylüyorlar. Mesut Yılmaz, elinde bulunduğunu söylediği delilleri, devlet zarar görecektir diye kamuoyuna açıklamıyor. Halbuki delillerin ne olduğunu bütün kamuoyu biliyor. O deliller ki, suç ilişkisinin taşra Emniyet Müdürlüklerinden, köy jandarma karakollarına, oradan Çankaya'ya, MGK'ya kadar uzanan bir ağ içinde geliştiğini gösteriyor. Bu kapsamda bir çürümeye ortak olanlardan, bunun soruşturmasını açmak, belgeleri sunmak beklenebilir mi? Bu suç örgütü en büyük cinayetlerini SHP (şimdiki CHP) ve DYP koalisyonu sırasında işledi. Sayın Baykal ve takımı o zaman hiç bir şey söyleyemediler. Yaşanan yıkıma, göçe, yerinde infazlara onay verdiler. Şimdi ciddi bir soruşturmada yana olabilirler mi? Erdal İnönü'nün 1993'te kendisine önerilen "özel örgüt" dayatmalarına karşı koyamayıp istifa ettiği yazılıp çizili-

Susurluk'la ortaya çıkan gerçekler sayın liderleri ürktümüşe benziyor. Cinayetlere göz yuman bu baylar, işin ucu kendilerine dokununca feryat figan etmeye başladılar

yor ve sayın İnönü kös kös dinliyor. CHP içinde yer alan bazı iyi niyetli, demokrat, ilerici politikacılar da sessiz sedasız olayları izliyor ve sayın Baykal'ın popülist çıkışlarını işe yarar sanıyor.

Dünün sosyal demokrati, bugünün ırkçısı bay Ecevit ise, bilge siyasetçi edasıyla televizyon ekranında kaş göz oynatıp, çözüm olarak "Devlet Denetleme Kurulu"nun devreye sokulmasını Cumhurbaşkanı'ndan istiyor. Devlet Denetleme Kurulu neyi denetleyecek? MGK'yı, Özel Harp Dairesini denetleyebilecek mi? Kürt halkına karşı işlenen suçları sorgulayacak mı? Çeteleri doğuran bu anayasal düzeni inceleyip, sonuçlara varabilecek mi? Hiçbirini yapamayacağı biliniyor. O halde Ecevit niçin işin özünü bir kenara bırakıp, lafazanlıkla vakit geçiriyor? Yanıtını daha önce verdik. Öbürleri gibi O da bugüne gelinmesinden sorumludur. Sistemin topyekün sorgulanmasına, devletin adil olmayan yapısının ortaya çıkarılmasına, Kürt halkının ulusal kültürel haklarının tanınmasına karşıdır. O, sadece kimi deşifre olmuş unsurları ayıklamak için, hükümet partilerinin partizanlığını aşmak amacıyla Devlet Denetleme Kurulunu önermektedir.

Parlamento içinde ya da dışında bütün düzen partilerinin yaklaşımı üç aşağı beş yukarı böyledir. Muhsin Yazıcıoğlu ve Türkeş gibi faşistler bile, imajları için tehlike gördükleri unsurların temizlenmesinde Ecevit'le aynı düşüncededir. Hemen hepsi olup bitenlerin vebalini birkaç kişiye yükleyerek sistemi aklamak çabasındadır. Ama cinayetle-

Genel Kurmay, MGK ve Çiller ailesinin adının karıştığı yasadışı olaylar dizisi ve Susurluk Kazası'yla ortaya serilen ilişkiler en çok RP'ye yaramıştır. RP, kendisine karşı olan güçleri büyük bir dikkatle izleyerek, zaaflarından, eksik ve yanlışlarından yararlanma gayreti içindedir.

riyle kendilerine ve partilerine önemli hizmetlerde bulunmuş Çatlı gibilerini sahiplenmek konusunda da geri durmuyorlar. Aksi halde kendi söylemleri ve eylemleri yara alacaktır. Zira Çatlı ve benzerlerinin işlediği cinayetlerin siyasal zeminini yıllardan beri ettikleri fesat tohumlarıyla bunlar yaratmıştır. O yüzden kınamak, karalamak yerine, savunmak ve alkışlamak ihtiyacı içindedirler.

Nitekim, bunun en pervasızını yine bayan Çiller yaptı. Çete üyelerini şerefli ve kahraman kişiler olarak ilan etmekle kalmadı, devlet uğruna nasıl kurşun atıklarını, çakıl taşlarını nasıl koruduklarını göğsünü gere-

gere anlattı. Böylece şerefli-lerle şerefsizler konusunda halkın kafası bir kez daha karışmış oldu. Şimdiye kadar rüşvete, yolsuzluğa, silah ve eroin kaçakçılığına bulaşmayan, halkı, ülkesi ve insanlığın ortak geleceği için mücadele eden barışçı, demokrat, ilerici, yurtsever insanlar şerefli olarak bilinirdi. Meğer tersiymiş. Bundan sonra cinayetten hüküm giymiş faşist katillere gazi, ölen eroin kaçakçılarının dul ve yetimlerine şehitlik aylığı bağlanırsa şaşmamak gerekir. Burası Türkiye'dir ve Amerika vatan-daşı olan bir zevat tarafından yönetilmektedir.

Susurluk Olayı'nın Hükümete Etkileri

Genel Kurmay, MGK ve Çiller ailesinin adının karıştığı yasadışı olaylar dizisi ve Susurluk Kazası'yla ortaya serilen ilişkiler en çok Refah Partisi'ne (RP) yaramıştır. RP, 24 Aralık seçimlerinden

Refah'ın lideri Erbakan, dosyaları hem Çiller'e, hem de ordu'ya karşı koz olarak kullanma hesabında

galip çıktığı tarihten beri Kemalist laiklerin ve ordunun boy hedefidir. Hükümet olamama, olduktan sonrada düşürülme endişesi içerisinde-dir. Kendisine karşı olan güç-

leri büyük bir dikkatle izleyerek, zaaflarından, eksik ve yanlışlarından yararlanma gayreti içindedir. Bu bakımdan Susurluk Olayı ona altın bir fırsat sunmuştur. Suç örgütleri ile bağlantısı ortaya çıkan Çiller ve avanesi, kelleyi kaptırmamak için hükümet koltuğuna ve Erbakan'a sınımsız sarılmaktadır. Erbakan Hoca da muhalefetteyken söylediği temiz toplum, rüşvet ve yolsuzlukların olmadığı "adil düzen" söylemlerini bir kenara bırakarak, devlet içinde örgütlenmenin ve hükümet olmanın avantajlarını kullanmanın çabası içindedir. O, çetelerin üzerine yürüyüp devlet aygıtını temizlemek yerine, yaratılan çirkefi RP lehine kullanmanın hesabını yapıyor. Nitekim, Susurluk Olayı'ndan bu yana, bu işin mimarlarını rahatsız edecek hiçbir açıklama yapmamış, hiçbir ciddi soruşturma açmamıştır. Hatta Yüksek Askeri Şura'nın ihraç ettiği dinci subayları bile savunmamıştır. Hem niye savunsun ki? O, ordu ile erken bir krize yol açmak istemiyor. Atılan 58 subayın yerine yüzlerce kişiyi devlet kadrolarına yerleştiriyor. Örgütlenmesini geliştirip, pekiştiriyor. DYP ve Çiller, üzerlerine varılmaması karşılığında RP'nin kadrolaşmasına ses çıkarmıyorlar. Bu yüzden RP'nin Susurluk Olayı'na ve Çiller'in suçlarına tümünden ilgisiz kaldığı söylenemez. Onlar hem ilgili hem de bütün bilgi ve belgelere sahiptirler. Ancak yürüttükleri denge politikası ve zamanlama hesabı yüzünden ilgisiz görünmek işlerine geliyor.

Bu durum elbetteki orduyu rahatsız ediyor. Suç örgütleriyle ortaya çıkan yasa dışı ilişkiler, kamuoyu nezdinde ordunun hareket alanını azaltıyor. Bu yüzden işin polis örgütü

içindeki birkaç kişinin üzerine atılarak bir an önce kapatılmasını istiyor. Soğuk savaş yıllarında bir çok NATO ülkesinde ve bu arada Türkiye'de ordu bünyesinde kurulan Gladyo, Gal türü oluşumun Türkiye'de Özel Harp Dairesi adıyla faaliyet gösterdiği artık bir sır değil. Bunun giderlerinin uzun yıllar Amerika tarafından, 1990'lı yıllarda reel sosyalizmin çöküşünden sonra da uyuşturucu, silah, kumar gibi yasadışı yollarla elde edildiği de... Kürt ulusal uyanışını bastırma girişimlerinin bu oluşum eliyle organize edildiği, cinayet şebekelerinin bu organizasyon bünyesinde olduğu bir çok defa yazılıp çizildi.

Refah Partisi ordudan gelen darbe tehditlerine, kamuoyunun sahip olduğu bu bilgilerle karşı koymaya çalışıyor. Açıkçası yığınların aleyhine bir dengeye buluşmak istiyor. Ordu, onun hükümet etme ve kadrolaşmasına ses çıkarmayacak, oda karşılığında ordunun yarattığı suç örgütlerinin üzerine yürümecektir.

Bu ne kadar devam edebilir? Ordu ve MGK böyle bir tehdit altında yaşamaya rıza gösterebilir mi? Göstermeyeceğine ilişkin emareler gittikçe çoğalıyor. Üniversiteler yeniden karıştı. 12 Eylül 1980'den yana ilk defa geçen ay içinde üniversitelerde yeniden silahlar patladı. Köyler ve kentler üzerinde operasyonlar yeniden yoğunlaştı. Hava giderek ısınıyor. Darbe fısıltıları kulaktan kulağa yayılmaya başladı.

Çankaya Zirvesi tam bu noktada gündeme geldi. Kamuoyu Susurluk kazasıyla ortaya çıkan rezilliğin, Mafya-Devlet ve Aşiret ilişkisinin ortaya çıkmasını beklerken, parti liderlerinin Demirel'den darbe tebli-

Tabloyu yaratanlardan sorunların kökten çözümünü bekleyemeyiz. Susurluk kazasıyla ortaya çıkan, Yüksekova, İzmit ve daha bir çok yerde kendini ele veren çeteler hakkında duyarlılığı sürdürmek ve kamuoyunu bilgilendirmek gerekir. Egemen blokta bir çatlak oluşmuştur. Çatlağın giderek genişletilmesi emekçi yığınların yararınadır. Bu, rejim muhaliflerinin iş ve güç birliği yapmasıyla geliştirebilir. Rejim krizinin derinleşmesine paralel olarak yeni bir takım provakasyonların, saldırıların gündeme sokulması sözkonusudur. Uyanık olmak bir gerekliliktir.

gatını almış olmaları uzak bir olasılık değil. RP bu gerilim ortamından yara almadan kurtulmak istiyor. O, bütün engellemelere rağmen hükümet olmuş kararlı ve inançlı bir parti imajını yerleştirmek için zaman kazanmak istiyor. Bunun için suç şebekeleri hakkında soruşturma ve kovuşturma açtırmak yerine rakipleri aleyhine suç dosyaları biriktiriyor. Besbelli ki, bu dosyaları şimdilik kullanmayı düşünmüyor. Kendisi için uygun gördüğü bir zamanda bunları dışa vuracağından hiç kimsenin kuşusu olmamalıdır. Söz konusu süre ise RP'nin devlet içinde istediği ölçüde kadrolaşmayı sağladığı süre olacaktır.

Ne Yapmalı?

Bu tabloyu yaratanlardan sorunların kökten çözümünü bekleyemeyiz. Susurluk kazasıyla ortaya çıkan, Yükseköve, İzmit ve daha bir çok yerde kendini ele veren çeteler hakkında duyarlılığı sürdürmek ve kamuoyunu bilgilendirmek gerekir. Egemen blokta bir çatlak oluşmuştur. Çatlağın giderek genişletilmesi emekçi yığınların yararındır. Bu, rejim muhaliflerinin iş ve güç birliği yapmasıyla gelişti-

rebilir. Rejim krizinin derinleşmesine paralel olarak yeni bir takım provakasyonların, saldırıların gündeme sokulması sözkonusudur. Buna karşı dikkatli olmak, kamuoyunu sürekli bilgilendirip uyanık tutmak rejim muhaliflerinin ortak görevidir.

Bilinmeli ki, rejim kendisini yokedebilecek gelişmelere kolay kolay yol vermeyecek. Bir kısım Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan Gladyo ve Gal türü oluşumların uğradığı akıbet burada kolay kolay gerçekleşmez. Zira hastalık yalnızca bir uzvu değil bütün organizmayı tepeden tırnağa sarmıştır. Bay Demirel'in "...devletin her türlü zan ve ithamdan arındırılması amacıyla demokratik kurallar içinde ve devletin kendi kurumları kanalıyla tüm iddiaların üzerine varılması" yönündeki açıklamaları, olup biten gelişmeler karşısında son derece gülünçtür. Bütün bu suç ağının altında sözü edilen kurumlar ve kanallar vardır. Suçüstü yakalanan Çatlı'yı serbest bırakan bu devletin yargısı, onu koruyan bu devletin polisi, bakanı ve milletvekilleridir. Şimdi, bunların kendi içlerinde yapacakları bir soruşturma heyi aydınlığa kavuşturacaktır?

Bir suç örgütüne dönüşmüş olan devlet çarkının temizlenmesi bu çarktan zarar görenlerin eliyle başarılabilir. Yapılacak iş ortalığa dökülen pisliklerin gizlenmesine fırsat vermemek, kamuoyunun güven ve desteğini sağlayabilecek siyasal bir ağırlık merkezini tez elden yaratmaktır. Böylesi

bir mücadele ortaklığının yaratılması egemenler cephesindeki çözülmeyi arttıracak, çöküşlerini kolaylaştıracaktır. Aksi halde egemen blok içinde oluşan çatlakta kaybolup gitmek gereksiz yere ağır bedeller ödemekte vardır. Yakı-lip yıkılan, talan edilen bir coğrafyanın insanları olarak böylesi bir gelişmeye hiç birimizin tahammülü yoktur, olmamalıdır.

Burada akıllara takılan küçük bir sorudan söz etmek gerekir. Rejimin 73 yıllık kanlı serüveninin yarattığı çürüme ve kokuşma egemen blokta bir değişim ve dönüşüm düşüncesi doğurmuş olabilir mi? Rejimin bugüne kadar izlenen yöntemlerle yeniden sağaltılmıyacağı gerçeği ortadadır ve elbette ki bu durum demokratik açılımları zorlayan bir etkidir. Ancak eğer varsa, böylesi bir eğilimin inandırıcı olabilmesi için Susurluk Kazası'nın ortaya serdiği kirli ilişkiler ağı önemli olanaklar sunmuştur. Kirli savaştan rahatsız değişik partilerden politikacılar, sermaye çevreleri, basın ve medya patronları bu olanakları bir an önce değerlendirmeli, yığınlara ve Kürt halkına karşı suç işleyen çetelere fırsat tanınamalıdır. Aksi halde çöken enkazın altında yalnızca Kürt halkı ve emekçi yığınlar değil, kendileri de kalacaktır. Tarih, barış ve demokrasi isteyen yığınların sesine kulak tıkayan, şiddet ve terörden medet umanların acılı sonlarına yüzlerce kez tanıklık etmiştir. Hiç kuşku olmasın ki, 21'inci Yüzyıl'a girilirken, bir kez de Türkiye'yi yöneten barbarların çöküşüne tanıklık edecektir. Er ya da geç bu kaçınılmazdır.

Çiller ve eşi;
Susurluk'un en çok tartışılan ikilisi

Demokrasi ve Barış Partisi:

Özgürlük, Barış ve
Demokrasi Mücadelesinin
Eksen Alındığı Bir
Program

Geçtiğimiz aralık ayının başında Ankara'da Selim Sırrı Tarcan Spor Salonu'nda toplanan Demokrasi ve Barış Partisi (DBP) 1'inci Olağan Büyük Kongresi, geniş bir kitlenin katılımı ve coşkusuyla gerçekleştirildi. Demokrasi ve barış güçleri tarafından da yoğun ilgiyle karşılanan DBP 1'inci Olağan Kongresi, aynı zamanda barış, demokrasi ve özgürlük kavgasının kararlı yürüyüşününün bir göstergesi oldu.

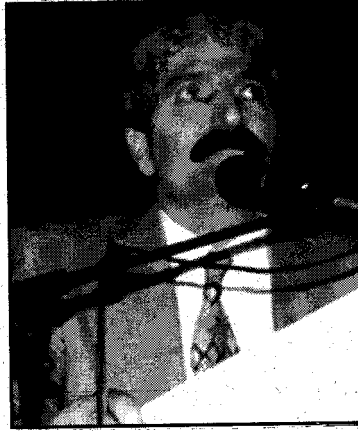
Yaklaşık 4 bin kişinin katıldığı ve oldukça düzeyli geçen Kongre, önemli kararlar da aldı. Irak Kürdistanı'nda kendi aralarında çatışan yurtsever güçlere sorunlarını diyalog yoluyla çözme çağrısında bulunan Kongre, Susurluk'tan sonra yaşananlara da dikkat çekerek, Kürt Sorununun adil, demokratik ve barışçıl çözümü için adım atılmadığı, Kürtlerin siyasal yaşama katılmasının önündeki engeller kaldırılmadığı ve sorunlar özgürce tartışılmadığı müddetçe, devlet çetelerinin faaliyetlerinin süreceğini belirtti. Çetelerin, Türkiye'de Kürtlerin haklı mücadelesine karşı kullanıldığını oy birliğiyle alınan kararda ifade eden Kongre delegeleri, çetelerin bertaraf edilmesi için barış ve demokrasi güçlerine de çağrıda bulundular. Zaman yitirilmeden Barış ve Demokrasi Platformu'nun kurulması gerektiğini karar altına alan Kongre delegeleri, ilkeli birliklerin sorunlara çözüm getirmede önemli bir katalizör işlevi göreceğini ortaya koydular.

DBP Genel Başkanı Refik Karakoç, tüm bu süreci değerlendiren bir yazıyı kaleme alarak dergimize gönderdi. DBP'nin coşkulu geçen 1'inci Olağan Kongresi'nin öncesinde ve sonrasında yaşanan gelişmeleri değerlendiren Sayın Karakoç'un dergimize gönderdiği yazıyı okurlarımızın ilgiyle okuyacağına inanıyoruz.

DENG

Tarih, üretenlerin, inanç ve kararlılıkla mücadele edenlerin başarılarına pek çok kez tanıklık yapmıştır. Eğer bugün insanoğlu inatla ve ısrarla kendi kavgasını hâlâ sürdürüyorsa, bunda, tarihi süreçten çıkardığı derslerin de önemli bir etkisi vardır. Köleci Roma'nın, üstünde güneş batmayan Britanya'nın ve halklar hapishanesi Rusya'nın tarihlerine baktığımızda, bunların haklı mücadeleye diremediği gerçeği bir kez daha karşımıza çıkıyor. Bu aynı zamanda, tarihi değiştirmek için yola çıkmış olanların da kavgasını ve umudunu biliyor. Bizlerin inanç ve coşkusu da, onlarca haklı davanın ve zaferrin, tarihe kök salmış derin damarlarıyla beslenmektedir.

Bugün eğer zor ve çetin şartlarda sınırlı imkan ve araçlarla mücadele yürütüyorsak ve bütün bunlara rağmen direnç ve azmimiz sürüyorsa, bu durum, bilinç ve inanca biçtiğimiz üstün değerlerden kaynaklanıyor. Ezilenlerin sürdürdüğü kararlı mücadele sonucunda halkların haklarının giderek evrensel bir değer hâline dönüştüğü bugünkü dünyada, biz mazlumların

**Refik Karakoç
DBP Genel Başkanı**

yolda attığımız her adımın, tükettiğimiz en küçük enerjinin karşılığını zaman içinde alıyor olmamız, halkımızın bize duyduğu güven ve sunduğu destekle yakından ilişkilidir. Her halk gibi Türkiye Halkı da kendi geleceği ve onuru için her türlü bedeli göze alarak mücadele edecektir. Bugüne kadar ki tarihsel süreç de bunun böyle olduğunu göstermektedir.

Barış, demokrasi ve özgürlük kavgasının Türkiye toplumu için anlam ve önemi her geçen gün artıyor. Çünkü her

Barış, demokrasi ve özgürlük kavgasının Türkiye toplumu için anlam ve önemi her geçen gün artıyor. Çünkü her on yılda bir sesi kısılan, dipçik zoruyla susturulan toplum, kendisine çok görülen özgürlük ve demokrasinin örgütlü bir mücadele gerektirdiğini bugün çok daha iyi kavramıştır.

halkımıza va haklı davamıza inanmamız boşuna değildir. Bizden öncekilerin yaptığı gibi biz de emeğimizin ve mücadelemizin karşılığını er ya da geç alacağız. Bugün bu

on yılda bir sesi kısılan, dipçik zoruyla susturulan toplum, kendisine çok görülen özgürlük ve demokrasinin örgütlü bir mücadele gerektirdiğini bugün çok daha iyi kav-

ramıştır. Zira bu toplum kalıcı ve adil bir barışın, kesintisiz ve tam bir demokrasinin, özgürlükçü bir ortamın ne anlama geldiğini de iyi bilmektedir. Türkiye toplumuna bu evrensel değerleri çok görenlerin, aslında bir avuç egemenden ibaret olduğunu herkes çok iyi biliyor. Bu ayrıcalıklı kesimin sıkıştığı her noktada, süngü gücüyle toplumu ezdiği, hak ve özgürlük mücadelesini kanla boğduğu kimsenin meçhulü değildir. Ancak her yeniden silkinişin, bir öncekinden daha güçlü ve etkili olduğu da bilinen bir gerçektir.

Topluma zorla giydirilen resmi ideoloji ve statükocu kostümün, bugün dar geldiği ve giderek parçalandığı bir süreç yaşıyoruz. Yine bu süreç, faili meçhullerin, gözaltında kayıpların yaşandığı, Kürt yerleşim birimlerinin yıkılıp yıkıldığı, milyonlarca insanın zorunlu bir sürgüne tabi tutulduğu sayısızca örneklerle doludur.

Tüm bu olup bitenlerin bir nedeni var. Bu da, değişime ve yeniliğe ayak direyen egemenlerin hâlâ devekuşu politikasında ısrar etmelerinden kaynaklanıyor. Kürt Sorunu'nda izlenen red ve inkar politikasının yol açtığı savaş ortamı ise, tüm Türkiye için bir yıkıntıya yol açmaktadır. Sözde terörle mücadele adı altında sürdürülen bu kirli savaş, statükocu ve değişime direnenlerin her türlü hukuksuzluğu ve pervasızlığı gizlemeye çalıştığı bir örtüdür.

Bu örtü, gerçekte bir suç örtüsüdür. Bu örtünün gizlediği kir ve pasın açığa çıkmasıyla kopartılan fırtınanın, vatanseverlik, birlik ve bütünlük gibi teraneleri içermesi dü-

şündürücüdür. Çünkü onlar, kendi çıkarıcı faaliyetlerini sürdürmek için her zaman bir karşı terör odağı üretir ve bu terör odağını bir örtü gibi kullanarak altında her türlü kirli işleri yürütürler. Susurluk olayının ortaya çıkmasıyla vatansever, kahraman, şerefli gibi kavramların bir kesim tarafından koro halinde tekrarlanıp durması boşuna değildir. Onlar, sorunun üzerine gidildikçe kimlerin ve neyin ortaya çıkacağını çok iyi bilmekteler. İşte o gün, bu beyler saltanatlarının biteceğinin bilincindedirler; defterlerinin dürüleceğinin farkındalar.

Bu nedenledir ki, önce Çatlıları kahramanlaştırdı,

sonra da her türlü kirli işi Çatlılara bağlayıp kendilerini temize çıkarmak isterler. Bu bakımdan Susurluk Olayı sadece bir suçüstü tutanağı değil, aynı zamanda devletteki çürümenin ulaştığı boyutları içeren tarihi bir belgedir; ik-rardır, itiraftır.

Dünyanın çok az ülkesinde bu tür olayların yaşandığı doğrudur. Ancak bu olayların üzerinin bu denli ustaca örtüldüğü tek ülke Türkiye olsa gerek. Ve bu ayıp Türkiye'nin alnında yıllarca bir utanç izi bırakacaktır. Bu nedenle, Türkiye'yi çok sevdiğini iddia eden bu baylar, gelecekte çocukları ya da torunlarıyla sokaklarda gezmek için yüz bulamayacaklardır.

Böylesi karmaşık ve ağır sorunların yaşandığı bir ülkede elbette cesur ve inançlı insanlarda görevlerini yerine getirmek için mücadele edecek; her hal ve şartta toplumun aydınlık geleceği için azami cesareti gösterecektir. Bugün her türlü keyfi uygulamaya rağmen sokak infazlarına, bilinçli ve sistemli kaybettirme politikasına karşı Türkiye insanı Türk-Kürt demeden barış ve demokrasi taleplerini yüksek sesle dillendiriyor, sömürü ve baskı düzenine direniyorsa; bu durumda, korku duvarlarının aşılacağından, cesaretin toplumsallaştığından yada kolektifleştigiinden söz edebiliriz.

Düzenin karşısına her boy-

“DBP Büyük Kongresi kendisine yakışır bir olgunlukla, barış ve demokrasi politikalarının tutarlılığını tartışarak, yüzü partimize dönük kitleyi umutlandırmış, cesaretlerini artırmıştır. Demokrasi güçlerinin temsilcilerinin Kongremize bizzat katılarak, mesaj göndererek Kongremize verdiği değer ise, ayrıca önemli idi. Bu, bir yandan politikalarımızın sağlam ve gerçekçi olduğunu gösteriyor, diğer yandan demokrasi mücadelesinin önemli ve vazgeçilmez bir mevzisi olduğumuzu ortaya koyuyordu. Avrupa'nın birçok ülkesinden politikacı, sanatçı, aydın ve bilimadamının Kongremize gösterdiği ilgi, uluslararası prestij ve çabalarımızla doğrudan ilgilidir.”

dan ve programdan pek çok partinin dikilmiş olması, kendi politik iklim ve zemininde proje üreterek, egemenlerin kalesinde gedikler açması, gelecek için üzerinde durulması gereken önemli kazanımlardır. Kürt sorununun adil ve demokratik çözümünü merkezine alan DBP'de, bu kazanımlarımızdan biridir ve o, barış, demokrasi ve özgürlük kavgasının kararlı yürüyüşünün bir ürünüdür. Kürt Sorunu'nun eşitlikçi temele dayalı adil siyasal çözümünün, demokratik devletin gerekliliğinin, emekçi halktan yana bir ekonomik yapının, çağdaş bir anayasanın hazırlanmasının ve barış ve demokrasi gibi birçok sorunun zengin bir içerik ve devrimci bir içtenlikle tartışıldığı büyük Kongremizin, devletteki kirliliğin suçüstü belgelerinin ortaya çıktığı bir dönemde yapılmış olması, bu nedenle oldukça anlamlıdır.

Büyük Kongremiz, halkı-

mızın özgürlük, barış ve demokrasi mücadelesinin önemli bir şölenine dönüştü. Burada, bize destek vermek için Ankara'ya gelen binlerce üyemize, daha iyi ve etkin bir DBP için yararlı görüşler ortaya koyan yönetici ve delegelerimize, Kongre belgelerinin gerçekçi ve sağlıklı bir biçimde elde edilmesinde görev alan ve bunları sonuçlandıran büyük Kongre üyelerimize sonsuz teşekkürlerimi sunmak istiyorum. DBP Büyük Kongresi kendisine yakışır bir olgunlukla, barış ve demokrasi politikalarının tutarlılığını tartışarak, yüzü partimize dönük kitleyi umutlandırmış, cesaretlerini artırmıştır. Demokrasi güçlerinin temsilcilerinin Kongremize bizzat katılarak, mesaj göndererek Kongremize verdiği değer ise, ayrıca önemli idi. Bu, bir yandan politikalarımızın sağlam ve gerçekçi olduğunu gösteriyor, diğer yandan demokrasi mücadelesinin önem-

li ve vazgeçilmez bir mevzisi olduğumuzu ortaya koyuyordu. Avrupa'nın birçok ülkesinden politikacı, sanatçı, aydın ve bilimadamının Kongremize gösterdiği ilgi, uluslararası prestij ve çabalarımızla doğrudan ilgilidir. Büyük Kongrenin katılımı, içeriği ve verdiği mesajları kadar, Kongrenin gerçekleştiği süreyi izleyen dönemde yaşanan tartışmalar ve yapılan spekülasyonlarda önemlidir.

Bunlardan en önemlisi DBP'nin bir arkadaş grubu tarafından kurulduğuna ilişkin bilinçli ve maksatlı olarak yapılan tartışmaydı. Bizim de kulağımıza gelen bu tür tartışmalar, daha çok da demokrasi mücadelesi veren kesimler içinde gördüğümüz, ancak dar grupçu ve kendinden menkul politika üreten benmerkezci kesimler tarafından yapılıyor.

Üzülerek belirtmeliyim ki, bu kesimler, Kongremizin sadece başarısız geçmesini temenni etmemiş, aynı zamanda bunun için çaba da sarfetmişlerdir. Ancak parti örgütümüzün gayreti ve politikalarımızın doğruluğu, gerçekçiliği bu çevrelerin hevesini kursağında bırakmış, çabalarını boşa çıkarmıştır. Herkes çok açık ve yalın bir biçimde görmüştür ki, DBP bir arkadaş grubunun değil, onbinlerin partisidir. Ve o, her geçen gün daha da kitleselleşmektedir.

Kuruluş döneminden bu yana üzerinde durduğumuz bir diğer nokta da, partimizin bir çizgi partisi, bir kadro partisi olduğu yönündeki iddialardır. DBP elbette çizgisi olan bir partidir. Bu çizgi, kitle çizgisinde mücadeledir. Bu çizgi, özgürlük, barış ve de-

Olaylar ve Görüşler Demokrasi ve Barış Partisi: Özgürlük... DENG

mokrası mücadelesidir. Bu çizgi, Kürt Sorunu'nun adil ve demokratik çözümü için her türlü bedeli göze alan bir politik kararlılıktır. Devrimci dirayeti, sabrı ve hoşgörüyü önemseyen DBP, emekçi halkın tüm sorunlarına sahip çıkan bir tarzda örgütlenmiştir. Bu bakımdan mücadele çizgisinin devrimci-demokrat, katılımcılık ve açıklık politikası olduğunu her fırsatta ifade etmiştir. Yine programımızda belirttiğimiz gibi DBP, "İşçilerin, işsizlerin, köylülerin, memurların, öğretmenlerin, aydınların, demokratların ve sosyalistlerin, esnafın, zanaatkarın, kısacası baskıya ve sömürüye maruz kalan halk yığınlarının, demokrasiden ve değişimden yana olan herkesin partisidir, bunlar adına iktidara taliptir."

Gerek kuruluş çalışmaları sırasında, gerekse Kongre süreci öncesinde DBP'yi daha yığınsal ve etkili bir parti haline getirmek için Genel Merkez yöneticilerimizle birlikte bir çok kişi ve kurumla görüşmeler yürüttük. Bunlardan ancak sınırlı sayıda bir bölümünü sonuçlandırabildik. Ancak bu yöndeki çabalarımızı tüketmiş değiliz. Alınacak epey yol olduğunu biliyoruz. Bugünde bu amaçlar için büyük bir çaba ve gayret içindeyiz. Bu inancımızı geleceğe taşıma azmindeyiz. Biliyor ve inanıyoruz ki, DBP yığınsallaştıkça, büyüdükçe amaçlarını daha kolay bir biçimde gerçekleştirecektir.

Partimizin bu eleştiri ve yakıştırmalar dışında karşılaştığı daha başka sorunlar da var. Bunların başında gelen, devlet güçlerinin bize dönük keyfi, sistemli ve pervaya tanımayan engellemeleridir. Devlet güçleri, partimizin yolunu kesmek, bize güvenen halk yığınlarını ürkütme, kitle bağımızı en aza indirmek amacıyla, il örgütlerimizin defalarca basılması, yönetici ve üyelerimizin keyfi olarak gözaltına alınması bu anlayıştan kaynaklanmaktadır. Diğer yandan, politik yürüyüşümüzde önümüze koyduğumuz hedefleri gerçekleştirme isteğinin dar ve sınırlı olanaklarımız nedeniyle gerçekleşmemesi ve kısa zamanda aşılması güç görünen mali sorunlarımız da var.

Elbette bu türden sorunlar parti geliştikçe azalacaktır. Fakat bilinmeli ki, politika pahalı

ve zor bir iştir. Bizim ise, olanaklarımız kıttır. Araç ve gereç donanımımız yok denecek gibidir. Bu da, zamanı iyi kullanamama, olaylara anında ve yerinde müdahale edememe gibi sorunlara yol açmaktadır. Büyük Kongre'ye giderken önümüze koyduğumuz mali hedeflerin ancak bir bölümünü gerçekleştirdik. Kongremiz bize ciddi bir maliyet yükledi. Bugün eğer Kongremizi başarıyla yaptığımızı söylüyorsak, bu, çaba ve enerjimiz kadar, mevcut olanakların da, dar ve sınırlı olmasına rağmen iyi ve etkin bir biçimde kullanılmasından kaynaklanmıştır. Zira iyi hesaplanmamış bir hedef bizi yanıltabilir, kötü bir tablo ile yüzyüze getirebilirdi.

Gururla belirtmeliyim ki, bir çok zorluğa, fiili ve sistemli engele rağmen Demokrasi ve Barış Partisi, Türkiye siyasi hayatına, kendi politik zemininin sağlamlığı ve tutarlılığıyla rüştünü ispatlayarak, üye ve taraftarlarına güven aşılayarak, kendisinden emin ve kararlı adımlarla girmiştir. Kadrolarımız, bir bütün olarak yönetici ve üyelerimiz, esas işin, bundan sonra başlayacağı bilinci içindedir.

DBP, 1. Olağan Büyük Kongresi'ni yapmış olmakla parti içi mekanizmalar ve moral açıdan bir ivme kazanmıştır. Örgütlenme mücadelesi, toplumu kasıp kavuran sorunlarla boğuşma kararlılığı ve Türkiye'ye demokrasiyi getirecek, adil ve kalıcı bir barışı sağlayacak mücadele yürüyüşümüz, önümüze çıkarılan zorluklar ve engellere rağmen devam ediyor. Yani büyük Kongrenin önümüze koyduğu görev ve sorumlulukları yerine getirmek, barış ve demokrasi mücadelesinde her zamankinden daha ağır görevler omuzlamak, demokrasi güçleri arasında işbirliği ve kurumsal ortaklıklar yaratmak yeni dönemin ağır, zor ve yerine getirilmesi gereken önemli görevleridir. Bu bilinçle işin asıl şimdi başladığını partili ve bizi izleyen Türkiye kamuoyuna belirtmek istiyorum.

Bugün geldiğimiz noktanın kökleri çok daha derinlerdedir. Geçmişten gelen mücadele geleneğimiz ve devrimci kararlılık yolunu aydınlatıyor. Bize ışık tutuyor. Ufkumuzu açan bu tarihi bilinç ve sorumluluk bugünü ve geleceği kavrama ve yorumlamada ciddi bir

Olaylar ve Görüşler Demokrasi ve Barış Partisi: Özgürlük... DENG

kılavuzumuz olarak duruyor. Kongre'de konuşma yapan bir çok arkadaşımızın, gelecek için yeni hedefler önümüze koyması, özellikle de "Barış ve Demokrasi Platformu" nun biran evvel oluşturulması yönündeki istekleri yeni dönem çalışma programımız açısından öğretici ve yol gösterici olmalıdır. DBP, rejimle kavgaya ettikçe, haklının yanında haksızlığa ve haksıza karşı çıktıkça, Kürtlerin dramını ve haklarını sahiplendikçe, halkların hakları için durmadan dinlenmeden çalıştıkça kendisinden beklenenleri yerine getirmiş olacaktır. DBP, kendisine bağlanan umutları, genel merkezini, il örgütlerini ve politik hattını, silik, verimsiz ve halk gerçeğinden uzak bir biçimde kullanarak, politik berraklığını kaybederek, başka odakların, politik akım ya da partilerin kuyruğuna takılarak boşa çıkartmayacaktır. O, berrak, açık, demokratik, devrimci ve kararlı özünün yanı sıra pratik eylemliliği önemseyen, halk içinde halkla beraber yürüyüşü esas alan, diri ve dinamik bir parti olacaktır.

DBP, aynı kulvarda mücadele yürüttüğü dost yapılanmalara karşı politik dostluğun önemini iyi kavrayan, demokratik yarış ve siyasi nezakete sonuna kadar sahip çıkan, kimseye çamur atmak için uğraşmayan, demokratik ve programatik rekabeti önemseyen bir partidir. Kimilerinin "çamur at izi kalır" mantığıyla yürüttükleri kampanyalara ve suçlamalara asla, hiç bir şart ve ortamda tevessül etmeyeceğiz. Ama bize neye mal olursa olsun, temel politik tercihlerle ya da partisel çıkarlar nedeniyle ya-

pılan tüm hataların üzerine gidecek, doğrunun hakim olması için var gücümüzle çalışacağız.

Ödevlerimiz, program ve hedeflerimiz konusunda şaşmaz bir kararlılığı esas almaktayız. Şu ya da bu nedenle gündem değiştirenlerin, öncelikleri yanlış ve yanlış tespit edenlerin, kendi örgütsel ihtiyaçlarını, toplumun temel ihtiyaçlarının önüne koyanların gereksiz tartışmalarına dahil olmadan, Türkiye toplumunun gündemine bağlı kalarak mücadelemizi sürdüreceğiz. Bu da, şartları ve öncelikleri doğru ve gerçekçi tahlil etmeye bağlıdır. Bu konuda azami derecede hassasiyet göstere-

ceğiz.

Bu inançla, önümüze koyduğumuz yeni dönem çalışma programımıza sıkı sıkıya bağlı kalacağız. Demokrasi güçleriyle ortaklaşa yapılabilecek olan işlerde, tercihimiz mutlaka eylemlerin ortaklaşılması olacaktır. Bugün toplumu saran ateş çemberinin kırılması, sıkı ve etkili işbirliklerine bağlıdır. Tek tek her bir muhalif partinin yapabileceği işlerin öneminin bilincindeyiz. Ne var ki, bu işlerin ortaklaşarak yapılacak işler kadar ses getiren ve sonuç alan işler olmadığını da biliyoruz.

Egemen kesimin kullandığı olanak ve araçlar karşısın-

DBP, aynı kulvarda mücadele yürüttüğü dost yapılanmalara karşı politik dostluğun önemini iyi kavrayan, demokratik yarış ve siyasi nezakete sonuna kadar sahip çıkan, kimseye çamur atmak için uğraşmayan, demokratik ve programatik rekabeti önemseyen bir partidir.

Egemen kesimin kullandığı olanak ve araçlar karşısında da, demokrasi güçlerinin birbirinden ayrı işler yaparak, güçlerini bölük pörçük kullanarak, baskı rejimini geriletmede başarı elde etmesi güçtür. Bu dönem, her zamankinden daha çok aynılıkların öne çıkarılmasını gerektiren bir dönemdir.

da, demokrasi güçlerinin birbirinden ayrı işler yaparak, güçlerini bölük pörçük kullanarak, baskı rejimini geriletmede başarı elde etmesi güçtür. Bu dönem, her zamankinden daha çok aynılıkların öne çıkarılmasını gerektiren bir dönemdir.

Kuşkusuz, her kesimin bir diğerinden farklı ve ayrı yanı vardır. Bu da, son derece doğaldır. Ancak tüm demokrasi güçlerinin, özellikle barış ve demokrasi konusunda büyük bir ortaklığı öne çıkarmayı becermesi ya da böyle bir amaca yönelmesi ise, daha önemlidir. Barış ve demokrasi konusundaki ortak taleplerimizin önüne sınıf ya da iktidar programlarımızı koyarak ayrı durmayı tercih etmek, bütün kesimlerin zararınadır. Böyle bir yaklaşım ortak program ve hedeflerde buluşmamızı engeller. Barış'ın sağlanması, demokrasinin eksiksiz ve tam bir biçimde yerleşmesi ise, sınıf çıkarı ve iktidar programları açısından

önemli bir fırsattır. Bu yaklaşımı yakın ve uzak hedefler olarak da adlandırabiliriz. Barış isteminin güncelleştirilmesi ve bir öncelik olarak ele alınması, egemenlerin sürdürdüğü baskı ve zulüm politikaları için etkili bir araçtır. Demokrasinin yerleştirilmesi mücadelesi ise, bugüne kadar Türkiye halkına demokrasiyi çok görenler için ciddi bir darbedir. Bu iki nokta, emekçi halkın çıkarının güvenceye alınması, egemenlerin ve baskıcı düzenin saltanatına son verilmesi için asgari bir mücadele programıdır; emekçi kesimin, hak ve özgürlükleri ayaklar altına alınmış Kürtlerin iktidar programının kısa vadeli ortak hedefleridir.

Gelecek dönem Çalışma Programı'mızın ana eksenini sosyalist solun, demokrat ve emekçi kesimlerin, özcesi demokrasi ve barıştan yana olan her kesimin, barış ve demokrasi programı çerçevesinde ortaklaşa iş yapmasıdır. Toz duman bulutlarının dağıtılması, egemen ve zorba burjuva iktidarlarının alaşağı edilmesi, ancak bu yolla kolaylaşabilir. Açık ki, emekçi halkın örgütlü gücü karşısında direnmenin olanağı yoktur. Rejim zayıf düşmüş, kendisine güveni kalmamış ve yapısal krizi derinleşmiştir. Bizim görevimiz ise, rejimin yapısal krizinin üzerine gitmek, ciddi ve güçlü bir devrimci etkileşim süre-

ci başlatmaktır. Barış ve demokrasi taleplerinin esas teşkil ettiği bir program; bir bütün olarak Kürtlerin, demokratların, demokrasi ve barışta çıkarı bulunan toplumun tüm kesimlerinin en geniş desteğini alabilecek en gerçekçi programdır. Başka bir deyişle, bu, orta vadeli demokratik bir Türkiye projesidir.

Demokratik bir Türkiye'de sınıf iktidarı mücadelesinin yolu da, halkların haklarına ilişkin kavganın öne de açılmış olacaktır. Büyük Kongremiz öncesinde muhataplarıyla tartıştığımız, ancak Kongremiz nedeniyle kısa bir süre çalışmalarını durdurmak zorunda kaldığımız "Barış ve Demokrasi

Platformu'nun oluşturulması için önümüzdeki dönemde bu işin muhataplarıyla daha iyi bir etkileşim süreci içine gireceğimizi umuyorum. Bu progra-

"Gelecek dönem Çalışma Programı'mızın ana eksenini sosyalist solun, demokrat ve emekçi kesimlerin, özcesi demokrasi ve barıştan yana olan her kesimin, barış ve demokrasi programı çerçevesinde ortaklaşa iş yapmasıdır."

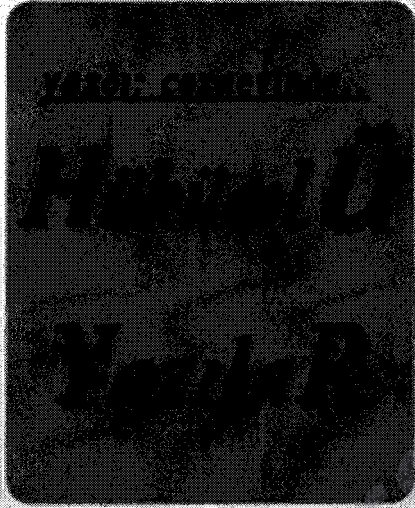

ma inanıyorsak, bunu etkili hale getirmek için her kademede çaba içinde olmalıyız. Barış İçin Bir Milyon İmza Kampanyası'nın daha şimdiden hedeflenen sayının çok çok üzerinde gerçekleşmiş olması barış talebinin Türkiye toplumunun önemli bir istemi olduğunu göstermektedir. Bu

talebi örgütlenmiş bir programın temel unsuru sayan bir mücadelenin daha etkin ve sonuç alıcı olacağından şüphemiz yoktur. Partimiz ortaklaşılacak işler dışında, Büyük Kongremiz ve daha sonraki toplantılarda Parti Meclisimiz tarafından öngörülen işlerin başarılmaları için sistemli ve

programlı bir çalışmayı hedeflemiştir. Bu, özgürlük, demokrasi ve barış mücadelesinin eksen alındığı bir programdır. Buna göre şölen, barış yürüyüşü, konferans ve mitingler düzenlenerek bu yakıcı talepler toplumun gündeminde tutulacak, çözüm yolları için çaba sarfedilecektir.

İbrahim Aksoy

DENG
Yayınları

Çıktı... Çıktı... Çıktı...

yazdı; cezaevinde..

Hükümlü

Yazılar

İbrahim Aksoy

İsteme Adresi

Menekşe 1. Sok. Nergis Apt. 10-A/7
Tel: 0 (312) 417 35 24 Kızılay/ANKARA

Tüm Kitapçılarda

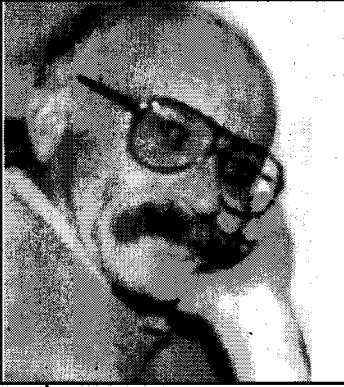
İnsanların özgürce yaşadığı ve tartışabildiği, halkların ezilmediği, zindanlarında siyasi tutukluların olmadığı, partilerin ve yayın organlarının kapatılmadığı, DGM gibi anti demokratik mahkemelerin olmadığı... bir ülkede yaşamaları dileğiyle, tüm DENG okurlarının, barış yanlılarının, ezilen Kürt halkının, Türkiye emekçilerinin 1997 yılını en içten dileklerimizle kutluyoruz. Yeni yıl ve daha sonraki yıllar, barış, demokrasi ve özgürlüklerle içiçe yaşadığımız yıllar olsun.

DENG Dergisi

Mustafa Kemal Atatürk

ve

Kürtler

A
•
K
a
d
i
r
K
o
n
u
k

İşgalci devletlere karşı verilen savaşta Kürtleri yanına almayı başarabilen Mustafa Kemal, savaş kazanıldıktan sonra Kürt sorununu kendi yöntemleriyle, silah ve kanla çözmüş, böylece "Parçalanamaz" dediği vatanın bütünlüğünü sağladığını açıklamıştı.

Bugüne kadar Kemalizm, ulusal kurtuluş savaşı, cumhuriyet üzerine yüzbinlerce sayfalık yazı yazıldı dersem yanılmış sayılmam. Ancak Mustafa Kemal'in Kürtlerle ilgili düşüncelerine nedense bu kadar yer ayrılmadı. Çünkü unutturulmak istenilen bir bölümdü tarihte Kürtler. Devlet yöneticilerinin işine yaradıkları zaman Kürtler animsanyor, kendileri için bir şeyler istemeye başladıkları zamanlarda ise hemen reddediliyorlar. Bu işin kökünü Jön Türklerden başlatarak açıklamak olanaklı ama asıl yapılması gereken şey Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan öncesine gitmek ve o dönemlerde Kürtlerin neler yaptıklarını da gün ışığına çıkarmak bence.

Bu ağır iş elbette tarihçilerin görevi. Örneğin Selçuklular gelmeden önce Kürtler ne yapıyorlardı, Kürt beyliklerinde idari düzen nasıl oluşmuştu, Haçlı Seferleri sırasında Kürtlerin pozisyonu neydi, daha sonraları Osmanlı'ya neden baş kaldırmamışlardı, Osmanlı döneminde ne gibi haklara sahiptiler, Jön Türkler onları nasıl kandırmıştı, Mustafa Kemal bunu nasıl sürdürmüştü ve benzeri konular bana göre bugüne

kadar yeterince açığa çıkarılmıyş bir şey değil.

Mustafa Kemal "Vatan bir bütündür, parçalanamaz" dediği zaman, bir bakıma Kürt sorunu konusunda da kendince çözüm yollarını bulmuştu. İşgalci devletlere karşı verilen savaşta Kürtleri yanına almayı başarabilen Mustafa Kemal, savaş kazanıldıktan sonra Kürt sorununu kendi yöntemleriyle, silah ve kanla çözmüş, böylece "Parçalanamaz" dediği vatanın bütünlüğünü sağladığını açıklamıştı.

Gerçekte o dönemde de Kürtlerin kendilerine ait olan topraklara sahip çıkmanın dışında bir şeyi bölmeye niyetleri yoktu. Özellikle Dersim Kürtleri kendi bölgelerinde bir özerk yapının oluşturulmasını istemişler ve yerel yönetimlerde Kürtlerin görev alması için çalışmışlardı. Koçgiri başkaldırısı da buna yönelikti, Şeyh Sa'it, Ağrı başkaldırısı da. Ancak bütün başkaldırılarda, Kürtler aralarında gerçek anlamda bir birliği sağlayamadıkları için bunu başaramamış, her başkaldırıda kendi alanı içinde sıkışıp kalmış ve Türk ordusunun "Böl, parçala, yönet" politikası kazanmıştı.

"Böl, parçala, yönet" politikası Kürt aşiret reislerinden ba-

Mustafa Kemal, gerek Şeyh Sait ve gerekse Dersim başkaldırıları sırasında bilinen tüm Osmanlı oyunlarını oynamaktan geri durmamıştır. Haklarını kabul ettiğini tüm dünyaya açıkladığı Kürtleri katletmiş, ülkelerini kana bulamıştır.

zılarının işbirliğine kazanılması biçiminde uygulanmış, işbirliği yapan aşiretler kendilerine söz verilen cennetin yerinde cehennemi bulunca hiç bir şey yapamamışlardır.

Tarih yazıyor. İşbirliği yapanların önemli bir kesimi bu eylemleri sonunda yaşamlarını yitirmiş, Kemalist yönetim tarafından “Kendine yar olmayan başkasına yar olmaz” denilerek meydanlarda asılmış ya da sürgün edildikleri yerlerde ülke özlemi içinde ölmüşlerdi. Kürt ulusunun tarihinde ihanetin bu denli boyutlu olarak yer almasının nedenlerini de elbette sosyologlar ortaya koyacaklar.

“Modern” olarak adlandırılan TC’nin yeni yöneticileri “Ülkemizde Kürt sorunu yoktur, Kürt de yoktur” derken, geçmişte yapılanları da bir bakıma gizlemeye çalıştılar. Özgür bir ülke için mücadele eden Kürtleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de “Birkaç eşkiya” olarak nitelendirdiler ve üzerlerine ordularını göndererek sorunu çözmeye çalıştılar.

Sorun çözüldü mü?

Hayır. Aksine tam anlamıyla kangren oldu. Tam 13 yıldır süren savaşta Türk ekonomisi bütünüyle

iflas etti, Türkiye başka ülkelerin önünde değersiz bir ülke konumuna getirildi ve bu savaş onbinlerce insanın yaşamına mal oldu. Bugün gerek Türkiye’de gerekse dünya kamuoyunda tartışılan şey Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bir bütün olarak mafyanın eline geçtiği ve yeraltı örgütleri tarafından yönetildiğidir. Son “Susurluk” olayı da bunun en önemli kanıtıdır.

Kürt sorununda hep örtülü tutulmaya çalışılan bir yöne kısa bir şekilde bakmak için bu yazıyı kaleme aldım. Yararlanmaya çalıştığım Mustafa Kemal’in nutuklarından bazılarında Kürtler tam anlamıyla çıkarılmışlardır. Nutukların orijinallerini yıllar önce ilkökul öğretmenliğim sırasında okuduğum için onları bulmaya çalıştım. Konuyu yazarken en önemli kaynağım bu kitaplar oldu. Ve oradan aldığım bilgileri bir kez daha okurların tartışmasına sunmak istiyorum.

Sivas Kongresi öncesine dönüyoruz.

Mustafa Kemal Sivas’ta bir kongre toplamak istiyor, ama buna karşı çıkanlar var.

NUTUK isimli kitaplar Mustafa Kemal’in “ünlü” sayılan konuşmalarından oluşuyor. Bu kitapların 1. cildinin 60. sayfasında Üçüncü Kolordu Erkanıharbiye Reisi Zeki takma isimli Refet Bey, Mustafa Kemal’e kongrenin Sivas’ta neden toplanmaması gerektiğini açıklarken aynen şunları söylüyor:

“... Bugünkü vaziyete nazaran bu kongrenin Sivas’ta ve aleni bir tarzda yapılmasını tehlikeli bulmuyor musunuz? Cenup istikametlerinden Sivas’a gelecek bir darbe bilhassa bu vilayet ahalisinin kansızlığı sebebiyle Anadolu’yu ikiye ayırır ve pek tehlikeli olur.”

Refet Bey Sivas halkını neden “Kansız” olarak adlandırmaktadır? Kansız olarak adlandırılan bu halk kimlerden oluşmaktadır? Mektupta bunlar yer almıyor. Bu mektup 23

Temmuz 1919 tarihinde yazılmıştır. O dönemde Sivas işgal altında değildir. Bölgede Kürtlerin önemli bir etkisi vardır. Kansız sayılanlar da o yörede yaşayan Türkler ve Kürtlerdir.

Mustafa Kemal yanıt olarak gönderdiği yazıda bu sözü eleştirmemekte ve şöyle demektedir:

"... Bugün değil, Sivas Kongresi ilk mevzubahis olduğu gün dahi her taraftan ve bilhassa cenuptan bir darbe vürudunu ağılebi ihtimal gördüğüm ve bu sebeple müdafaa tedabiri zımmında ricada bulunduğum derhatır buyurulur."

Özetle Mustafa Kemal bir saldırı beklediğini ve bunun için önceden önlem alınması için ricada bulunduğunu kabul ediyor, ama saldırının kimlerden geleceğini açıkça söylemiyor..

Sivas halkını aşağılayan Mustafa Kemal bununla yetinmemektedir. Aynı kitabın 70. sayfasında Erzurum Kongresi ile ilgili bilgileri sıralarken kongreye katılanlardan bazıları aşağılar ve asıl görevlerin bunlara verilmesi-

Mustafa Kemal, Dersim Kürtlerinin ne istediğiyle ilgilenmemektedir. Onlarla anlaşmak, onları dinlemek yerine önlemi hazır. Silah ve asker.

Evet, Lozan'da Kürt sorunu sözkonusu ettirilmemiştir. Lozan'da Kürtlerin sorununun aslında Türk sorunu olduğu tartışılmıştır. Çünkü Kürt başkaldırısı kanla, zulümle boğulmuştur. Kürt aşiret reisleri kendi küçük çıkarları için uluslarının çıkarlarını peşkeş çekmiş, kendi aşiretlerinin mutluluğunu böylece sağlayabileceklerini düşünmüşlerdi. Öyle olmadı. Kan onların da üzerine sıçradı, esaret zincirleri onların da bileklerine bağlandı.

nin düşünülmemeyeceğini söyler.

Aynen şöyle:

"... İkincisi efendiler; millet, memleket, siyaset ve ordu idareleriyle hiçbir alaka ve münasebetleri ve bu hususta liyakatleri görülmemiş ve tecrübe edilmemiş gelişigüzel zevattan, bilfarz Erzincanlı bir nakşi şeyhi ve Mutkili aşiret reisi gibi zavallılardan da teşkili, ihtimalden hariç olmayan herhangi bir heyeti temsiliyeye mevzubahis olan vaziyet ve vazife bırakılabilir miydi?"

Kongreye seçilenlere bu kadar güveniyor Mustafa Ke-

mal. Ama dikkat edin örnekleme yaparken batıdan gelen delegelerden hiç birinin adı geçmiyor. İkisi de Kürt olan kişilere güvenilmiyor. Türk tarih yazarları bu kongreler-

de Kürtlerin ve Türklerin temsil edildiğini yazarlar. Temsil bu kadar oluyor; aşağılamak.

Kitabın 84. sayfasında ise şöyle deniliyor:

"Vaziyeti izah ettiler Dersim Kürtleri boğazı tutmuşlardır. Tehlike var geçilmez'... O halde karar? Tehlikeyi göze alıp yola devam etmek... Hafif mitralyözlerle mücehhez bulunan, fedakar arkadaşlarımızdan bir kaçını eleyem bir alay kumandanı olan Osman Bey, ki Tufan Bey namıyla maruf olmuştur. Bunların başında idi- bir otomobil ile kendi otomobilimize takaddüm ettirdik."

Önlem alınmıştır. Ama Mustafa Kemal Dersim Kürtlerinin ne istediğiyle ilgilenmemektedir. Onlarla anlaşmak, onları dinlemek yerine önlemi hazır. Silah ve asker.

Bazı ırkçı tarihçiler Dersim Kürtlerinin kendileriyle işbirliği yapanlarını "yurtsever", kendilerine karşı çıkanlarının tamamını ise o dönemde "Eşkiya" olarak nitelendirmişlerdir. Bu nedenle de eşkiyanın temizlenmesini yerinde bulmuşlardır.

Bugün yadsınan Kürtleri o dönemde Mustafa Kemal meclis kürsüsünden şöyle kabul etmekteydi:

100. sayfa. Erzurum 21. Ağustos 1919 tarihli mektuptan.

“... Üçüncü maddede Erzincan ve Sivas arasında mütekasif

bir Ermenilik tahayyülü ilimsizlik ve vukufsuzluktan başka bir şey değildir. Harbden evvel bile buraların sekenesi kısmı azamı Türk ve kısmı kalili Zaza denilen Kürtlerden ve pek az da Ermenilerden ibaret idi...”

Yukarıya dönüyorum, kansızlık sorununa. Mustafa Kemal bu bölgede yaşayanların çoğunluğunun Türk, azınlığının Kürt, pek azının da Ermeni olduğunu söylüyor. Onun subayı ise hepsini kansız ilan ediyor. Ermeni sorunu karşı-

Bugün yadsınan Kürtleri o dönemde Mustafa Kemal meclis kürsüsünden şöyle kabul etmekteydi:

“... Üçüncü maddede Erzincan ve Sivas arasında mütekasif bir Ermenilik tahayyülü ilimsizlik ve vukufsuzluktan başka bir şey değildir. Harbden evvel bile buraların sekenesi kısmı azamı Türk ve kısmı kalili Zaza denilen Kürtlerden ve pek az da Ermenilerden ibaret idi...”

sında sıkıştıkları zaman Kürtlere sarılıyorlar. Normal zamanlarda Kürtler düşman. Onların temel politikası bu.

Ama önemli olan burada Mustafa Kemal'in Kürtleri resmen bir kez daha kabul etmiş olmasıdır.

Okumaya devam ediyoruz.

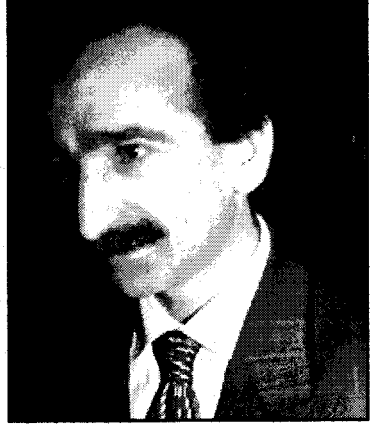
Sayfa 117. Mustafa Kemal konuşuyor:

“Efendiler, daha temmuz bidayetinde, Erzurumda bulunduğum zaman Celadet ve Kamuran Ali isminde iki şahsın ecnebler tarafından, külli-

yetli para ile darsaadetten Kürdistan'a gönderileceği, bunların tezvilat ve aleyhte tahrikata memur oldukları ve bir iki gün zarfında hareket etmiş ve yahut edecekleri istihbar edildi. Bu haber üzerine,

bunların dağdağasız tarassut ve derdestleri lüzumunu 3 temmuz tarihinde Diyarbekirde 13. kolordu kumandanına ve ayrıca Erkanıharbiye Reisi olan Halit Bey'e ve Canik mutasarrıfına bildirdim.”

Celadet ve Kamuran Beyler'in kim olduğunu uzun uzun açıklamaya gerek var mı? İkisi de tanınmış Kürt aydınları. Mustafa Kemal onları sarayın adamı olarak göstermeye, tutuklatılarak yok etmeye ve Kürt sorununu gözlerden uzak tutmaya çalışıyor.

Meclisten yaka paça çıkarılan Kürt milletvekilleri bile Mustafa Kemal'in meclis çatısı altında söylediği sözleri söylememişlerdi. Bütün bunlar Mustafa Kemal'in başkanı olduğu meclisin çatısı altında konuşuldu. Buyrun baylar, Atatürk'ü de yargılayın.

Şêx Said İdam Edilirken

Çünkü onların amacının sarayı yeniden diriltmek değil, Kürt özgürlüğünü sağlamak olduğunu biliyor. Yine de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada o dönemde bile bir KÜRDİSTAN olduğunu itiraf ediyor.

Ordu kumandanları Mustafa Kemal'in emrini yerine getirmiyorlar. Buna güçlerinin yetmeyeceğini belirtiyorlar.

Okuyoruz.

Mustafa Kemal devam ediyor: Sayfa 125.

"10 Eylülde İlyas Beye verdiğim talimatta başlıca zikrettiğim noktalar:

1- Firarilerin süratle derdestleri,

ve hatta Maraşta bulunan ecnebi kuvvetlerinden temini istifade edebileceklerini muhakkak gibi kabul etmek lazımdı."

Kabul ediliyor ve imha hareketi başlatılıyor. Soruna bakışta herhangi bir değişiklik yoktur. 5. madde herşeyi en küçük ayrıntısına kadar açıklıyor.

Ve sayfa 132.

Mustafa Kemal anlatıyor:

"... İlyas bey şunları yazdırdı: ..Faruk bey Kahta ve civarında takipte idi. Malatyaya beş saat mesafede Rıka karesinde Kürtlerin içtima eylediklerini ve elyevm mutasarrıfla rüfekasının orada bulunduğu, Sivereğe kadar olan

2- Kürtlük cereyanına asla müsait zemin bırakılmaması,

.....

5- Firarilere uyanların bilâ aman ve merhamet imha edileceğinin tamimi ve namuslu halkın hakikatten haberdar edilmesi,

...

Efendiler, firarilerin etraf ve civar aşairinden bir takım

Kürtleri toplayabileceklerini

aşairin peyderpey mahalli mezkura gelmekte olduklarını ve Dersim aşairine varıncaya kadar Kürtlük namına davet edildiği, mutasarrıfın fikri evvela Malatyaya hücum ve kamilen yağma edildikten sonra bütün kuvvetle Sivas istikametine yürüyeceklerini, Malatyada bulunan Türkleri katl ve tardedeceklerini ve Dersimlilerin de aynı zamanda Harputa yürüyeceklerini bildiriyor... Malatyaya harbe girdikleri zaman Kürt bayrağı çekileceğini, beraberlerinde bulunan İngiliz binbaşısı da Urfada bulunan İngiliz fırkasının harekete amade olduğunu bildirmiş ise de Hacı Bedir ağa da bunu kabul etmediği ve aşairin Malatyanın Kürdistan ve Malatya'da Kürt bayrağı çekilmesinde ısrar eylediklerini, dün akşam vali Malatyaya avdet etmek istemiş ise de bırakmadıklarını mübalağadan ari olarak arz olunur..."

Mustafa Kemal konuşmaya devam ediyor, iyi de yapıyor böyle konuşmakla. Kendisinden yıllarca sonra sözlerinin TC yöneticileri için kötü birer belge olacağını bilse belki konuşmazdı.

Konuşuyor Mustafa Kemal:

"İlyas Beye şunları yazdım:

....

2- Bu anda bütün Anadolu merakizinden zatı şahaneye hıyaneti vakia arz edilmektedir. Oraca da aynı suretle hareket olunmalıdır.

3- İngiliz yüzbaşısının sözleri blöftür. Kürtlerin de içtima muaffak olsalar bile askeriyeye karşısında ne dereceye kadar muvaffak olacaklarını takdir buyurursunuz.

4- Bedir ağayı ve Keven aşireti rüesasını ve bu harekati hainaneye muhalif olan rüesayı tarafınıza celbe tevessül buyurulması münasip olur.”

Evet, yukarıda söylemiştik; böl ve yönet. Mustafa Kemal onu istiyor. Ağaları ve aşiret reislerini yanlarına çekmesini emrediyor komutanlarına. Öyle de oluyor ne yazık ki.

NUTUK isimli kitapların bir çok yerinde Kürt sözü geçiyor, bir çok yerinde de Kürdistan'dan söz ediliyor. Ama en önemli bölüm bana göre ikinci cildin 755. sayfasında yazılanlar.

Bu bölümün başlığı ve başlığın altında yazılanlar aynen şöyle:

“2. Kürdistan

Serves'te: Fıratın şarkında ve Ermenistan, Irak ve Suriye arasında kalan mıntıka için Düveli İtilafiye murahhaslarından mürekkep bir komisyon mahalli muhtariyeti ihzar edecektir.

Muahedenin aktinden bir sene sonra işbu havalinin Kürt ahali Cemiyeti Akvam Meclisine müracaatle Kürtlerin ekseriyetinin Türkiyeden müstakel olmayı istediğini ispat ederse ve Meclis bunu kabul ederse Türkiye bu havalideki her türlü hukukundan sarfınazar edecektir.

Mart 1921 teklifinde: Düveli İtilafiye, vaziyeti hazırıy nazarı itibara alarak ve bu bapta Sevres projesinde tadilat icrasını nazarı itibara almaya mütemayildirler. Şu şartla ki; mahalli muhtariyetler ve Kürt ve Asuri-Geldani menafiinin kafi derecede himayesi için tarafımızdan teshilat ibraz edilsin.

Mart 1922 teklifinde: Bahis yok

Lausanne'da: Bittabi mav-zubahs ettirilmemiştir. “Önümdeki bir belgede Lozan görüşmeleri sırasında Eski İktisat Bakanı ve İzmit milletvekili Sırrı Bellioğlu'nun şunları söylediği yazılı:

“Curzon beyanatında ‘Musul ve havalisinin ekseriyet-i ahali Kürttür’ diyor. Ona demek lazımdır ki; ‘zaten bizim de davamız Kürt olduğu için istiyoruz. Burası Kürt ve Türk vatani olduğundan dolayı bize verilmesi lazımdır’ demeli. Onlar ‘burası Arap vatani’ demiş olsalardı o vakit zemin-i münakaşa teşkil eder. Madem ki Curzon kendi lisanından burasının Kürt ve Türk vatani olduğunu söylüyor, o halde kendi kendine ilzam etmiştir.”

Belge TBMM Zabıt Ceridesi Cilt 26. sayfa 156'da kayıtlı.

Evet, Lozan'da Kürt sorunu sözkonusu ettirilmemiştir. Lozan'da Kürtlerin sorununun aslında Türk sorunu olduğu tartışılmıştır. Çünkü Kürt başkaldırısı kanla, zulümle boğulmuştur. Kürt aşiret reisleri kendi küçük çıkarları için uluslarının çıkarlarını peşkeş çekmiş, kendi aşiretlerinin mutluluğunu böylece sağlayabileceklerini düşünmüşlerdi. Öyle olmadı. Kan onların da üzerine sıçradı, esaret zincirleri onların da bileklerine bağlandı.

Bugün Güney Kürdistan'da yaşananlar geçmişte Kuzeyde yaşanmıştı. Bugün Kuzeyde bazı Kürt aşiretleri korucu olarak devlete kendi uluslarının karşısında yer alarak hizmet etmektedirler. Elde edilebileceği düşünülen başarıdan pay alacaklarını sanan bu zavallılar çatışmaların en önüne sürülmekte ve hiz-

NUTUK isimli kitapların bir çok yerinde Kürt sözü geçiyor, bir çok yerinde de Kürdistan'dan söz ediliyor.

metlerinin ödülünü canlarını vererek almaktadırlar.

Elimde bir belge daha var ve bunu ilk kez ben kullanıyorum elbette. Ama bazı kör gözlerle bazı konuları defalarca sokmanın yararlı olduğunu bildiğim için yeniden ele alıyorum. Bu belgenin tamamını diline dokunmadan yazıyorum. Diline dokunmuyorum çünkü o gün konuşulan dilin Türkçe olup olmadığını en iyi kanıtlayan belge bu bence.

Belge “TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt 3, Sayfa 550-551”de yer almaktadır.

“Kürdistan hakkında Büyük Millet Meclisi Vekiller Heyetinin Elcezire Cephesi Kumandanlığına Talimatıdır.

1- Tedricen bütün memlekette ve vasi mikyasta doğrudan doğruya halk tabakatının alakadar ve müessir olduğu surette idarei mahalliyeler ihdası siyaseti dahiliyemiz icabındandır. Kürtlerle meskun menatıkta ise hem siyaseti dahiliyemiz ve hem de siyaseti hariciyemiz noktai nazarından tedricen mahalli bir idare ihdasına iltizam etmekteyiz.

2- Milletlerin kendi mukeddaratlarını bizzat idare etmeleri hakkı bütün dünyada kabul olunmuş bir prensiptir. Biz de bu prensibi kabul etmişizdir. Tahmin olunduğuna göre Kürtlerin bu zamana kadar idarei mahalliyeye ait teşkilatlarını ikmal etmiş ve rüesa ve müteffizanı bu gaye

namına bizim tarafımızdan kazanılmış olması ve reylerini izhar ettikleri zaman kendi mukadderatlarına zaten sahip olduklarını Türkiye Büyük Millet Meclisi idaresinde yaşamaya talib olduklarını ilan etmelidir. Kürdistan'daki bütün mesainin bu gayeye müstenit siyasete tevcihi Elcezire cephesi kumandanlığına aittir.

3- Kürdistan'da Kürtlerin Fransızlar ve tahsisen Irak hududunda İngilizlere karşı husumetini müsellağ müsademe ile gayri kabili tadil bir dereceye vardiirmek ve ecnebilerle Kürtlerin itilafına mani olmak, tedricen mahalli idareler tesisi erbabına izhar etmek ve bu suretle kalben bize merburiyetlerini temin etmek. Kürt rüesasının mülki ve askeri makamatla tanzif ederek bize merburiyetlerini tarsin etmek gibi hututu umumiye kabul olunmuştur.

4- Kürdistan siyaseti dahilyesi Elcezire cephesi kumandanlığı tarafından tevhid ve idare edilecektir. Cephe kumandanlığı bu bapta Büyük Millet Meclisi Riyaseti ile mahabere eder. Vilayetler tarafından takip olunacak hattı hareketi tanzim ve tevhid edeceğinden rüesayı memurini mülkiyenin bu hususta mercii de cephe kumandanlığıdır.

5- Elcezire cephe kumandanlığı idari ve adli veya mali tadilat ve islahata lüzum gördükçe bunun tabbikini hükümete teklif eder.

Elcezire cephesi kumandanı Mirliva Nihad Paşa hazretlerine;

Zata mahsustur.

Büyük Millet Meclisi Vekiller Heyeti tarafından zatı devletlerine mahsus olmak üzere Kürdistan hakkında tan-

Kürtler için yerel yönetimlerden, bir anlamda iç ve dış politikadan bağımsız yönetimlerden söz edildiği açıktır. Ama bu yönetim cephe kumandanlığının denetimi altında olacaktır. İkiyüzlülüğün devletçe onandığı ilk belge elbette bu değildir. Ayrıca bizzat ordu tarafından yaratılacak çatışmalarla Kürtlerin Fransız ve İngilizlerle kavgaya tutuşturulması istenmektedir. Böylece Kürtler Türk yönetimine daha çok yakınlaşacaklardır. Kürdistan'daki yönetim ile ilgili sorunlar ise meclis başkanı ile konuşularak çözülecektir.

zım edilen talimat berveçhi bela tebliğ olunur.

Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal"

Burada Kürtler için yerel yönetimlerden, bir anlamda iç ve dış politikadan bağımsız yönetimlerden söz edildiği açıktır. Bu dili bilenler kolaylıkla anlayacaklardır bunu. Ama bu yönetim cephe kumandanlığının denetimi altın-

da olacaktır. İkiyüzlülüğün devletçe onandığı ilk belge elbette bu değildir.

Ayrıca bizzat ordu tarafından yaratılacak çatışmalarla Kürtlerin Fransız ve İngilizlerle kavgaya tutuşturulması istenmektedir. Böylece Kürtler Türk yönetimine daha çok yakınlaşacaklardır.

Kürdistan'daki yönetim ile ilgili bütün sorunlar bizzat meclis başkanı ile konuşularak çözümlenecektir. Muhatap Mustafa Kemal'dir.

Mustafa Kemal, gerek Şeyh Sait ve gerekse Dersim başkaldırıları sırasında bilinen tüm Osmanlı oyunlarını oynamaktan geri durmamıştır. Haklarını kabul ettiğini tüm dünyaya açıkladığı Kürtleri yüzbinlere varan sayılarla kırmış, tüm Kürdistan'ı kana bulamıştır. Ama sonuç olarak Kürt ve Kürdistan sözcüğü TBMM kayıtlarına hiç silinmeyecek biçimde kazanmıştır. Bugün yok edilmek istenilen aynı zamanda bu kayıtlardır.

Haydi DGM savcılarını iş başına. Kürtlerden söz edenlerin cesetlerinin bile ülkelerine getirilmesine izin vermiyorsunuz, ama bu sözlerin sahipleri hakkında hiç bir şey yapamıyorsunuz. Bulun Mustafa Kemal'i yargılayın. Sizin meclisten yakapaça çıkardığınız Kürt Milletvekilleri bile Mustafa Kemal'in meclis çatısı altında söylediği yukarıdaki sözleri söylememişlerdi. Bütün bunlar sizin meclisinizin çatısı altında konuşuldu. Bütün katliamlar orada planlanıp, hazırlandı, uygulamaya konuldu. Yargılayın kendinizi. Ya da yıllardır sürdürülen bu saçmalığa son verin. Dökülen her damla kanın tek sorumlusu sizler ve tepenizde oturanlardır unutmayın.

Kürt gazeteciliği tarihi

Dr. Golmorad Moradi

İlk Kürtçe gazete Kurdistan

Ulusal hareketlerde yaşanan yenilgi ve silahlı mücadele ateşinin soğumasından sonra, Kürt aydınları görüşlerini yaymak amacıyla gazete çıkarma düşüncesine vardılar. Bu iş de ülkede değil, sadece yurtdışında olanaklıydı. 1898 yılında, Bedirhanilerden Mikdad Bey ve Midhat Bey, ilk Kürtçe gazete olan Kurdistan'ı Kahire'de çıkardılar.

Tarihin her döneminde, muhalif düşünceleri taşıyanlar, egemen ulus veya mezhebe mensup olmayanlar bir dizi ekonomik, kültürel ve toplumsal sorunlarla karşı karşıya bırakılmışlar, merkezi hükümet ile bir çatışma ve savaş halinde olmuşlardır.

Tüm insanlar doğdukları andan itibaren, özünde kötü bir özelliği -güçlü ve zayıf oldukları ölçüde- birlikte taşırlar. İki ayaklı insan, her zaman düşüncesini kendisinden güçsüz olanlara zorla kabul ettirmek ister. Bu durum ezen ve ezilen uluslar için de geçerlidir. Yani ezilen ulusun birçok sosyal ve siyasal hakları gaspedilmiştir. Örneğin; temel insan haklarından biri de, düşüncelerini dile getirmek, yazmak, yayınlamaktır. Yani, gazete ve dergi vs. çıkarma, radyo ve televizyon yayını yapma hakkı. Bunlar gazeteciliğin önemli ve hayati yönleridir ve gelişmiş toplumlarda bu haklar geniş bir biçimde ve resmen tanınmıştır, herkes bu haklardan yararlanabilir.

Türkiye, İran, Irak ve

Suriye gibi Kürdistan'ı aralarında paylaşan ülkelerde, gazeteciliğin kısa bir geçmişi vardır. Ama bu ve öteki haklar Kürtlere tanınmamış; Kürtler bu haklar için amansız bir biçimde mücadele etmek, silah kullanmak zorunda kalmışlardır. Bu da Kürtlerin iki zayıf yönünü göstermektedir: Bir yandan insani haklarına kavuşmak için silahlı mücadeleye verdiği aşırı değer, öte yandan imkansızlıklara karşın, okumak ve bilim tahsil etme, anadili geliştirme ve politik konulardan haberdar olma alanlardaki duyarsızlığı... Tüm bunlar için anadilde okuma ve yazmanın hayati bir önemi vardı, vardır...

Ne yazık ki Kürtçe, 19. yüzyılın sonuna kadar yazı dili olamadı, sadece konuşma ve şiir dili olarak kaldı. Her ne kadar geçmiş yüzyıllarda Kürtçe yazılıyorsa da, bunlar şiir biçimindeydi ve yayınlanmıyorlardı. Örneğin, Ehl-i Hak'ların Gorani (Maço Maço) lehçesiyle yazılan kutsal kitapları "Defteri Diwanê Gewre" (Büyük

Divan), Abdineyi Çaf'ın, Çaf lehçesiyle yazdığı "Şiir Defterleri" 14. yüzyılda yazılmıştır ve biçimleri nazımdır. Ayrıca Ehmedê Xani'nin Mem û Zin'i, Şeyh Emir Zuleay'ın şiirleri 17 ve 18. yüzyılda yazılmışlardır. Seyid Bıra'nın "Devreyi Yeriteni" (Yeriten Dönemi) olarak ünlenen "Si û Şeş Dewrêş" (36 Derviş) adlı eseri 19. yüzyılda şiir biçiminde yazılmıştır.

Elbette burada amaç, gazetecilere kaidesi, kuralı, grama-tiği olan, derli toplu bir dilin gerekli olduğunu söyle-mektir. Bu olmadığında düz-yazı (nesir) yazmak çok zor-laşır.

"Kürtçe ne zaman yazı dili oldu?" diye sorulabilir. Cevap olarak şunu söyleyebilirim: Bildiğim kadariyla, ilk kez 1857 yılında Avrupalı Doğu bilimcisi Lerch, Kürtçe bir metni Fransızcaya çevirdi. Ayrıca ilk Kürtçe gramer, 1880 yılında, Alman Ferdinand Justi tarafından yazıldı. O halde Kürtçe gramer konu-sundaki bu bilgiler ışığında, Kürtçenin 19. yüzyılın sonun-da yazı dili olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle Kürt ga-zeteciliğinin yaşı, Kürtçe gra-merin yaşından büyük de ğildir. Yani Kürtçe gazetelerin basılması çok yenidir. İzninizle dünya gazetecilik tari-hinden bir kaç noktayı aktar-mak istiyorum.

Tarihçilerin verdiği bilgi-lere göre, dünyada ilk gazete Asya kıtasında basılmıştır. İlk gazete, Çin'de, Teng Hane-danlığı döneminde (906-918) basılmıştır. Bu haber gazetesi, Teng sarayının resmi organı idi. (Etelaat Yıllığı, yıl 1341, bölüm 4, s. 1)

Avrupa'da yayınlanan ilk gazete, 1605 yılında Belçi-

Gazetecilik ve haber yayıncılığı Kürdis-tan'ı aralarında pay-laşan ülkelerin hep-sinde, aşağı yukarı Avrupa'daki sanayi devrimiyle aynı za-manda başlamıştır. Kürdistan'da ise bu iş, iki önemli neden-den dolayı 50 yıl geç başlamıştır.

ka'da basılan New Tedin-gen'dir. Ama bu gazete sü-rekli olarak de ğil, ara sıra çık-tığından fazlaca önemsen-memiştir. Haftalık ve düzenli olarak çıkan ilk gazete 1609 yılında Strasburg'da basılmış-tır. Bir başka gazete ise 1615 yılında Almanya'da çıkan Frankfurt Journal adlı haftalık gazetedir. Fransa'da ilk gazete 1631 yılında Kardinal Reshlio tarafından çıkarılmış-tır. Almanya'nın Leipzig ken-tinde 1650 yılında günlük bir gazete çıkarılmış, bu gazete 1918 yılına kadar yayınına devam etmiştir. İngiltere'de ilk gazete, 1641 yılında, iki sayfa halinde gazeteci Daniel Devo tarafından çıkarıldı. Görüldüğü gibi gazetecilik Avrupa'da 17. yüzyılın ilk yıllarında başlamıştır. Ortado ğu'da ilk gazete, tüm ülkeler-den önce İran'da, Avrupa'da ilk gazetenin yayınlanmasın-dan 240 yıl sonra, yani 1848 yılında, Dar ul Funun'un ku-rucusu Mirza Taki Han-ı Emir Kebir tarafından çıkarıldı. (Lugatname Dehihda, cilt 26, sh. 145-146 ve cilt 16 s. 382)

Kürdistan'ı aralarında pay-

laşan ülkelerde gazete ve ga-zeteciliğin tarihi eski de ğildir. Gazetecilik ve haber yayıncı-lığı bu ülkelerin hepsinde, aşağı yukarı Avrupa'daki sa-nayi devrimiyle aynı zamanda başlamıştır. Kürdistan'da ise bu iş, iki önemli nedenden dolayı 50 yıl geç başlamıştır.

Bir yandan Kürdistan'ın, Osmanlı İmparatorluğu ve İran arasında paylaşılmış ol-ması, ezilen ulus olmanın getirdiği kargaşa ve zorluklar. Ve sonuç olarak Kürt halkı-nın okur-yazar olmaması, Kürdistan'da halkın bilinçli ve okur yazar olmasını iste-meyen ağa ve beylerin haki-miyeti. Öte yandan, özgürlük mücadelesi liderleri ve Kürt halkının bağımsızlık ve öz-gürlüğe namluların ucundan bakması, okuma-yazmanın yaygınlaşması ve çocukların eğitimi için çok az çaba gös-terilmesi.

Kürt halkı, gazeteciliğin tüm dünyada büyük bir atılım yaptığı 19. yüzyıl boyunca, iki gerici impatorlu ğa karşı, sonucu olmayan bir savaş içindeydi. Ulusal hareketlerde yaşanan yenilgi ve silahlı mü-cadele ateşinin so ğumasından sonra, Kürt aydınları görüşle-rini yaymak amacıyla gazete çıkarma düşüncesine vardılar. Bu iş de ülkede de ğil, sadece yurtdışında olanaklıydı. 1898 yılında, Bedirhanilerden Mikdad Bey ve Midhat Bey, ilk Kürtçe gazete olan Kürdis-tan'ı Kahire'de çıkardılar. Kürdistan'ın 1-5. sayıları Ka-hire'de, 6-19. sayıları Cenevre'de, 20-23. sayıları tekrar Kahire'de, 24. sayısı Lond-ra'da, 25-29. sayıları Volk-stown'da, 30-31. sayıları tek-rar Cenevre'de, Mikdat Bey'in kardeşi Abdurrahman Bey tarafından yayınlandı.

Kürdistan'ın son sayısı olan 31. sayısı 14 Nisan 1902 tarihinde basıldı. Kürdistan'ın 10, 12, 17, 18, 19. sayıları hariç öteki tüm sayıları, Almanya'nın Marburg kenti kütüphanesinde bulunmaktadır. Rus Doğu bilimcisi Basil Nikitin, Kürdistan gazetesinin 1914 yılına kadar Kahire'de yeniden yayımlandığını söylüyor. Ama kaç sayı yayımlandığına dair herhangi bir bilgi vermiyor. (Nikitin, Kürt ve Kürdistan, Farsça, sh. 415)

1972 yılında, Dr. Kemal Fuad'ın, Marburg kütüphanesinin arşivinden yararlanarak, Kürdistan'ın sayılarını (1898-1902) broşür biçiminde, Bağdat'ta yeniden bastırıldığı da belirtilmeye değer bir olaydır. Dr. Kemal Fuad'ın yaptığı bu çalışma zamanında büyük ve önemli bir çalışmadır.

Ne yazık ki bugüne kadar Kürt gazeteciliği tarihi hakkında detaylı bir araştırmaya yapılmamıştır. Kısa bir süre önce, 1992 yılında, İsveç'te yaşayan Cemşit Hayderi, Kürt gazeteciliği konusunda bir araştırma yayınlamış, çalışmasında bu konuda çıkan tüm kitap ve makalelere yer vermiştir. Cemşit Hayderi'nin çalışmasında bahsettiği kitap ve makalelerin bazıları şunlardır:

1- Alaaddin Secadi'nin Kürt Edebiyatı Tarihi adlı kitabı.

2- Kemal Mazhar Ahmed'in Doğru Bilgiler adlı kitabı ve makaleleri.

3- Cabbar Heyderi'nin Kürt Gazeteciliği Tarihi adlı kitabı.

4- Mahmud Lewendi ve Malmisanij'in Kürt Gazeteciliği adlı kitabı.

Bunların dışında, Dr. İz-

Radyo, televizyon, dergi ve gazeteyi kapsayan gazetecilik veya Avrupalı deyimle jurnalizm, Kürdistan'da, 1. ve 2. Dünya Savaşları boyunca yavaş bir tempoyla gelişmiştir. Bu, bir yandan İran ve Türkiye'de diktatörlük rejimlerinin bulunmasından ve Kürt halkının bu iki diktatörlüğe karşı zorlu bir direniş, mücadele ve savaş içinde bulunmasından, öte yandan İngiltere ve Fransa gibi Avrupalı devletlerin Kürt düşmanı politikalar yürütmesinden kaynaklanıyordu.

zeddin Mustafa Resul, Dr. Celilê Celil, daha önce adını andığımız Dr. Kemal Fuad, Mamoste Heme Mela Kerim, Nuri Saveş, Ali Seydo Gorani, Aziz Suri Necad ve Mümtaz Heyderi bu konuda yazmışlardır.

Ne yazık ki bu saydığım kitap ve makaleleri ben okumadım ve bu bilgileri Almanya'da yayınlanan "Kurdistan Heute" adlı dergiden aldım. Nasir İnanpur, Kurdistan Heute'nin Mart 1994 tarihli 9. sayısında yayınlanan makalesinde, yukarıda adı geçen gazete ve makalelerden bahsediyor ve ağırlıklı ilk Kürt gazetesi olan Kürdistan'ı anlatıyor. Söylemeliyiz ki, bu ve benzeri çalışmalar çoğunlukla Güney Kürdistan'da ve Avrupa'da yapılmıştır.

1908 yılında, Şeyh Abdülkadir, Hetawi Kurd adlı bir gazete yayınladı. Özünde Hetawi Kurd, Kürt Teavvün ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organıydı. Gene bu yıllarda Kürt Hevi Örgütü de Roja Kurd adlı bir dergi çıkardı. Ne yazık ki Bedirhaniler Kürdistan gazetesinde yazmışlar, Nehriler de Hetawi Kurd adlı

gazeteyi çıkartmışlardı. Söz konusu köklü aileler birbirine karşı olmuşlar, birbirlerini düşman olarak görmüş ve uzlaşmaz tavırlar içine girmişlerdir. Birbirlerini teşhir etmişler, siyasi çıkarlarını ön planda tutmuşlardır.

Radyo, televizyon, dergi ve gazeteyi kapsayan gazetecilik veya Avrupalı deyimle jurnalizm, Kürdistan'da, 1. ve 2. Dünya Savaşları boyunca yavaş bir tempoyla gelişmiştir. Bu, bir yandan İran ve Türkiye'de diktatörlük rejimlerinin (Atatürk ve Rıza Han) bulunmasından ve Kürt halkının bu iki diktatörlüğe karşı zorlu bir direniş, mücadele ve savaş içinde bulunmasından, öte yandan İngiltere ve Fransa gibi Avrupalı devletlerin Kürt düşmanı politikalar yürütmesinden kaynaklanıyordu.

Bahsedilmeye değer bir diğer konu ise, Kürdistan'da gazeteciliğin, her zaman Kürt halkının siyasi mücadelesinin kopmaz bir parçası olduğudur. Edebiyat, kültür, şiir ve gazetecilik alanlarında normal gelişme imkanları olmamıştır. Kürt halkı her zaman,

Liste: 1

Ülke	Tarih	Adet
Irak/Irak Kürdistanı	1913-1989	127
İran/İran Kürdistanı	1908-1981	76
Türkiye/Türkiye Kürdistanı	1921-1989	11
Suriye		3
Lübnan		3
Avrupa		30
Toplam		250

İhtiyaç duyduğu şeyleri siyasi bir biçimde dile getirmek zorunda olmuş ve bu da belirli bir siyasi gruba bağlı olarak kalmıştır. Bugün böylesi bir tarzdaki yazım ve gazetecilik, biz Kürtlerin günlük yaşamının bir parçası haline gelmiştir. Özünde Kürt gazeteciliği tarihi, Kürt halkının kurtuluş mücadelesi tarihinden ayrılmaz. Bir başka deyişle her ikisi arasında güçlü ve kopmaz bağlar vardır. Biz ülkemizde, görüşlerimizi ancak siyasi gazetecilikle yayabiliriz. Gazetelerde yazarlar yalnızca siyasi kişilikler ya da herhangi bir siyasi partiye üye olanlardı. Kuşkusuz bugün de bu durum değişme-

miştir. Kürt dergi ve gazeteleri, siyasi yönleri de olan kişiler tarafından çıkartılıyor, yazıları bu kesimlerce hazırlanıyor ve okunuyor. Ki ne yazık

Yıllara göre yayınlanan gazete ve dergi sayısı:

1908-1920 yılları arasında	10 adet gazete ve dergi
1922-1926 yılları arasında	6 adet gazete ve dergi
1925-1957 yılları arasında	36 adet gazete ve dergi
1958-1989 yılları arasında	145 adet gazete ve dergi
Toplam olarak	66 gazete ve 140 haftalık ve aylık dergi

ki bunların sayısı da çok değildir.

Tüm bunlardan sonra, bugüne kadar çıkan tüm Kürtçe dergi ve gazetelerin bir listesini vermek gerekir.

Liste: 2

Şehir	Gazete	Dergi	Ülke	Toplam
Bağdat	20	41	Irak	61
Süleymaniye	14	22	Irak	36
Hewlêr	4	17	Irak	21
Mahabad	2	7	İran	9
Ormiye	1	1	İran	2
Kerkük	2	4	Irak	6
Dihok	-	3	Irak	3
İstanbul	*	*	Türkiye	20
Ankara	*	*	Türkiye	15
Kahire	1	1	Mısır	2
Tahran	2	-	İran	2
Şam	-	3	Suriye	3
Beyrut	2	1	Lübnan	3
Halep	1	3	Suriye	4

Yandaki listelerde görüleceği gibi, 1908 yılından 1920 yılında kadar, Avrupa ve Kürdistan'da sadece 10 adet gazete ve dergi çıkartılmıştır. 1898 yılından 1908 yılına kadar, Kürdistan, Hetawi Kurd ve Roji Kurd adlarında 3 tane dergi ve gazete yayınlanmıştır.

1922 yılından 1926 yılına kadar 6 adet gazete ve dergi yayınlanmıştır. 1925 yılından 1958 yılına kadar 36 adet dergi ve gazete çıkartılmış, 1958'den 1989'a kadar 145 tane gazete ve dergi basılmış-

tır. Bunların toplamı 66 gazete ve 140 adet haftalık veya aylık dergidir.

Birinci listede de görüleceği gibi Kürdistan'da ve Avrupa'da yayınlanan gazete ve dergilerin toplam sayısı 250'dir. İkinci listeye baktığımızda ise, bu yayınların merkezinin Irak Kürdistanı olduğunu görürüz. Gerçekten de Irak Kürdistanı ve Bağdat'ta, diğer yerlerden daha fazla Kürtçe dergi ve gazete çıkartılmıştır.

Düzeltilme

Geçen sayıda yayınlanan Dr. Golmorad Moradi'nin yazısında, Şêx İi olarak geçen isimin aslı Şêx İssi'dir. Düzeltilir, özür dileriz.

■
TORI

Araştırmacı-Yazar

3-Devlet örgütlenmesi içinde başlayan tarih

Uygarlığın biçimlenmesi ile başlayan tarih bölümünde, üretici köy yerleşimindeki yapıların çoğunluğunun 6-10 odalı olduklarına değinilmişti. Bu tür çok odalı evlerin, normal aile evi olmaktan çok, sosyal evler olduğu ortadadır. Bu da Hurri toplumunda komünal yaşamın bu dönemde başladığını gösterir. Gerçekten de Hurri evcimen, yani genişletilmiş aile komününe bağlı bazı akraba ve akraba olmayan aile grupları, bölgesel komünlerde örgütsel bir birlik kurma yoluna gidiyorlardı. Komşu veya akraba yaygın aileler (evcimen) arasındaki böyle bir komün, kendi kendini yöneten bir şehir oluşturuyordu. Komünal aile kalesi (dimtu) bir şehire veya bir grup şehire egemen olabilirdi. Bazen bunlar bir şehir şeklinde büyüyebilir veya ondan sonra kendi hükümetlerine sahip bir şehir devletine dönüşebilirlerdi. Bu şekilde berkitilmiş aile malikaneleri (dimtu kaleleri) berkitilmiş meskenlerle köy veya şehirlerde veya köylerde gruplaşabiliyorlardı. (18)

Kürt Tarihi ve Metodolojisi-2

Görüldüğü gibi Hurrili boylar ilk kez şehir devletleri şeklinde bir örgütlenmeye gitmişlerdir. M.Ö. 2000 yıllarına gelindiğinde bu şehir devletleri Yukarı Mezopotamya ve Kuzey Suriye'de varlıklarını koruyabilmişlerdi. Tüm Hurri şehir devletleri, Zağros Dağları'ndan Akdeniz'e kadar olan geniş bir alanda yer almışlardır. Eski Akkad döneminde, başlıca Hurri şehir devletleri Hibilat, Gumarasi, Mardaman, Nawar, Rumus, Sasrum, Şerşi, Satarsa, Simarum, Urkiş, ve Urbulum (Erbil) idi.

Ur III döneminin Hurri şehir devletleri, yine yukarıda adı geçen şehirlerdi. Eski Babil dönemindeki Hurri şehir devletleri, yukarıdakilere ek olarak Arrafa (Kerkuk), Nuzi, Muhiş, Amur, Taite, Waşşukani, Kargameş ve Urkiş'ti. Orta ve geç Assur dönemi Hurrili boyların yukarı Dicle bölgesindeki şehirleri de Paphi, Kadmuhi, Bussi, Alzi, Madana, Nihani, Alalia, Tuburzi ve Purulumzi idi.

Kuzey Suriye'de de Hurri şehir devletleri vardı. Bunlar Alalah, Urşu, Haşşu, Ugarit, Gubla, Qatna, Qadeş ve Kinza idi. Urşu ve Haşşu dışındaki bu şehir halkının çoğunluğu Amorit sülalesinden idiler. Zağros Dağları'ndaki başlıca şehir devletleri de Zamuva,

Zohüb, Zihaw, Helwan, Namri ve Haşmar idiler.

Eski Hurri şehir devletlerinin bulunduğu bölgeler Van Gölü'nün güneyinde, Dicle'nin orta bölgelerinde idi. Urartu döneminde devlet yönetimi merkezileştirilmek istendiğinde Van Gölü ile Urmiye Gölü arasındaki 8, Van Gölü'nün batısından yukarı Dicle bölgesi arasındaki alanda 102 şehir, eyalet haline getirilerek Urartu Krallığı başkenti Tuşpa'ya bağlandı. Güçlü prens ve soylular bu vilayetlere vali ve vali yardımcılarını sıfatı ile gönderilerek merkezi yönetimden uzaklaştırıldılar, böylelikle etkileri azaltıldı.

Hurri şehir devletleri başlangıçta prensler, daha sonra da soylular tarafından yönetiliyordu. Hurri Krallığı, bu şehir devletlerinden meydana gelmişti. Hurri devletinin başı olan krala bağlı idi. Devlet işlerinin yürütülmesinde üç bakan krala yardımcı oluyordu. Bu bakanlar, Sakin Mati, Sukullu ve Halzuhlul adları ile tanınıyorlardı. Belediye başkanları da Hazanu olarak tanıyorlardı. (19)

Bu yapısı ile Hurrili boyların kurdukları devletler, şehir krallıklarından meydana gelen konfederasyonlar şeklinde idi-

ler. Kronolojik sıralama ile Hurrili boyların kurdukları konfederasyonlardan söz ederken, konumuz gereği olarak bu konfederasyonları yöneten kralların listesini verecek, bu krallarla çağdaş, bir yerde düşman olan komşu kralların senkronistiklerinden, yani eşzamanlı yazılarından ve diğer yazıtlardan aktarmalar yapacağız.

1- Lulu Konfederasyonu

Zagros dağ eteklerinde geniş şehir devletlerinin yanısıra, oluşturulan devlet federasyonlarına rastlanmaktadır. Bu federasyonların en kuvvetlilerinden biri Lulu Konfederasyonu'dur.

Bilinen Lulu kralları:

1- Sidurru, 2- Anu Banani, 3- Lisir Pirin, 4- Lasirab, 5- Nur Adad, 6- Ameka, 7- Arastua, 8- Satun

Guti Kralı Erridu-Pizir, üç yazıt bırakmıştır. Akkad ülkesi Nippur bölgesinden gelen eski Babil tabletleri ve Gutı kralı Erridu-Pizir'in üç heykelinin yazıtı bu krala ait yazıtları içeriyor. Not edildiği gibi bu kralın adına Bumer kralları listesinde rastlanmıyor.

Listede adı geçen dört Lulu kralı, Zagros dağlık bölgesinde kurdukları devletlerin kralı, listedeki son üç kral da Akkad ülkesinde döndükten sonra yine Zagroslar'da sürdürdükleri devletlerin krallarıdır. Lulular, Gutilerle indikleri Akkad ülkesinde yine Gutilerle yaşamlarını sürdürdüklerinden, aşağıda adlarını vereceğimiz krallar bir yerde Lulu kralları da sayılırlar. Bu ortak krallık son Gutı kralı Tirigan'la sona erer.

Lulu kral yazıtları:

Lulu Kralı Anu Banani'ye ait yazıt:

1- Lulu Kralı Anu Banani, Sar-i Pul-i Zohab'da (eski Padar) bir kaya üstüne Akkadça bir yazıt yazdırmıştır. Lulu Kralı Anu Banani, M.Ö. 2800 yılına ait bu yazıtında Zuhaw-Helwan ülkesinin Lulu egemenliğinde olduğunu belirtmektedir. Yine bu yazıttan, bu kralın döneminde Gutı'lerin Lulu egemenliğinde olduklarını öğrenmekteyiz.

2- Kral Anu Banani'ye ait ikinci yazıt bir kaya kabartmasıdır. Darband-i Gawr'daki kaya kabartmasında Lulu tanrıçası Innana ve karşısında Kral Anu Banani görülmektedir. Bu kabartmada Lulu Kralı Anu Banani'nin, Tanrıça Innana yardımı ile düşmanlarını yendiği ve bu zaferinden ötürü tanrıça tarafından kendisine bir zafer yüzüğü verilerek ödüllendirildiği anlatılmaktadır.

dır.

Bir başka Lulu kralı Lisir Pirin, Diyala nehri kaynağının başında bir kaya üzerine bir yazıt bırakmıştır. Bu yazıt Sehan Dağı'ndadır.

Senkronistik yazılar

Arkeologlar Karadağ bölgesinin Gewar geçidinde yaptıkları kazıda Akkad Kralı Naram Sin'e (2196-2160) ait bir yazıt ortaya çıkarmışlardır. Naram Sin, bu yazıtında ordusu ile Zagros Dağları'nda

yürüdüğünü, bu dağlarda bulunan Lulu ülkesinin bütününe egmenliği altına aldığını belirtmektedir. Naram Sin, yazıtında bu başarısını tanrı Astar'a sunduğunu belirtmektedir.(20)

2- Gutı Konfederasyonu

Guti krallarını iki ayrı başlık altında ele alabiliriz:

a- Zagroslar'daki

Guti kralları:

1- Enride Wazir 2- Sarlagab 3- Elumes

b- Akkad ülkesindeki

Guti kralları:

Gutiler'in Akkad ülkesinde kaldıkları 132 yılın 91'inde 21 krallarının adına rastlanmıştır.

Sargonik dönemin (2334-2113) Gutı kralları:

1- Erridu-Pizir 2- İmt'a 3- İnkuşuş 4- Sarlagab 5- Şulme 6- Elulumeş 7- İnımabakes 8- İgeşaus 9- Iarlagab 10- İbate 11- İarla(ngab) 12- Kurum 13- Habilkin 14- Lâ-arabum 15- İrarum 16- İbranum 17- Hablum 18- Puzur-Sin 19- Iarlaganda 20- Si'u (m) 21- Tiriga(n) (21)

Guti kral yazıtları

Guti Kralı Erridu-Pizir, üç yazıt bırakmıştır.

Akkad ülkesi Nippur bölgesinden gelen eski Babil tabletleri ve Gutı kralı Erridu-Pizir'in üç heykelinin yazıtı bu krala ait yazıtları içeriyor. Not edildiği gibi bu kralın adına Bumer kralları listesinde rastlanmıyor. Erridu Pizir'in, ardılı olan Gutili hükümdarların neresinde yer aldığı, elde edilen şimdiki kaynaklardan belirlenemiyor. Jakobson, Erridu Pizir'in, kral listesinde "ismi olmayan

Mittannilere ait süslü mühür

kral" diye geçtiğini ileri sürüyor. Bu iddianın arkasından biz Erridu Pizir'in Gutı kralları listesinin başında olduğunu gördük, ama tarihinin belirlenmesi netlik kazanmamış.

Erridu-Pizir 1. yazıtında:

Ulusal Tanrıça Estar (An-nuni), Tanrı İläba'nın kabilesinin güçlü krallarından biri olduğuna değinen Erridu-Pizir, kendisinden 'Güçlü Gutium' ve 'çeyrek yüzyılın kralı' olarak bu yazıtın girişinde söz eder.

Erridu-Pizir, yazıtında Matga hükümdarlarından birinin onu korkutmaya çalıştığını, kendi ülkesine girdiğini, ülkesine giren bu hükümdarı yakalayınca kadar peşini bırakmadığını, onu geri dönmek zorunda bıraktığını, bu zaferini kutlamak için de orada kendisinin bir heykelini diktiğini söyler. Lapis lazuli (lacivert taş) ile süslü bir giysiyi ve bu heykelini Nippur şehrinde tanrı Enlil'e adadığını sözlerine ekler. Kral, bıraktığı bu yazıtı da ancak tanrı Şamaş ve tanrıça Eşter'in yerinden kaldıracabileceğini, aksi halde tanrı İläba'nın maka-

mından çıkararak nesillerini yok edeceğine değinir.

Erridu-Pizir

2. yazıtında:

Kendisinin 'Güçlü Gutium' ve 'çeyrek yüzyılın kralı' olduğunu, ne zamanki Simmumur kralı Ka-Nisba kendisine karşı düşmanlık başlattığında, babası Erridu-Pizir'in emirlerini bilmemezlikten (tanımamak) geldiğini, ülkelerin ve şehirlerin isyanına neden olduğunu, bu isyanın Lullubium ve diğer ülkelere tadar yayıldığını bu yazıtında anlatır. Başta tanrıça Eşter'in Agade şehrinde gruplar oluşturduğunu, ona karşı ordular birleştirildiğini, fakat Simmumur'a girdiğini, bu zaferinden dolayı tanrılara teke adadığını, o ülkeden atlar ve sığırlar aldığını söyler. Kendisine karşı çıkanları tanrıça Nunhursag ve Nintu'nun yok edeceğini, bu zaferi için de tanrı Enlil'e bir heykelini adadığını sözlerine ekler.

Erridu-Pizir

3. yazıtında:

Simmumur kralı Ka-Nisba'nın Simmumur ve Lullubium halklarını isyan için kış-

kırttığını, bunun üzerine acele ettiğini, karşı koymak için Nişba dağı doruklarından ilerlediğini, altı gün içinde Hameme-x-pir dağındaki geçidi, Nippur dağı geçidini, Mumum dağındaki Urbillum geçidini fethettiğini anlatır.

"Ayrıca, o Nişuha'yı tutsak aldı, Urbillum'un valisi.

O (bu heykeli) Nippur'daki Allah Enlil'e adadı.

Bu yazıtı yerinden kaldıranlardan biri Allah Enlil ve Şaman olabilir, kendi tesislerinden çıktılar..."

Onun üzerine yazıtlar

"Erridu-Pizir, gülü, Gutium kralı ve çeyrek yüzyılın kralı, (bu heykeli) Nippur'daki Allah Enlil'e adadı."

Omuzundaki yazıt

"Üç tane heykeli olan yazılmış tablet Erridu-Pizir'in yazıtları."

Guti Kralı

Lâ-arab'ın yazıtı:

Ağır bir topuz şeklindeki baş Lâ-arab, Gutium kralının yazıtını içermektedir. O belki de (...) ra-bu-um ile birlikte teşhis edilmekte idi. O, Sümer kral listesinde ondördün-

Geniş anlamda Hurri ülkeleri alanı kuzeyde Kafkaslardan, güneyde Suriye ve yukarı Mezopotamya, batıda Toroslar'dan doğuda Zagros Dağları'nın ötesinde Urmiye Gölü'ne kadar uzanıyordu. Hurriler, yukarıda değinildiği gibi şehir devletleri düzeyinde yönetiliyorlardı. Bu şehir devletleri, merkezi Hurri Krallığı'na bağlı idiler.

cü olarak isimlendiriliyordu. Orada o iki yıl için hükümdarlık verildi. Yazıt , Gelb tarafından normalize edildi.

“Lâ-arab, Güçlü, Gutium kralı

Bu yazıtı yerinden kaldırıma ve kendi ismini (yerine) yazana.

Gutium Allaha Aştar olabilir ve Sin kendi kuruluşundan çıktı ve kendi sesini yocketti. Ayrıca onun seferi başarılı olmayacak.”

Guti Kralı Iarlagan'ın yazıtı:

Iarlagan da Sumer kral listesinde ondokuzuncu Gutı kralı olarak yedi yıl saltanat için atandı ve Selki Iarlagan Gutı (Gutium) kralı diye tanınıyordu. Nammahni yazıtında kendisinden söz ediliyordu.

Umma'nın valisi isim Umma yazıtları ile uyumlu olarak normalize edildi.

Guti kralı Si'um:

Sumer kral listesinde yirminci Gutium kralı olarak yedi yıl saltanat için atandı. Belki de Si'um Gutium kralı diye tanınıyordu. Lugal-anatuma yazıtlarında kendisinden bahsedilmiştir.

Umma hükümdarı ismi burada Umma yazıtı ile uyumlu olarak normalize edildi.(21)

3- Hurri Devlet

Konfederasyonu

Geniş anlamda Hurri ülkeleri alanı kuzeyde Kafkaslardan, güneyde Suriye ve yukarı Mezopotamya, batıda Toroslar'dan doğuda Zagros Dağları'nın ötesinde Urmiye Gölü'ne kadar uzanıyordu. (22)

Hurriler, yukarıda değinildiği gibi şehir devletleri düzeyinde yönetiliyorlardı. Bu şehir devletleri, merkezi Hurri Krallığı'na bağlı idiler.

Hurri kral listesi:

1- Ari Şan, (Akkad dönemi), 2- Tiklip Atal, 3- Tiş Atal (Ur III. dönemi), 4- Atal Şenni, 5- Şukrum Teşşup, 6- Nanip Aniş Hurbi (1561-1531) dönemi.

Hurri kral yazıtları:

Urkiş kralı Tişari, Urkiş şehrinden çıkarılan, bronz bir arslan tarafından tutulan mermer üzerine yazılmış yazıtında Hurrice'yi çivi yazısı ile yazanların bir ülke oluşturduklarını anlatmaktadır. (23)

Halen Louvre Müzesi'nde saklı bulunan bu yazıt, Hurri tarihinin ilk yazılı belgesi olarak kabul edilmektedir.

Senkronistik yazılar:

Akkad kralı Naram Sin (2196-2160), Ur şehrinde çıkarılan yazıtlarında kendisini ta Barahşum'a kadar bütün Elam'ın ve Hurri ülkesi Su-

bartu içinde olan Sedar (Amanos) bölgesine kadar olan yerlerin kralı olarak gösterir. Naram Sin'den kalma belgelerden anlaşıldığı üzere, bu dönemlerde Subartu, Barahşum ve Markas arasında, Dicle ırmağının güneydoğusunda idi.

Dicle ve çevresindeki dağlar, ovalar bu yazıtlara göre Subartu ülkesi içinde idiler.(24)

4- Kassi Devleti Konfederasyonu

Kassiler başlangıçta Dicle ırmağının kuzeybatısındaki vadi, ova ve dağlık bölgelerinde, tarihte ilk bilinen kraları Gandaş'ın (1732-1717) yönetiminde kurdukları devlet yönetiminde yaşıyorlardı. Yine bu yıllarda Hazar Denizi'nin doğu ve kuzeyindeki halklar, dalgalar halinde batıya doğru göçe başladılar. Bu göç dalgalarının biri de İndo-Aryanların Nisili lehçesini konuşan Hititler'di. Hititlerin batıya olan göçü buralarda kendilerine bir ülke oluşturmuş olan Kassiler'i yukarı Dicle'nin doğusundaki vadilerden Zagros Dağları'nın merkez bölgesine sürmüştür. (25)

Kassiler'in gelip yerleştiği Zagros Dağları'nda ve Luristan bölgesinde tarihte ilk halklar olarak bilinen Gutı ve Lulular'ın öncü boyları yaşamaktaydı. Kassiler bu bölgede Gutı ve Lulularla bir ülke oluşturarak yaşamlarını sürdürmeye başladılar. (26)

Kassi kral listesi:

36 Kassi kralının 578 yıl 9 ay egemenlik sürdürdükleri kaydolunmuştur. 1-15 arasında da sondan oniki kralın adı korunmuş ve daha önceleri üç

Hurrilere ait kaya kabartması

kralın egemenlik yılları da korunabilmiştir.

Assur çıkışlı listede üçüncü Babil hanedanına, yani Kassi krallarına ait kısımlarda 10-25 aralarında baştan on üç kralın adı korunmuştur. İkinci listede de Kaştillaş III'ten itibaren Kassi hanedanının sonuna kadar kral adları kısmen kalmıştır.(27)

1- Gandaş, 2- Agum I, 3- Kaştillaş I, 4-Uschchi (Aschu), 5- Abiratta, 6- Kaştillaş II, 7- Tiptakzi, 8- Karında I, 9- Agum III, 10- ? 11- Purnapurias, 12- Karında I, 13-

Kadaşman Harbe I, 14- Karında II, 15- Kurugalzu I, 16- Kadaşman Enlil I, 17- Purnapurış III, 18- ? 19- ?, 20- Kurugalzu II, 21- Nazi Maratta, 22- Kadaşman Harbe II, 28- Adad Şuma Usur, 29- Melischichu, 30- Marduk Apla İddina, 31- Zabata Şuma İddinu, 32- Enlil Nadin Aşşe...

Senkronistik yazılar:

a- Senkronistik tarih denen belge, Assur kralı Adad Nirani II (810-782) zamanında yazılmış, Babil'de çıkan sınır sorunlarını çözümlenmek ve barış anlaşmasında yararlanıl-

mak üzere hazırlanmıştır. Bunda Kassiler'in 10. kralı Burnaburiaş ile 31. kralı Zababa Şum İddin arasında kalan 8 kralın adı geçmektedir.

b- Babil kroniğinde- Babil kralı Şamsu Ditana ile Kassi kralı Burnaburiaş II'nin ölümünden sonra Adad Şum Uşur'a kadar olan sürede geçen olaylar anlatılmakta.

c- Assur kralı Assur Bani-pal'in kitaplığında bulunmuş olan bir belgede Kassiler'in kralı Agum III'ün Deniz eli (körfez) memleketine yaptığı seferden söz edilmektedir.

Diğer senkronistik belgeler:

Amarna mektupları arasında 1-11 olanlardan Karındaş I ve Kadeşman Harbe'nin Mısır kralı Amenofis II ile çağdaş bulunduğunu ve iki devletin ilişkilerini öğreniyoruz. Boğazköy arşivinde bulunmuş mektupta Kassiler'in kralı Kadaşman Turgu ve Kadaşman Enlil'in, Hitit kralı Hatuşili III ile çağdaş oldukları ve bu iki devlet arasındaki ilişkiler anlatılmaktadır.

Çeşitli belgeler:

Eski Babil dönemlerinden ve orta Fırat'taki Hana devletinden kalma bazı belgeler bize Babil'de egemenliği henüz ele almamış bulunan Kassi boyları hakkında yeni düşünceler vermektedirler. Bu belgeler Kassiler'in Mezopotamya'ya girmek için yaptıkları ilk girişimler olarak değerlendirilmektedirler. Kuzey Mezopotamya'da ve Orta Fırat bölgesinde aynı tarihlere doğru Kassi boylarının hareket halinde buldukları bilinmektedir. Eski Babil belgelerinde rastlanan Kassice kişi adları, bu halkın ilkin barış yolu ile sızmaya başladıkları

şeklinde yorumlanmaktadır.

Orta Fırat bölgesinde bulunan Eski Babil devleti ile çağdaş Hana devletinden kalma sözleşme metinlerinde Kassice isimlere rastlanıyor. Bunların birkaçının tarihlenmesinde kral Kaštiliaş adı geçiyor. Araştırmacı Thurean-Dangin, onun eski Babil kralı Abieşuh ile olduğu düşüncesindedir.

Kassi tarihi, 16. kralları Karındaş ile daha sağlam bir yere oturmuştur. Kendisinden şüphe götürmeyen yazıtlar kalmıştır. Uruk'ta Eanna'da tanrıça İanna için tapınak yaptırdığı yazıtında ona "Kuvvetli kral, Babil Şehri kralı, Sümer ve Akad'ın kralı, Kassiler'in kralı, Karduniaş kralı" ünvanları verilmiştir. Ayrıca onun Assur kralı Assur Bel Nişesu ile çağdaş olduğu ve aralarında bir sınır düzeltme anlaşması olduğu biliniyor. Bir Amarna mektubundan anlaşıldığına göre, Mısır ile ilişkiler onun zamanında kurulmuştur. Amenophis II ile çağdaştır.

Babil belgelerinde Kassiler ilk olarak eski Babil kralı Hammurabi'nin oğlu Samsu İluna'nın dokuzuncu yılını tarihleyen "Kassi ordusunu Kral Samsu İluna'nın yendiği yıl" cümlesi içinde geçmektedir.

Büyük Elam fatihi Şilhak İnşuşinak stelasında; Altınköprü Diyala-Bedre, Şa Burra-Hutte, Şa-Kattar-Sah gibi Kassice boy ve yer adlarını öğreniyoruz.

Bir yazıtında Assur kralı Tiglathpileser I (1116-1090), aynı bölgede Radanu Irmağı üzerinde Kassi adı taşıyan Kaştilla ve Kamulla adında iki dağı ele geçirdiğini yaz-

maktadır.

Güney Mezopotamya'da 1038-1022 yıllarında kurulan ikinci Denizeli hanedanına bağlı krallardan birincisi Simbar-Şihu, güzel bir Kassi adı taşımaktadır. Bu hanedanın ikinci kralı Ea-Mukinzeri'nin Kassiler'in Haşmar soyundan geldiği bir Babil kronoğinde yazılıdır.

Bazi, en büyük ve dağınık bir Kassi boyudur. Babil kralı Nabokdnazzar I (1146-1123) zamanında kral kanalı civarında bir memleketidir.

Assur kralı Salmanassar III (858-824), orta Zagros bölgesinde Namri memleketine girdiğinde Yanzu adında bir krala rastlamaktadır. Bu ad Kassice'dir. Kassice-Akkadca vokabülerde "kral" anlamındadır.

Haşmar eski bir Kassi boyudur. Bu boy en geç zamana kadar varlığını korumuştur. Diyala'nın kuzey kollarının çıktığı dağlar arasında oturan Haşmar boyu, ovaya ve civarındaki dağa kendi adını vermiştir. Bu kelime Kassice'de "şahin" anlamındadır. (28)

5- Mittani Devleti Konfederasyonu

Mittani devleti Hurrili boyların yukarı Mezopotamya ve Suriye'de kurdukları ilk devlettir. İlk bilinen Hurri-Mittani kralı Barattarna'dır.

Mittani devletinin tarihini üç kralından, Sausşattar, Tuşratta ve Mattiwaza'nın yazıtlarından, diğer Mittani krallarının yönetimlerini de Mısır, Hitit ve Asur yazıtlarından öğrenmekteyiz.

Kral Listesi:

1- Dirta, 2- Şuttarna I, 3- Parsaşattar, 4- Sausşattar, 5- Artatama I, 6- Şuttarna II, 7-

Mittani devleti Hurrili boyların yukarı Mezopotamya ve Suriye'de kurdukları ilk devlettir. İlk bilinen Hurri-Mittani kralı Barattarna'dır. Mittani devletinin tarihini üç kralından, Sausşattar, Tuşratta ve Mattiwaza'nın yazıtlarından, diğer Mittani krallarının yönetimlerini de Mısır, Hitit ve Asur yazıtlarından öğrenmekteyiz.

Artatama II, 8- Tuşratta, 9- Mattiwaza, 10- Şuttarna I, 11- Wasaşatta, 12- Şattuara II.

Kral yazıtları:

1- Nuzi şehrinde çıkarılan bir belgesinde Kral Sausşattar kendisini Parsasattar'ın oğlu olarak tanıtır. Hitit Kralı Suppiluliuma ile Mittani Kralı Mattiwaza arasında yapılan anlaşmada Sausşattar, Mattiwaza'nın dedesi olarak gösteriliyor.

2- Mittani kralı Tuşratta, Mısır kralı Thutmosis III'e Hurrice yazdığı mektupların birinde "Parhi ülkesinden Utşi, kardeşim Mittani kralı Artaşumara'yı öldürdüğü zaman, ben daha çok küçük bir yaşta idim. Büyüyüp ülkemin egemenliğini ele aldığında, kardeşimin intikamını aldım. Bütün Parhileri ve onlara hizmet eden herkesi kılıcımın altından geçirdim" demektedir.

3- Mittani kralı Tuşratta

Mısır kralı Amenophis III'e yazdığı bir mektupta Hitit ülkesine yaptığı seferden, bu ülkede yaptığı yağmalamalardan, bunlardan kendisine ve kızı Nefertiti'ye gönderdiklerinden söz etmektedir. Bu mektubunun sonunda Tuşratta ülkesini nasıl barış içinde yönettiğinden de söz etmektedir.

Senkronistik yazılar:

1- Mukis şehir kralı İdrimi, Mittani kralı Barratana'ya bağımlı idi. Kral İdrimi'nin Kuzey Suriye'deki Alalah şehrinde oturur durumda bulunan heykelinin ön tarafının bütünündeki yazıtta İdrimi, Mittani kralı Barratana'ya karşı ayaklandığına, şehrinin yönetimini kısa bir süre için bağımsız olarak ele aldığına değinmektedir. Kral, bu süre içinde Kuzey Suriye'yi yağmaladığını da söylemektedir.

2- Mısır kralı Thutmosis III (1490-1436), Nachirina şehri yakınlarında Mittani Kralı Sawuşsattar ile savaşa tutuştuğunu, Sawuşsattar'ın güçlü ordusu karşısında tutunmadığını, kaçtığını, gidip Nahrıman (Hatay) bataklığı kenarındaki sazlıklarda saklandığını anlatmakta, karşısında düşman göremeyince bir kayığa binip Fırat Nehri üzerinde bir gezinti yaptığını yazmaktadır. Kralın bu yazıtını taşıyan "Dikilitaş", İstanbul, Sultanahmet alanında dikili bulunmaktadır.

3- Mittani kralı Tuşratta, oğlu Sauşsattar tarafından öldürülmesi üzerine, Tuşratta'nın kardeşi, Hurri Kralı Aratatama II, Mittani ülkesi üzerine yürüyerek ülkeyi ele geçirdi, ülkeyi birleştirerek büyük Hurri devletini yeniden canlandırma girişiminde

bulundu. Ancak Tuşratta'nın küçük oğlu Mattiwa, amcasının bu girişimine karşı gelerek ülkesinden çıktı, önce Babil ülkesinde kurulu bulunan Karduni devletine sığındı. Hurri boylarından olan Karduni devletinin Kassili kralı Mattiwaza'nın büyük Hurri devletinin kuruluşuna karşı gelmesini hoş karşılamadı. Mattiwaza ve beraberindeki kişileri öldürmeyi tasarladı. Ancak bir Hurrili tarafından uyarılan Mattiwaza, kaçarak Anadolu'ya, babasının ezeli düşmanı Hitit Kralı Suppiluliuma'ya sığındı. Hitit kralı tarafından hoş karşılanan Mattiwaza, Hitit ordusunun yardımını ile tekrar ülkesinin krallığına geldi. Bu yardımını ile Hitit kralı Mittani ülkesini kendisine bağımlı bir duruma getirdi. Mattiwaza'yı krallığa getiren Suppiluliuma, onunla bir anlaşma yaptı. Büyük çapta Mittani tarihini aydınlatan bu anlaşma metni, Akad dilinde ve Boğazköy arşivinde yer almaktadır. Anlaşma metni şöyledir:

"Haşmetli büyük kral, Hatti ülkesinin kralı, tanrı Teşşup'un sevgilisi Suppiluliuma ile Hurri ülkesi kralı Artatama'nın muahede yaptıkları zaman, Mittani ülkesi Tuşratta, Hatti ülkesi kralı, kahraman büyük krala karşı baş kaldırmış bulunuyordu. Büyük kral, kahraman büyük Hatti kralı, Mittani ülkesi kralı Tuşratta'ya hişmini gösterdim. Bu yakadaki (yani Fırat'ın batısındaki) ülkelerini yağma ettim. Niblani (Lübnan) dağlarını da ülkeme kattım. İkinci olarak Tuşratta bana karşı geldi. Ve (niçin öteki yaka arazimi yağma ediyorsun? Öteki yaka arazisini yağma etmekte. Sen yağma eder-

sen, ben sana ne yaparım? Eğer ülkemde bir kuzucuk veya bir oğlkcık zarar görürse, ben Fırat'ın bu yaka arazisini aşarım... 'Büyük kral, Hatti ülkesi kralı, buna karşı şiddetli davrandı."

Oldukça uzun olan bu anlaşma metninin sonunda şöyle denilmektedir. "...eğer sen, kral oğlu Mattiwaza ve Hurri ülkesi, bu maddenin hükümlerine riayet etmezseniz, seni Mattiwaza ve sizleri Hurri halkı, kadınlarımızla, mülkünüzle tanrılar sizi mahvedecekler. Eğer sen Mattiwaza, kral oğlu ve siz Hurri halkı, bu muahedeye riayet ederseniz, seni Mattiwaza, Hatti halkının kızı zevcenle, oğullarıyla, torunlarıyla ve Hurri halkı, kadınlarımızla, oğullarınızla, ülkenizle beraber tanrılar korusun. Mittani ülkesi eski zamanındaki yerini tekrar alsın, mamur olsun, gelişsin.." (29)

6- Nairi-Urartu Konfederasyonu

Mittani devletinin siyasi varlığı, Kral Mattiwaza ile, yani Mittani devletinin Hitit devletine bağımlı bir duruma getirilmesinden sonra, Hurri-Mittanili boylar sonradan ele geçirdikleri Kuzey Suriye'nin doğu bölgelerindeki yani Fırat ile Asi nehirleri arasındaki Nahrıman bölgesinden çekildikten sonra, Mittaniler'in sınırı batıda Kargameş şehri, güneyde Habur ve Pelih ırmağlarının çevresindeki alanlar ve Nuseybin bölgesini içine alacak şekilde doğudan Bitlis suyu ve Kerkük şehrine kadar uzanıyordu.

Mittanilerin bu sınırlarının doğusunda, Asurlular'ın "Nairi ülkeleri" dedikleri Hurri ülkeleri yer almaktaydı. Bu ül-

Urartu-Nairi Konfederasyonu, MÖ 13. yüzyılın ilk çeyreği ile MÖ 9. yüzyılın ilk yarısı arasındaki devreyi kapsar. Urartu-Nairi Konfederasyonu'nun kurulmasının temel etkeni, Hurri ülkesinin güney sınırında beliren ve Mittanilerin siyasi varlığının son bulmasında büyük etken olan, ülkelerinin güneyinde beliren büyük, güçlü Assur tehlikesidir.

ke Malatya'nın kuzeyinden güneyde Erbil'e (Hewlêr) kadar uzanmaktaydı. Nairi ülkesinin doğusunda kuzeyde Kafkasya, batıda Malatya-Elazığ, güneyde kuzey Suriye, doğuda Urmiye Gölü'ne kadar uzanan geniş coğrafi alanda da Hurri-Urartu ülkesi yer almaktaydı.

Urartu-Nairi Konfederasyonu, MÖ 13. yüzyılın ilk çeyreği ile MÖ 9. yüzyılın ilk yarısı arasındaki devreyi kapsar. Urartu-Nairi Konfederasyonu'nun kurulmasının temel etkeni, Hurri ülkesinin güney sınırında beliren ve Mittanilerin siyasi varlığının son bulmasında büyük etken olan, ülkelerinin güneyinde beliren büyük, güçlü Assur tehlikesidir.

Kral listesi:

1- Lutipri, 2- Arame, 3- Kaka, 4- Dadaina, 5- Dadi

Senkronistik yazılar:

1- Assur kralı Tukulti Ninurta I (1248-1208), bıraktığı 39 yazıtından 15'inde komşuları Nairiler'den ve yenilgiye uğrattığı 40 Nairi şehir kralından söz eder. Assur kralı Tiglathpileser I (1114-1076) de, yenilgiye uğrattığı 60 Nairi şehir kralından yazıtlarında söz eder.

2- Assur Kralı Tukulti Ninurta I, yazıtlarında kendi-

sinden "Nairi Ülkesinin Kralı", "Göklerin, Dünyanın Dört Bucağının Kralı", "İnsanlığın Güneşi", "Kuvvetli Kral", "Karduni'nin, Sumer'in, Akkad'ın Kralı", "Yukarı Denizlerin (Van Gölü), Bevandani Denizi'nin (Pers Körfezi) Kralı", "Subari, Guti, Nairi Ülkelerinin Tümü'nün Kralı", "Kalbinden Geçenleri Ona Sunduğu Tanrıların Kralı", "Salmanassar'ın Oğlu, Göklerin Kralı" olarak söz etmektedir. (30)

3- Tukulti Ninurta I, başka bir yazıtında "Yönetiminin başlarında Quti (Gutili bir boy), Ugumani, Ethina ve Surnida ülkelerini kendi elimle kurdum. Bu şehirlerin gelirlerini ve ürünlerini her yıl kendi şehrim olan Assur'a taşıttım. Bugünlerde Subari ülkesinin bütün bölgelerindeki Pabhi, Kadmuhi, Bussi, Almazı-Madana, Nihani, Alaia, Teburzi, Purulumzi şehirlerini yeniden kurdum. Bu şekilde tüm yöneticileri ayağıma kapacak, bana yalvarıp, benim yönetimimde kalacaklarına dair söz verecekler." demektedir. Kral, yazısına devamla "...Hiç bir kralın girmediği yüksek, ulaşılmaz dağlarını ben gücümle elde ettim. Nairi ülkesinin 40 kralı ile savaştım ve tümünü yendim. Kanlarını yollara ve dağ-

eteklerine akıttım bütün ülkelerini ele geçirdim. Onları asırlar sürecektir vergiye bağladım." demektedir.(31)

4- Assur Kralı Assur Nasirpal II, saltanatının 2. yılı (MÖ. 882) olaylarını anlatan yazıtında "...Nirbu ülkesinden hareket ettim, Tuşba (Van) şehrine yaklaştım. Tuşba şehrini restore ettim... Kendimin bir tasvirini yaptırdım, övünçümü, görkemli büyük gücümü ve Nairi ülkelerinde yapmış olduğum cesurca hareketi üzerine yazdım ve onu Tuşba şehrinin içine diktim... Yoksulluk ve açlık nedeniyle, diğer (ülkelere ve) dağlara, Şupre ülkesine gitmiş olan fakir Assurluları geri getirdim ve onları Tuşba şehrine yerleştirdim. O Şehri, Nirbi ülkesindeki, özel malım ve orada kümelediğim hububat ve saman için aldım. Nirbi ülkesinin insanlarından geriye kalanlar, evvelce silahlarımdan kaçanlar (dağlardan) aşağıya indiler ve ayaklarına sarıldılar. Onları oturmaya elverişli olan şehirlere ve evlerine yerleştirdim. Vergi ve haracı, atları, katırları, sığırları, koyunları, şarabı, tunç tabakları -daha önce verdiklerinden- daha ağır yaptım ve onları, bununla yükümlü kıldım. Onların oğullarını rehine olarak aldım.

"Tuşba şehrinde kaldığım sırada.... Nirdun ülkesinden, Tubusi'nin oğlu Lapturi'den ve (aynı) ülkenin içinde bulunduğu Urume ülkesinden tribut aldım ve Neiri ülkeleri krallarından-arabaları, atları, katırları, gümüşü, altını, tunç kapları, sığırları, koyunları ve şarabı-onların tributu olarak kabul ettim. Nairi ülkelerini, bunu taşımakla yükümlü kıldım. Nairi ülkeleri arasından,

(seferimden) dönerken, Kaşari dağı'nın ortasında bulunan Nirbu ülkesi isyan etti..." diyor.

5- Assur Kralı Assur Nasirpal II, saltanatının 5. yıl yazıtında, "...Kaşşieri Dağı'nı baştan başa geçtim ve ikinci kez Nairi ülkesinin içine indim. Ordugahımı kurdum ve Siguşu şehrinde bir gece kaldım. Siguşu'dan hareket ettim ve Tubusi'nin oğlu Lapturi'nin tahkimli şehri Madara'ya yaklaştım. Şehir çok kuvvetli idi ve dört sur duvarı ile çevrili idi. Şehre hücum ettim ve on-

rı, tunç kapları, tunç teçhizatı, sığırları, koyunları ve şarabı-Tuşhan şehrine kabul ettim. Tubusi'nin oğlu Lapturi tarafından yönetilen, Kaşari dağı'nın eteklerindeki 60 kuvvetli, tahkimli şehri tanrip ettim, yerle bir ettim...

"Assur'un, efendimin yardımı ile, Tuşhan şehriden hareket ettim..."

"...Nairi ülkesinin 250 kuvvetli, tahkimli şehri tahrip ettim, yerle bir ettim... Onların ülkesinin mahsulünü topladım, hububatını ve samanını Tuşha şehrinin içine

ateşle yaktım. Sugunia'dan hareket ettim. Nairi ülkesinin denizine ulaştım." diyor.

7- Assur Kralı Salmanassar III, saltanatının 3. yılı olaylarını anlatan yazıtında "...Daeni ülkesinden hareket ettim ve Urartulu Aramu'nun kral şehri olan Arzaşku'ya yaklaştım. Urartulu Aramu güçlü silahlarımla ve dehşetli savaşım, korktu ve şehri terk edip Adduri Dağı'na çıktı. Onun peşinden dağa tırmandım ve dağlarda dehşetli bir savaş verdim. 3400 savaşçısını kılıçtan geçirdim, sanki

Urartulara Ait Kent Duvarı Kabartması

lar, öncelikle benim silahlarımdan korttular ve onların eşyalarını, mallarını ve oğullarını, hediye olarak, onlardan aldım. Onlara merhamet gösterdim ve hayatlarını bağışladım. Haraç, vergi ve kontrolü onlara yükümlü kıldım. Şehri tahrip ettim ve yerle bir ettim. Ve onu bir toprak yığınına ve harabe yığıntısına çevirdim. Madara şehriden hareket ettim ve Tuşhan şehrine geldim..." "...Tuşhan şehri içinde bir saray açtım. Nirdun ülkesinin tributunu-atları, katırla-

yıldım..." diyor.

6- Assur Kralı Salmanassar III, saltanatının 1. yılında meydana gelen olayları anlattığı yazıtında "...Hükümdarlığım başlangıcında, saltanatımın ilk yılında ...Hubuşkia'dan hareket ettim. Sugunia'ya, Urartulu Arame'nin kral şehrine yaklaştım. Şehire hücum ettim ve ele geçirdim. Savaşçıların çoğunu kılıçtan geçirdim. Ganimetleri topladım. Şehrin önünde, kesilmiş başlardan bir sütun yaptırdım. Cıvardaki 14 şehri

Adad gibi, onların üzerine dehşet yağdırdım ve dağı yün boyar gibi, onların kanı ile boyadım. Onun ordugahını ele geçirdim. Arabalarını, suvarilerini, atlarını, katırlarını, eşeklerini, mallarını, eşyalarını, ganimetlerini, büyük miktardaki teçhizatlarını dağlardan aşağıya indirdim. Aramu, hayatını kurtarmak için, dağın erişilmez bir doruğuna tırmandı. Bütün gücümle, vahşi bir boğa gibi, ülkesine saldırıp, onun şehirlerini harebeye çevirdim. Arzaşku ile birlikte,

çevresindeki şehirleri yerle bir ettim, tahrip ettim ve ateşle yakıtım. Şehir kapısının önüne, kesilmiş başları yığdım.... Ondan sonra.... genç erkeklerini ve genç kadınlarını, bu yığınların etrafında, kümelerle, kazıklatarak öldürdüm. Sonra Arzaşku'dan hareket ettim ve Eritia Dağı'na tırmandım..." diyor.

8- Assur Kralı Salmanassar III, saltanatının 15. yılı (844) olaylarını anlatan yazıtında "...Saltanatının 15. yılında Nairi ülkesine karşı yürüdüm. Idiglat'ın (Dicle) kaynağına, suların kaynadığı yere, dağların kayalıkları üzerine kurulu bir tasviri oydu... Tunibuni ülkesinin geçidinden geçtim, Urartulu Aramu'nun şehirlerini, Purattu (Fırat)'ın kaynağına kadar tahrip ettim, yerle bir ettim, ateşle yakıtım, Fırat'ın kaynağına doğru ilerledim..." diyor.

7- Urartu Devleti Konfederasyonu

Nairi-Urartu Konfederasyonu, yazıtlardan anlaşıldığına göre Lutipri ve Arame hanedanları tarafından, el değiştirilerek yönetilmekte idi. Başlangıçta Lutipri tarafından yönetilen konfederasyon, el değiştirilerek Arame'nin yönetimine geçmiştir. Konfederasyon M.Ö. 900'lerde tekrar el değiştirilerek Lutipri hanedanının yönetimine geçmiştir. Bu tarihten sonra konfederasyon Urartu Konfederasyonu olarak tarih sahnesine çıkmıştır.

Kral listesi:

1- Sarduri, 2- İşpuni, 3- Menua, 4- Argıştı I, 5- Sarduri II, 6- Rusa I, 7- Argıştı II, 8-Rusa II, 9- Sarduri III, 10-Erimena, 11- Rusa III.

Kral yazıtları:

Birleşik Urartu Krallığı'nın gerçek kurucusu Sarduri I, Van Kalesi'nin kuzeybatı eteklerindeki Sardur Burcu/Madır Burç üzerinde yer alan yazıtlarında. "... Büyük Kral Lutipri'nin oğlu, kudretli kral, kainatin kralı, Nairi ülkelerinin kralı, eşi olmayan kral, savaşta korkmayan dehşet verici çoban, kendine boyun eğmeyenleri mahveden kral Sarduri'nin yazıtı. (Ben) Lutipri'nin oğlu, krallar kralı, bütün krallardan vergi kabul eden Sarduri'yim..." der.

İran-İrak sınırı üzerinde kuzey Zagros'taki Geliyê Şin geçidinde bulunan Urartuca ve Assurca, yani iki dilde yazılmış yazıtta, Sarduri'nin oğlu İşpuni ve onun oğlu Menua'nın, Muşşar (Urartuca Ardini) şehrine ne şekilde geldikleri, orada Urartu baştanrı Haldi ile eşi Bagmuştu'ya bir tapınak yaptırıp kurban sundukları yazılıdır.

Urartu Kralı Sarduri II, Tanrı Haldi ve yerel Tanrı İrmuşini tapınakları ile birlikte büyük eserler meydana getirdiğini bildirdikten sonra, kendisini şöyle tanıtır: "Haldi'nin büyüklüğü sayesinde, Sarduri, kudretli kral, büyük kral, Bianili ülkesi kralı, Tuşpa kentinin efendisi-dir.." (32)

Senkronistik yazılar:

1- Assur Kralı Salmanassar III, saltanatının 27. yılı olaylarını konu alan yazıtında "... Saltanatımın 27. yılında, arabalarımı ve birliklerimi bir araya topladım. Turtanu-Daian-Aşşur'u, büyük ordularının başkumandanını, ordularının başında, Urartu'ya karşı gönderdim... Urartulu Sarduri bu-

nu öğrendi. Birliklerinin gücüne güvenerek, savaş yapmak için, bana karşı ilerledi. Onunla savaştım, onu mağlup etmeyi başardım. Geniş ovayı, savaşçıların cesedleriyle doldurdum..." demektedir.

2- Salmanassar III, M.Ö. 856'daki 2. Urartu seferini kapsayan yazısının ilgili bölümünde ise şöyle demektedir: "... Arzaşku'dan hareket ettim. Eritia Dağı'na tırmandım. Orada, kendimin görkemli bir kral tasvirini yaptım. Üzerine, efendim Assur'un zaferini ve Urartu ülkesinde hüküm sürdüğü kudretimin gücünü yazdım ve onu Eritia Dağı'na diktim..." (33)

8- Med Konfederasyonu

Med Konfederasyonu, üç Med'li kabilenin önderliği, ilk Med kralı Kaştarati'nin altı Medli kabileyi birleştirmesi ve dönemin Urartu, Assur monarşilerinin zayıflaması ile İran'ın kuzeybatı bölgesine kuruldu.

Kral listesi:

1- Kaştarati, 2- Feruars, 3- Key Aksar, 4- Astyages.

Kral yazıtları:

Med'ler, arkalarında yazıt bırakmayan Hurrili tek boydur.

Senkronistik yazılar:

Babil'in Keldanili kralı Nabonidus (556-539), bir yazıtında şöyle demektedir: "Ülkemizin yönetimini elim aldığım zaman, tanrı Marduk tarafından bir rüya gördüm. Bu rüyamda tanrı Marduk, yüce tanrı, ay ve aydınlığın tanrısı SIN ile birlikte idi. Her iki tanrı bana "Ey Babil Kralı

Nabonidus" dediler. "Sen arabanla taş taşı. Eluh'de (Echul) tanrı SIN'in oturması için bir tapınak yaptır." Ben de tanrı Marduk'a "Ben istediğin yerde bir tapınak yaptıracağım, ama senin sözünü ettiğin yerde savaşçı bir halk (Medler) oturmaktadır. Bu halk yırtıcılıkta çok ileridirler" dedim. Ama tanrı Marduk bana dedi ki: "O sözünü ettiğin halk, oturduğunu söylediğin yerde artık kalmayacaklar. Onlar ve onların yandaşları orada kalmayacaklardır. Onun için; dediğime uy, tapınağın yapımına başla." Babil Kralı Keldanili Nabonidus, zaten iki dostu, Med'ler ile Pers'lerin birbirleri ile kapışacaklarını seziniyordu. Kral bu rüyaya önem vermedi. Ama aradan üç yıl geçmeden Med İmparatorluğu Pers Kralı Krus II tarafından tarih sahnesinden silindi. (34)

Öteki belgeler:

Med tarihine ilişkin ikinci rüya, Med Kralı Astiyages tarafından görülmüştü. Yunanlı tarihçi Herodot'a göre rüya şöyledir:

"Astiyages bir gün bir rüya gördü. Kızı Mandana'dan çıkan bir sel, yalnız başkenti değil, bütün Asya'yı kaplamıştı. Rüyasını yorumlayan astrologlar, kızının bir oğlu olacağını, bu oğlanın onun tahtını alacağını ve tüm dünyaya egemen olacağını yorumluyorlar. O sırada bekar olan kızını Astiyages bir Med'li soylu ile evlendirmek yerine, onun bir Pers'li prens olan Kambis ile evlendirerek sarayından uzaklaştırdı. Bir süre sonra hamile olan kızını sarayına aldırdı. Ondan doğan oğlan çocuğu, hanedandan

vezir ve komutanı olan Harpağ aracılığı ile öldürtmek istedi. Ancak Harpağ, çocuğu sarayın bir çobanına vererek onu saklamasını istedi. Bu çobanın yanında büyüyen çocuk bir gün ortaya çıktı. Babasının yanına gönderilen çocuk, Krus II adı ile ileride Pers tahtına kral olarak geçti. Krallarının yönetiminden hoşnut olmayan Med'li soylular, başta Harpağ olmak üzere, Kurus'la birleşerek, bir halk ayaklanması ile Astiyages'i Med tahdından indirerek yerine kızından olan torunu Kurus II'yi getirdiler. Bu geliş, Med imparatorluğunun da sonunu getirdi..."(35)

Sonuç:

Olgular ve olgusal ilişkiler, tarihe kaynaklık ederler. Tarih bu kaynaklara dönerek kendini doğrulamaya çalışır. Bu tarih, yazıcısının subjektif değerleri dışında, objektif olguların açıklayıcısı olan belgelerin açıklanması ile ortaya çıkar. Tarih yazıcısı, belgelerin açıklanması ile ortaya çıkan sonucu yeniden olgulara, olaylara, belgelere dökerek bunları kanıtlamaya çalışır. Bu dönüş kendini doğruluyorsa, ortaya çıkacak olan bilgi, bilimsel tarih yazıcılığının kendisi olur. Bu, kaçınılmaz olarak ön yargıları, şaşırtmaları ortadan kaldırır. **-BİTTİ-**

Kaynaklar:

- 18- *The Pre-History of the Armenien People* by, I. M. Diaknoff, Çev. Welatê Tori, New York-1984
- 19- *Kürt Kökeni Büyük Boylar*, Welatê Tori-Nêrgiza Tori, syf. 142
- 20- *Kürt Kökeni Büyük Boylar*, syf. 78
- 21- *Sargonik and Gutium Periods* Douglas Frayne, Çev. Nadire Işık, syf. 210. *Uneversty of Tronto Press/ Toronto Buffolo-Londen-1993*
- 21- *age*, syf. 220-230, Çev. N. Işık
- 22- *Doğu Anadolu ve Urartu Tarihi*, syf. 21
- 23- *Universele Wereld Geshiedenis/Cild.1. Onder de radectie van. Golo man-Alfred Häus* Çev. Nêrgiza Tori/syf.64. *Nederlandse editie. Heidelberg Orbiz N. V. Hesseld- Belgje.1974*
- 24- *Kürt Kökeni Büyük Boylar*, syf. 17.
- 25- *A. History of the Babylonia and Assyrians cild. 1. by. George Stephen Goodspeed*, syf. 348/London-1903
- 26- *The Medes and Persians*, William Culican, Çev. W. Tori , syf. 18. *London-1965*
- 27- *Kas Tarihinin Ana Hatları*, Prof. Dr. Kemal Balkan Bellete, cild XII, sayı 48, syf.725
- 28- 1- *Kürt Kökeni Büyük Boylar/syf. 92-93*
2- *Kas tarihinin Ana Hatları/syf.725-757.*
- 29- 1- *Kürt Kökeni Büyük Boylar/syf.37-47.*
2- *Diroka Kurda* syf.59.
3- *Yakınşark II. Anadolu*, Ord. Prof. Şemseddin Günaltay, syf. 89-90
- 30- *Kürt Kökeni Büyük Boylar / syf.48*
- 31- *age*, syf. 49.
- 32- 1- *Doğu Anadolu ve Urartular*
2- *Urartu Devletinin "kuruluş" Evresi ve Kurucu krallarından: "Lutipri-Lapturi" hakkında yeni görüşler*, M. Taner Tarhan
- 33- *age*, iki eser (32'deki)
- 34- *Diroka Kurda*
- 35- *Iran Tarihi*, Ord. Prof. M. Şemseddin Günaltay, syf. 121 *Türk Tarih Kur. Yay., Ankara.*

KIZILBAŞ KÜRTLERİN İNANCINDA ERMENİ UNSURLARI

Ghulat (Gulât), dinsel inançlarında aşırı sayılanlara verilen Arapça bir isimdir. İslam dünyasında, egemen İslami öğretiyeye karşı çıkan öğretilere verilen genel ad olmuştur. Mezhep temelinde buna Galiyye, Şiilik özelinde ise Gulât-ı Şia deniyor.

Galiyye ise sözlüklerde "Ali' nin tanrılığına inanan Şia mezhebi" olarak tanımlanıyor. Halife Ali' nin, zamanında yüzüne karşı "Sen Allah' sın!" diyenleri yaktırıldığını da vurgulayan kaynaklar "Şia mezhepleri arasında aşırı Ali sevgisiyle özel bir yeri olan Galiyye" nin iki bölüme ayrıldığını, bir bölümünün Ali' nin Tanrılığına inanırken, öbür bölümünün Tanrının Ali' nin vücudunda görüldüğüne inandığını, belirtirler. (Bkz. O. Hançerlioğlu: İnanç Sözlüğü, Remzi Ktb. İst. 1975, s. 202)

Aynı kaynaktan, Galiyye anlayışının getirdiği, ancak şeriatçıların bid' at (sapkınlık) saydığı yenilikler ise şöyle özetleniyor: "Tanrı' yı her dilde konuşur bir insan biçiminde tasarlamak (Ar. Hulûl), haram şeyleri mubah saymak (Ar. İbâha), birçok ölümlerin kıyametten önce dirilip dünyaya geri döneceklerine inanmak (Ar. Ric' at), ruhun bir bedenden başka bir bedene geçtiğine ve sonsuzca yaşadığına inanmak (Ar. Tenâsuh)" (age, s. 202).

Kuşkusuz buradaki belirlemeler, "The Ghulat Sects: Extremist Shiites" konulu eserde işlenen birçok heterodoks öğretiyeyi tanımlamakta son derece sığ ve yetersiz kalır. Biz sadece, kitaba adını veren bu kavramların sözlük anlamlarını da sizlere aktarmak istedik. Yoksa kitapta, âri kültür ve inançların egemen olduğu coğrafyaya damgasını vuran birçok ilginç öğreti derinlemesine izlenmektedir.

Çalışmamıza, bu kitaptan konumuzla ilgili ilginç bir bölümü aldık. "Kızılbaş Kürtlerin İnancında Ermeni Unsurları" adını taşıyan bir bölümde; "Kızılbaşlığı Bektaşilikle özdeşleştirme" gibi kimi yanlış belirlemeler bulunsa da, bir bütün olarak son derece ilginç görüş ve tesbitler yer alıyor. Gerek Ermenilerin bağlı buldukları Gregoryan Hıristiyanlığının inanç ve kültür kaynakları, gerek bunların komşu Kürt halkının inancına etkileri, gerekse Hıristiyanlık içinde mütalaa edilen Pauluscu (Tandrakit) öğretinin bu dinle, yine İslam içinde görülen Ali-İlahi Kızılbaşlığının Müslümanlıkla olan uzlaşmaz çelişkileri ve mücadeleleri konusunda son derece ilginç belirlemeler bulunuyor bu bölümde. Bu ve benzeri nitelikleriyle; eser, alanının en önemli çalışmalarından biridir.

Mehmet Bayrak

Kızılbaş Kürtlerin İnancında Ermeni unsurları-1 (*) (1988)

Kürtler ve Ermeniler ile tanışmış olanlar, her iki halkın ırk ve din açısından belli benzerlikler taşıdıklarını fark etmektedirler. Ermeniler gibi Kürtler de Hint-Avrupa kökenlidir ve Ermeniler ile akrabadır. Hatta Mamakanlı Kürtlerin Ermeni Mamigoni (6) soyundan geldikleri söylenir. Ankara'nın güneybatısında bulunan Haymana'da ve Sivas civarında yaşayan Kürtler, Sünni ve Şii olmak üzere ikiye ayrılırlar. Şii olanlar **Kızılbaş** diye anılır. Sivas ilinde yaşayan Kürt aşiretlerden birisinin de Ermeni kökenli olabileceği düşünülmektedir.

■ Matti Moosa

Tüm bu araştırma boyunca **Kızılbaşları** aşırı Şii inancına sahip, İran'daki Safevi Sufi tarikatına bağlı Türkmen ya da Kürt aşiretleri olarak tanımladık. Kızılbaşlar, Bektaşiler ile aynı dini inanç ve uygulamaları paylaşırlar. Hatta Anadolu'nun birçok yerinde Kızılbaş ve Bektaşiler aynı sayılır. (1) Kızılbaşlar, Türkiye'nin değişik yerlerinde yaşayan birçok alt gruba bölünmüştür. Bu alt gruplar Tahtacılar ve Çepniler gibi değişik adları ile tanınırlar, ancak hepsi de, İran Safevileri ile olan ilişkilerine dikkat çeken ve tüm bu grupları kapsayan **Kızılbaş** adı ile anılırlar. (2) Türkiye'nin bazı bölgelerinde ise kendilerini Alevi (Ali'ye tapan) olarak nitelerler ve genelde Bektaşî derviş tarikatı ile bağlantılıdır. (3) **Kızılbaş Kürtler**, Fırat'ın kolları olan Fırat Suyu ve Murat Suyu'nun arasında, yukarı Fırat vadisinde aşağı yukarı yedi bin mil karelik bir alanı kaplayan Dersim'de (Tunceli) yaşamaktadırlar. (4) Birinci Dünya Savaşı'na kadar bu bölgede değişik etnik gruplar yaşamaktaydı. Bu etnik grupların çoğunluğunu Kürtler ve Ermeniler oluşturmaktaydı. Ancak 1915 yılındaki Jön Türkler hükümetinin gerçekleştirdiği Ermeni katliamı ve sürgünlerin sonucu olarak Ermeni nüfusu, Türkiye'nin doğu illeri arasında en çok Dersim'de azalmıştır. **Kızılbaş Kürtler** ise daha da doğuya doğru, batı İran'da Kirmanşah, Kerend, Sahna ve Kengavar civarlarına yayılmışlar ve burada **Ali'yi ilahlaştırılanlar** anlamına gelen Ehl-i

Hak (Ali-İlahi) adıyla anılmaktadır. (5)

Kürtler ve Ermeniler ile tanışmış olanlar, her iki halkın ırk ve din açısından belli benzerlikler taşıdıklarını fark etmektedirler. Ermeniler gibi Kürtler de Hint-Avrupa kökenlidir ve Ermeniler ile akrabadır. Hatta Mamakanlı Kürtlerin Ermeni Mamigoni (6) soyundan geldikleri söylenir. Ankara'nın güneybatısında bulunan Haymana'da ve Sivas civarında yaşayan Kürtler, Sünni ve Şii olmak üzere ikiye ayrılırlar. Şii olanlar **Kızılbaş** diye anılır. Sivas ilinde yaşayan Kürt aşiretlerden birisinin de Ermeni kökenli olabileceği düşünülmektedir. **Kızılbaş Kürtler** bazı Hıristiyan geleneklerini uygulamaktadır ve kendilerini bazen Hıristiyan olarak nitelemektedir. (7) Dersim'deki **Kızılbaş Kürtlerin** Ermenistan'dan geldiklerine ilişkin kanıtlar bulunmaktadır. Bu Kızılbaşlar da iki gruba ayrılır. Birinci grup **Seyyid** (Şêx, y.n.) **Hasan Ali**'ciler diye anılır. Bu grubun İran'daki Horasan'dan geldiği, Malatya (Militene) yakınlarında yaşadıkları ve daha sonra Dersim'e göç ettikleri söylenir. Gerçek Dersimliler olan ikinci grup ise Munzur Dağı ve Kuzihan'ın dağlık bölgelerinde yaşamaktadırlar. Bu ikinci grubun Hıristiyanlık dönemi öncesindeki Dersim'de yaşamış olan Pagan (Hıristiyanlık öncesi, dinsiz) Ermenilerin soyundan geldikleri söylenir. Bu gerçek Dersimliler, bir Kürt lehçesi olan Zazaca konuşurlar. Zazaca'da ise bu bölgedeki diğer Kürtlerin kullanmadığı Ermenice sözcükler bulunmaktadır. (8) Kürt ve Zazaların arasında yaşayan

Dersim'deki Balaki aşiretinden kişilerin Kürtçe, Ermenice ve Arapça karışımı bir dil konuştuklarını ileri süren E. B. Soane da bunu kanıtlamaktadır. (9) Ermeni tarihçi Moses Khorenantsi (Khoren) tarafından da desteklenen bu görüşte bazı gerçekler bulunmaktadır. Khorenantsi'nin yazılarına göre, Dersim Ermenistan'ın bir parçasını oluşturmaktadır. Khoremantsi'nin anlattığına göre bir gün Xisuthra ve oğulları Ermenistan'a doğru gemi ile yol alırlar ve orada kalırlar. Oğullarından birisi olan **Sim** ülkeyi araştırmak üzere kuzeybatıya doğru gider. Sim, içinden Asur'a doğru (bugünkü Irak) bir ırmağın geçtiği bir düzlüğe gelir. Sim bu ırmağın kıyısında iki ay kalır ve dağlara adını verir. (10) Sözkonusu ırmağın Dersim'den Irak'a akan Fırat ırmağıdır. Dersim'in, adını Xisuthra'nın oğlu Sim'in adından aldığı düşünülür. Ermenice'de Der "efendisi ve sahibi" anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla Dersim, bu bölgenin efendisi Sim'e ait olduğunu ifade etmektedir.

Sözkonusu Kızılbaşların bazıları belki de Şiiliğe dönen Ermenilerdir. Taylor'ın görüşüne göre Dersimliler, Şii İslama geçen Hıristiyan Ermenilerdir. Bunlar Hasan-Ali'leri Hıristiyan gelenekleri ile etkilemiş, Dersimliler de bu gelenekleri din değiştirdikten sonra da sürdürmüşlerdir. Taylor, Dersimlilerin bazı özelliklerinin Ermenilerin, özellikle de Van Gölü ve Kürdistan'ın bazı bölgelerindeki manastırlarda yaşayan Ermenilerin özellikleri ile benzerlikler gösterdiklerini gözlemiştir. (11) Ellsworth

Huntington da, yine Harput dağlarında yaşayanların ana yurtlarını işgal eden Perslerin kıyımından korktukları için ismen Müslümanlığa geçen ve onlar ile evlilik bağları kuran Hıristiyan Ermeniler olduklarında ısrar etmektedir. (12) Din değiştiren bu Ermeniler arasında Kızılbaşlar da bulunmaktadır. 13. yüzyıla ait bir gezginçi olan Yakut-al Hamawi'ye (1229) göre yukarı Fırat vadisinde bulunan Erzincan'da yaşayanlar Ermeni idi, ancak aralarında Müslümanlar da vardı. (13) Bir yüzyıl (1330) sonra bu kenti ziyaret eden İbni Battuta adında başka bir gezgin ise kent sakinlerinin çoğunun Ermeni Müslümanlar olduğunu, ancak aralarındaki Türklerin Türkçe konuştuklarını ileri sürmüştür. (14) Toroslar'da yaşayan Sünni Afşarların da Ermeni kökenli olduklarına ilişkin kanıtlar vardır, ancak burada olduğu gibi Ermenilerin Sünni İslama geçmelerine başka hiçbir yerde rastlanmamaktadır. Birçok Ermeni, aşırı Şii İslama dönüp Kızılbaşlara katılmış, ancak bu arada birçok Hıristiyan geleneğini de bırakmamıştır. Rumlar'ın değil de sadece Anadolu'daki Ermenilerin aşırı Şiiliğe yönelmeleri dikkate değer bir konudur. (16) Bazı Ermenilere göre, Dersim dağlarında yaşayan Kızılbaşlar, Asurlulardan kaçan Ermenilerdir ve bugünkü Kürtlerin atalarıdır. İşte bu kanı, bazı Ermeni din adamları ve rahiplerini 19. yüzyılda Ermeni soyundan gelen Kürtleri tekrar Hıristiyanlığa döndürme çabasına itmiştir. (17) Ancak bu kanının dışında Anadolu'nun ezelden beri Ermenilerin yaşadığı bir yer olduğu da bir gerçektir.

Luristan'da yaşayan Ermeni köylüler de zulümden kaçmak için İslama geçmişlerdir ve Ordu ilindeki köylüler gibi onlarda da Hıristiyanlık izleri görülmektedir. Örneğin; Gis'deki Türk kadınları Aziz Elisaeus'un (belki Elizah) adını saygı ile anarlar. Aziz Elisaeus'un kutsallığı ise bu kentte gerek Müslüman Türklerce gerekse Ermenilerce saygı görmesinden anlaşılmaktadır.

Dinsel gelenekler ve çağdaş yazafların gözlemleri Kızılbaş ve Ermeniler arasındaki bağı açığa çıkarmaktadır. Daha önce adı geçen yazarların tümü Anadolu'daki Kızılbaşlar'ın aslında Hıristiyan olduğu ve belli nedenlerden ötürü, (belki soykırım korkusu) İslamı kucakladıkları, ancak gizliden gizliye birçok Hıristiyan geleneğini sürdürdükleri konusunda hemfikirler. (18) Kızılbaşların kendileri ve başka aşırı Şii grupların da iddia ettiği gibi, White'in ifadesi ile söyleyecek olursak "onlar ve Hıristiyanlar arasındaki fark bir soğan kabuğunun inceliğinden daha fazla değildir." (19) Bazı kanıtlara göre iki ya da üç yüzyıl önce Rize ve Batum (eski Ermeni ili Daik) arasında, Trabzon'un doğusunda yaşayan Hemsên (Hemşin) Ermenileri, Müslümanlar tarafından acımasızca katledilmişlerdir ki, hayatta kalabilenler Müslümanlığa geçmişlerdir. Büyük ölçüde Türkleştirildikleri halde, Türkçe şivelerinde Ermeni kökenlerinin izlerini fark etmemek mümkün değildir. (20) Bunun dışında bazı verilere göre, 1751 yılında Ordu ilinde yaşayan binlerce Ermeni aile, Çelebi adında bir fanatiğin iş-

birlikçi Pers Müslümanlar ile birlikte yaptıkları zulmün korkusundan zorla Müslüman olmuştur. Ve halen bu ilde yaşayan insanlar Ermeni kökenlerini belli eden isimler taşımaktadırlar.

Luristan'da yaşayan Ermeni köylüler de zulümden kaçmak için İslama geçmişlerdir ve Ordu ilindeki köylüler gibi onlarda da Hıristiyanlık izleri görülmektedir. Örneğin; Gis'deki Türk kadınları Aziz Elisaeus'un (belki Elizah) adını saygı ile anarlar. Aziz Elisaeus'un kutsallığı ise bu kentte gerek Müslüman Türklerce, gerekse Ermenilerce saygı görmesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca Gis'de yaşayan Müslüman bir anne, çocuğunu yatırırken, çocuğun üzerinde haç çıkarır ve İsa'nın adını zikreder. (21)

Ehl-i Hak'ın (Ali ilahiler) inancında Ermeni Hıristiyan unsurların varlığına ilişkin diğer ilginç bir teori de, 1953 yılında Ehl-i Hak'ın bir dini dökümanının İngilizce çevirisini ve analizini yayımlayan W. İvanow tarafından ileri sürülmüştür. İvanow'un teorisini, Kakaiyya (Kakayi) ve Ehl-i Hak'ın dinsel geleneğinde önemli bir figür olan Sultan Sahak ile bağlantılı olarak kısmen tartışmıştı. Burada İvanow, Sahak'ın bir Ermeni

ismi olduğunu ve sadece İsac için kullandığını göstermiştir. Eğer Ehl-i Hak (aynı şekilde Kakaiyyalar) bu ismi Arapça olan doğru şekliyle yazmak isteseydi, "Sahak" değil "İshak" olarak yazmaları gerekirdi. O halde, Sahak tabirinin, kaçınılmaz bir şekilde Ermeni etkisini açıkladığı sonucuna varmak gerekir. (22) İvanow'un Ehl-i Hak üzerinde durmasına karşın, Ermeni etkisi teorisi çok belirgin inanç benzerlikleri nedeniyle Dersim'deki Kızılbaş Kürtler ve Şabak'lar gibi yakındaki Irak'ta bulunan komşu mezhepler için de aynı şekilde uygulanabilir.

İvanow'a göre Ermeni Hıristiyanlığı Ehl-i Hak'ın ve diğer Şii mezheplerin inancı üzerinde büyük ölçüde etki yaratmıştır. Bu mezheplerin öğretisi ve dini uygulamaları dikkatlice incelendiğinde, kökenlerinin Ortodoks Ermeni Hıristiyanlığından değil de heterodoks Ermeni Hıristiyan geleneğinden (Paulician/Pavlikanlar) geldiği anlaşılmaktadır. Ancak bu Ermeni Pavlikanlar kimdir ve Müslümanlar ile, özellikle de heterodoks Şii mezhepler ile bağlantıları nedir?

Pavlaki düşünce tarzının kökeni 3. yüzyıla değin inmektedir. Bu düşüncenin Ermeni taraftarları o tarihlerde Ermenistan'da güçlü bir zemin bulmuş ve Pavlikanlar diye tanınmaya başlamışlardır. Pavlician teriminin kökeni ise hala tam olarak aydınlığa kavuşmamıştır. Bazı yazarlar bu terimi Aziz Paul'a (23) dayandırmaktadır. Yine başka yazarlar ise bu terimin Samosatalı Callimice adlı Manici (Manihaist) bir kadının Ermeni oğluna dayandığı-

nı ileri sürmektedir. Anlatılanlara göre bu kadın, oğlu Paul'u diğer oğlu John ile birlikte Mani inancını yaymaları için Ermenistan'a göndermiştir. Manicilik ise adını, 3. yüzyılda İran'da yaşayan ve Gnostizm, Zerdüş, Budist Hıristiyan düşüncesinin ve başka inançların bileşimi olan bir öğretiyi yayan Mani adında bir kişiden almaktadır. Yine başkalarına göre Paulician terimi Bizans İmparatoru II. Jüstinian Rhimotmetus'un hükümdarlığı zamanında (669-711), (24) Ermenistan'da yaşamış olan başka bir Paul'dan geldiğini söylemektedirler. Ermeni yazar Karapet Terk Mekertciyan'a göre ise, bu terim Ermenice söylendiğinde (küçültülmüş şekliyle, örneğin; Ali-Alicik) "küçük Paul'un müritleri" anlamına gelmektedir. Ancak Mekertciyan, bu küçük Paul'un kim olduğuna ilişkin bilgi vermemektedir. (25)

3. yüzyılın ikinci yarısından sonra Pavlikanlar Mani inancının yorumlayıcıları olarak kabul edilip, Nicea Konsili tarafından (325) mahkum edildiler. O zamanlar Pavlikanlar, kendilerini "Gerçek Hıristiyan" diğer Hıristiyanları ise "Romacılar" sayıyorlardı. Bunun yanında Manicilikle ya da Callinice'nin oğulları Paul ve John ile de herhangi bir bağlantıyı da inkar ediyorlardı. Gerçekten de bu inanca sahip Ermeniler, Pavlikanlar ile Maniciliği pek bağdaştırmaz, Mani öğretisi ile bir ilgi kurmazlar. Ermeni yazar Gregory Magistros (1058'de ölmüştür) ise, ilk defa, Pavlikanların adlarını ve öğretilerini Antakyalı bir soylu olan ve 269 yılında Tanrıya karşı gelme suçundan

3. yüzyılın ikinci yarısından sonra Pavlikanlar Mani inancının yorumlayıcıları olarak kabul edilip, Nicea Konsili tarafından (325) mahkum edildiler. O zamanlar Pavlikanlar, kendilerini "Gerçek Hıristiyan" diğer Hıristiyanları ise "Romacılar" sayıyorlardı. Bunun yanında Manicilikle ya da Callinice'nin oğulları Paul ve John ile de herhangi bir bağlantıyı da inkar ediyorlardı. Gerçekten de bu inanca sahip Ermeniler, Pavlikanlar ile Maniciliği pek bağdaştırmaz,

idam edilen Samosatalı Paul'dan aldıklarını ileri sürmüştür. "İşte görüyorsunuz, zehirlerini Samosatalı Paul'dan alan Pavlikanları" (27) demektedir Magistros. Samosatalı Paul'un dine karşı geliştiği Adoptionistlerin tarzında bir karşı geliştirdi. Onlar gibi Paul de İsa Mesih'in kutsal kişiliğini vaftiz olduktan sonra aldığı ve bakire Meryem'in, Tanrı değil insanoğlu İsa'yı doğurduğunu vurgulamaktadır. Diğer bir deyişle, İsa, tüm yaratılışın vücut bulduğu varlık değil, ancak tüm yaratılışın "Baş"ı olan bir varlıktır.

İsa vaftiz olurken Tanrı'nın varlığı üzerinde olmuştur ve Tanrı onu oğul olarak benimseyip, kabul etmiştir.

Pauluscular (Pavlikanlar), Nicea Komsili (325) tarafından mahkum edildikten sonra, imparatorlukta gitgide azalmışlardır. Ancak 7. yüzyılda Ermenistan'da tekrar bir canlanma dönemi yaşamışlardır. Ermeni Patriği III. Nersis ("yapıcı" namı ile) (641-661) zamanında Pauluscular (Pavlikanlar) merkezlerini Bitlis'in doğusundaki Jrga kentinde oluşturmuştur. (28) Daha sonra Suriye'ye doğru yayıldılar. Liderleri Theodore Ruşdumi ise 654 yılında Şam'da öldü. (29) Sonraki yüzyılda ise (714) Pauluscular merkezlerini Meyafarqin'e (bugünkü Diyarbakır) aldılar ve Emevi Vali al-Valid'in dikkatini çektiler. (30) 719 yılında Ermeni Patriği olan filozof John'a göre Pauluscular, Ortodoks Ermeni kilisesine baskılar nedeniyle karşı gelmiş olan ve 650 yılından beri Ermenistan'daki Bizans hegomonyasını tehdit eden Araplara sığınan kişilerdir. (31) Bu durum, Emevilerin Paulusculara gösterdiği ilgiyi ve bu iki halk arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Ancak bu ilişkiden Ermeni Pauluscuların Hıristiyan kilisesine ihanet edip Araplar ile birlik olduklarını çıkarmamalıyız. Pauluscuları Arapların himayesine sığınmaya zorlayan nedenler arasında, gerek kilisenin gerekse devletin onlara karşı acımasız davranışları vardı. Bizanslıların Paulusculara yaptıkları zulüm, belki de Müslüman Arapların Ermenistan'a ilerlemelerini engelleyebilecek bir siperi yok etmiştir. (32)

-Devam Edecek-

Dipnotlar

(*) İsa'nın kanını ve etini temsilen şarap içilip ekmek yenen ve Hıristiyan çocukların belli yaşa gelince katılmak zorunda oldukları kutsal tören (Komünyon Ayini).

1-Cuinet: La Turquie d'Asie (Asya Türkiyesi), I, s. 855; E. Von Luschan - E. Peterson, Reisen in Lykien (Likya'da Seyahat), Viyana, 1899, Cilt II, s. 198-213; Hasluck, Christianity and Islam (Hıristiyanlık ve İslam), I, s. 142

2- Molyneux-Seel, "Journey in Dersim" (Dersim'de Seyahat), 66; White, "Alevi Turks" (Alevi Türkler), s. 690; E.W. Hasluck, Christianity and Islam, s. 142-143; Faruk Sümer, "Çepni" İslam Ans. Leiden, 1965

3- Dunmore, 22 Ocak 1857 tarihli rapor, s. 219-20; Ball, 8 Ağustos 1857 tarihli rapor, s. 395-96; Nutting, 30 Temmuz 1860 tarihli rapor, s. 345-46, Herrick, 16 Kasım 1865 tarihli rapor, s. 68-69; Livingston, 30 Mart 1869 tarihli rapor, s. 59-246; Jewett, 16 Aralık 1857 tarihli rapor, s. 109; Winchester, 28 Kasım 1860 tarihli rapor, s. 71; Southgate, Narrative of a Tour (Bir Gezinin Notları), I, s. 170-71; White, "The Shia Turks" (Şii Türkler), s. 225-36. Sivas ve Erzurum arasında yaşayan Kızılbaşlar için bakınız, J.G. Taylor, "Journal of a Tour" (Bir Seyahatten Notlar), s. 304.

4- Molyneux-Seel, "Journey in Dersim" (Dersim'de Seyahat) s. 44, 49

5- Southgate, Narrative of a Tour (Bir Gezinin Hikayesi); II, s. 140-42; Stead, "The Ali-İlahi Sect" (Ali-İlahi Tari-katı), s. 184-89

6- Charles Wilson, Handbook for Travellers, s. 62; Cf. Walpole, The Ansayrii and The Assan sins, 3, s. 226

7- Charles Wilson, "Notes on the Physical and Historical Geography of Asia Minor" (Küçük Asya'nın Fiziki ve Tarihi Coğrafyası Üzerine Notlar), Royal Geographical Society, 6 (Haziran-1884), 313

8- J.G. Taylor, "Journal of a Tour in Armenia, Kurdistan..." (Ermenistan ve Kürdistan'a Bir Gezinin Hikayesi), s. 318; "Travels in Kurdistan, with Notices of the Sources of the Eastern and Western and Ancient Ruins in their neighborhood" (Doğu ve Batı Dicle'nin Kaynaklarının Yakınındaki Tarihi Kalıntılar Hakkında Notlarla Kürdistan Gezile-ri), Journal of the Royal Geographical Society 35 (1865), s. 29-30 ve Molyneux-Seel, "Journey in Dersim" s. 44-67

9- E. B. Soane, Grammar of the Kurmanji or Kurdish Language (Kurmanci'nin ya da Kürt Dilinin Grameri), Londra, 1913, 5; Ivanow, Truth-Worshippers, 9, n. 1

10- Moses Khorenantsi, History of the Armenians (Ermenilerin Tarihi), Çev. Robert W. Thomson, Cambridge, 1978, s. 79-80; J.G. Taylor, "Journal of a Tour...", s. 308

11- Taylor, "Journal of a Tour", s. 319

12- Elsworth Huntington, "Through the Great Canon", s. 186-87

13- Yaqt al-Hamawi, Mücam al-Buldan, 1. bas. Kahire, 1323 (1905), I, s. 190

14- Bkz. İbni Batuta Seyahatnamesi, 1325-1354, Çev. H.A.R. Gibb, Cambridge Üni. 1962, II, s. 437

15- E. Scott-Stevenson, Our Ride Through Asia Minor (Küçük Asya Gezisi Üstüne Düşünceler), Londra, 1881, s. 218

16- E. W. Hasluck, Christianity and Islam (Hıristiyanlık ve İslam), I, s. 516

17- Molyneux-Seel, "Journey in Dersim", s. 67

18- Örneğin, bkz. Jacob, Die Bektaschijje (Bektaşilik), s. 36

19- White, "Alevi Turks", s. 697

20- E. Macler, "Armenia (Christian)", (Ermenistan-Hıristiyan), Encyclopedia of Religion and Ethics, Haz. James Hastings, New York, 1908, I, s. 807; Smith-Dwight, Resarches in Armenia (Ermenistan'da Araştırmalar), s. 453 ve 457

21- Macler, "Armenia", I, s. 807

22- Ivanow, Truth-Worshippers, s. 8-9

23- Photius, Adversus Manichaeos (Manihaizm Aleyhtarlığı), Patrologa Graecae, 102 içinde, Haz. Paul Migne, 1860, s. 109 ve Edward Gibbon, The History of the Decline and Fall of the Roman Empire (Roma İmparatorluğu'nun Düşüş ve Çöküş Tarihi), Haz. J. B. Bury, New York, 1905, 10, s. 4

24- Photius, age, s. 109; John Lawrence von Mosheim, Institutes of Ecclesiastical History Ancient and Modern (Antik ve Modern Dinsel Tarih Ens.), Haz. James Murdock, New York, 1844, 2, s. 101, 1 ve 2. notlar; Gibbon, Decline and Fall (Düşüş ve Çöküş) 4, sayı, 5, s. 387-89

25- Karapet Ter-Mekerttschian, Die Paulikianer im byzantischen Keisserrreich und verwandte Ketzerische Erscheinungen in Armenien (Bizans İmparatorluğu'nda Pavlikanlar ve Ermenistan'da Bunlarla Akriba Oluşumlar), Leipzig, 1893, s. 93

26- Karapet, age, s. 110; E.C. Conybeare, The Key of Truth, A Manual of The Paulician Church of Armenia (Hakikatın Anahtarı, Ereni Pavlikan Kilisesinin Kitabı), Oxford Üni, 1898, s.142-147; Mosheim, Ecclesiastical History, 2, s. 103; Gibbon, age, 5-6; N. Bonwetsch, Paulicians", 1910, 8, s. 417; Adrian Fortesque, "Paulicians", The Catholic Encyclopedia içinde, Newyork, 1913, 11, s. 584 ve C.A. Scott. "Paulicians", Encyclopedia of Religion and Ethics (Din ve Ahlak Ansiklopedisi) içinde, Newyork, 1917, 9, s. 696

27- Leon Arpee, A History of Armenian Christianity form the Beginning to Our Own Time (Başlangıçtan Günümüze Ermeni Hıristiyanlığının Tarihi) Newyork, The Armenian Missionray Associatin of America, 1946, s. 103

28- Bkz. Conybeare, age, s. 148

29- Bkz. Conybeare, age, s. 57-58. Ayrıca bkz. Arpee, A History of Armenian Christianity (Ermeni Hıristiyanlığının Tarihi), s. 105

30- Arpee, age, s. 105 / 31- Bkz. Conybeare, age, s. 57 / 32- Bkz. age, s. 59

PSK'nin 22. yılı çeşitli etkinliklerle kutlandı

Feridun Kaya

Kürdistan Sosyalist Partisi-PSK'nin kuruluşunun 22. yıldönümü, yurtdışında yapılan bir dizi toplantıyla kutlandı. Bazı kutlamalara PSK Genel Sekreteri Kemal Burkay konuşmacı olarak katılırken, toplantıların kültür bölümlerine de tanınmış Kürt sanatçıları, aydınlar ve yazarlar katıldılar.

22 Kuruluş yıldönümünde kamuoyuna ve parti tabanına yönelik mesajlar da veren PSK Genel Sekreteri Kemal Burkay, karşı karşıya oldukları en büyük sorunun ülkenin parçalanmışlığı ile karşılarındaki devletlerin güçlü olmasından kaynaklandığını belirterek, uluslararası destekten de yoksun olmaları nedeniyle ulusal kurtuluş savaşlarının damgasını vurduğu bu yüzyılda hala sömürge olduklarını söyledi. 22. yıl nedeniyle yaptığı konuşmasında, buna karşın umutsuz olmamak gerektiğini ifade eden Burkay sözlerini şöyle sürdürdü: "Üç büyük parçada mücadele büyüyerek devam etmektedir. Bu üç ülkenin durumlarını iyi anlaması oralarda Kürt sorununun çözülememesinden kaynaklanıyor."

Irak ve İran'ın durumuna da değinen Kemal Burkay, "Türkiye'de şiddet toplumu sarmışsa, çete yönetimi her tarafı sarmışsa, bunun temel nedeni Kürt sorununun çözülmemesidir" dedi. Türkiye'yi yönetenlerin öteden beri sosyalizm ve Kürt sorunundan korktuklarını, son yıllarda sosyalizmin yaşadığı sorunlardan sonra Kürt sorununun bu korkuların belli başlı nedeni olduğunu dile getiren Burkay, "Başından beri Türkiye'de federatif bir yapı olsaydı Türkler de, Kürtler de, Aleviler, kadınlar, çocuklar da böylesine büyük bir baskı altında olmayacaktı. Şimdiki politi-

ka ülkeyi bu batağa sokmuştur. Bütçenin önemli bir bölümü savaşa harcanıyor. Kürdistan ekonomisi battı, beraberinde Türkiye ekonomisi de batma noktasına geldi. Aslında Kürdistan ve Türkiye'nin kaynakları büyüktür. Kardeşçe bir yönetim olsaydı Türkiye bu durumda olmazdı" dedi.

Bu durumun Kürtleri olduğu kadar Türkleri de baskı altında tuttuğuna işaret eden PSK Genel Sekreteri Kemal Burkay, sorunun Kürtlerin olduğu kadar Türklerin, aydınların, sanatçıların, herkesin sorunu olduğunu söyledi.

PSK'nin 22 yılda çok şey yaptığını belirten Burkay, 22 yıl önce federasyon tezini önlere koyduklarında birçok örgütten tepki aldıklarını, şimdi hemen tüm örgütlerin bu noktaya gelmesinin sevindirici olduğunu vurguladı. Burkay sözlerini şöyle sürdürdü: "12 Eylül öncesi tüm örgütler silahlı eyleme vurgu yapıyorlardı. Bugün geline aşamada tüm örgütlerin barış ve siyasi çözümden yana olmaları önem kazanmıştır. Biz silahın tek başına çözüm olmadığını söylüyoruz. Ama baskı altındaki bir halkın da silahlı mücadeleye kalkışması elbette yanlış değildir."

Gelinen aşamada bir örgütün yalnız başına Kürt halkını özgürleştiremeyeceğinin daha iyi anlaşıldığını ifade eden Burkay, ulusal kurtuluş hareketlerinin bir araya gelerek ulusal birlikler ya-

ratması için PSK'nin çabalarını sürdüreceğini belirtti. Bugün yurtdışında olduğu kadar yurtdışında da çalışmak ve dostlar edinmek gerektiğini dile getiren Kemal Burkay, "Biz bugün ayaktaysak, bu politikamızın doğruluğundandır ve bundan onur duyuyoruz. Son aylarda birçok ülkede resmi düzeyde görüşmeler yaptık, Türkiye ve Kürt politikasını anlattık. Bunlar önemli şeylerdir. 19 Ekim 1996'da Köln'de 15-20 bin kişinin katıldığı ve bizim desteklediğimiz yürüyüş canlı bir örgütün göstergesidir. Bu arada 150'den fazla Kürtçe, Türkçe ve yabancı dillerde kitaplar, gazeteler ve dergiler yayınladık. Bu bir küçük kütüphane demektir. Bu mücadeleyi bugüne getirdik" dedi.

PSK'nin performansını iyi bulduklarını, ancak yeterli görmediklerini, kadroların yurtdışında ve yurtdışında çalışmalarını ısrarla sürdürmeleri gerektiğini söyleyen PSK Genel Sekreteri Kemal Burkay sözlerini şöyle sürdürdü: "Buradan bütün partili arkadaşlara sesleniyorum. Daha fazla çalışmalılar. Yurtsever insanların da bize destek olmalarını bekliyoruz. Yurtdışına uyum sağlayıp oturamayız. Bu mücadelede hepimize görev düşüyor. Şu anda yurtdışında yaşayan bir milyon kadar Kürt var. Bunların örgütlenip mücadeleye sokulması Türkiye'yi köşeye sıkıştırabilir."

DENG YAYINLARI

Türkçe İzahlı Kürtçe Gramer (<i>Baskısı Bitti</i>)...	Kamuran Ali Bedirxan	200.000
Dersên Zmanê Kurdi (2. Baskı).....	Baran.....	250.000
Kürdoloji Biliminin 200 Yıllık Geçmişi.....	Rohat.....	300.000
Dawiya Dehaq/Tiyatro.....	Kemal Burkay.....	125.000
Diwana Yekan-Diwana Duduyan-Sewra Azadi	Cigerxwin.....	500.000
Ferheng (Sözlük) Kürtçe-Türkçe/Trk.-Kürt.	D.İzoli.....	1.000.000
Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan		
Coğrafya-Tarih-Edebiyat -Cilt-1	Kemal Burkay.....	500.000
Kürtler-1-2 Cilt-(Sos. ve Trh. İnceleme).....	Bazil Nikitin.....	500.000
Ferheng (Sözlük) Zazaca-Türkçe.....	Malmisanij.....	400.000
Yakılan Şiirin Türküsü.....	Kemal Burkay.....	200.000
Azadi û Jiyan-Özgürlük ve Yaşam.....	Kemal Burkay.....	320.000
Diwana Sîsêyan Kime Ez-		
Diwana Çaran Ronak (<i>Toplatıldı</i>).....	Cigerxwin.....	350.000
Em Bînvîsîn.....		500.000
Em Bîxwînî - 1		250.000
Em Bîxwînî - 2		250.000
Jiyana Bextewar.....	Ereb Şemo.....	350.000
Şivanê Kurd.....	Ereb Şemo.....	350.000
Kürt Sorunu Barış ve Demokrasi (<i>Toplatıldı</i>)	Ali Dicleli.....	350.000
Kürtler	Zohoodi-El Dahoodi.....	350.000
Berf Fedi Dike (Şiêr).....	Kemal Burkay.....	300.000
Gula Çile.....	Ferhad Can.....	350.000
Seçme Yazılar -1 (<i>Toplatıldı</i>).....	Kemal Burkay.....	450.000
Seçme Yazılar -2	Kemal Burkay.....	450.000
Gülümse Ey Dersim -Cilt 1- (<i>Toplatıldı</i>).....	Munzur Çem.....	450.000
PSK 3. ve 4. Kongre Belgeleri (<i>Toplatıldı</i>).....		150.000
Mem û Zîn (<i>Toplatıldı</i>).....	Ehmedê Xani.....	1.000.000
Gençlik Sorunu (Broşür Dizisi) - (<i>Toplatıldı</i>)	Celal Özgür.....	120.000
Kadın Sorunu (Broşür Dizisi) - (<i>Toplatıldı</i>)....	Kemal Burkay.....	120.000
Sendikal Hareket ve Demokratik Kitle		
Örgütleri (Broşür Dizisi) - (<i>Toplatıldı</i>).....	İbrahim Metin.....	120.000
Din ve Siyaset (Broşür Dizisi)	Kemal Burkay.....	150.000
Alevilik, Kurmanci-Kırmancki (Zazaki) ve		
Dersim Üzerine Kimi Ynlş. Grş. (Brş. Dz.)....	Munzur Çem.....	150.000
Kird, Kırmanç, Dımılı veya		
Zaza Kürtleri (Broşür Dizisi).....	Malmisanij.....	150.000
Evdalê Zeynike.....	Ahmet Aras.....	350.000
Çarin (Rubailer).....	Kemal Burkay.....	350.000
Hükümlü Yazılar.....	İbrahim Aksoy.....	350.000

1 OCAK 1997'DEN İTİBAREN GEÇERLİDİR

DENG YAYINLARI - WEŞANÊN DENG

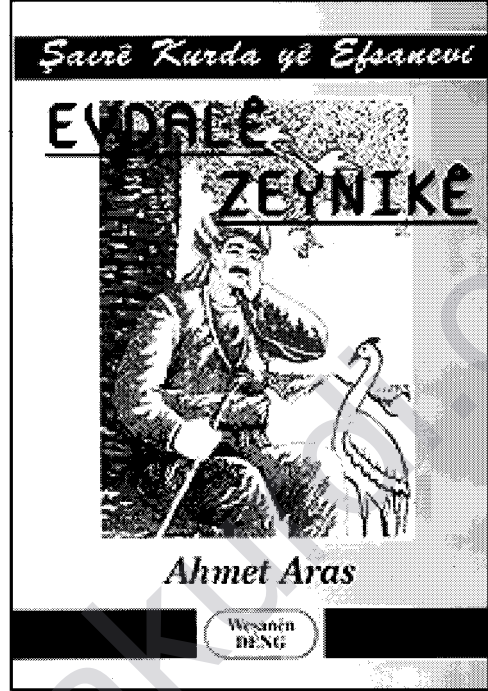
Evin İnşaat Turizm Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.

Atatürk Bulvarı Emlak Bank. Apt No: 146/28 Aksaray / İstanbul

Tel : 0 (212) 513 63 25 - Fax : 0 (212) 513 63 26

DENG YAYINLARINDAN YENİ KİTAPLAR

**Kürtlerin
Efsanevi Şairi
EVDALÊ
ZEYNIKÊ'nin
Yaşamı
ve
Şiirleri..**

ÜÇ YENİ EĞİTİM BROŞÜRÜ

KEMAL BURKAY

DİN
ve
SİYASET

DENG YAYINLARI BROŞÜR DİZİSİ

MUNZUR ÇEM

ALEVİLİK,
KURMANCİ-
KIRMANCKI
(ZAZAKİ) VE
DERSİM ÜZERİNE
KİMİ YANLIŞ
GÖRÜLER

DENG YAYINLARI BROŞÜR DİZİSİ

MALMİSANIŞ

KIRD,
KIRMANC,
DİMLİ VEYA
ZAZA
KÜRTLERİ

DENG YAYINLARI BROŞÜR DİZİSİ

DENG YAYINLARI

İsteme Adresi: Atatürk Bulvarı, Emlak Bankası Apt.

B/Blok No: 146/28 Aksaray-İstanbul

Tel: 0 (212) 514 07 32 Fax: 0 (212) 513 63 26

ÇARIN-RUBAİLER

KEMAL BURKAY

ÇARIN

TÜM KİTABEVLERİNDE..

DENG YAYINLARI-WEŞANÊN DENG